

UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Eva Jera Hanžek

**Sovražni govor do Romov v Sloveniji**

**Analiza diskurza v medijih**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Eva Jera Hanžek

Mentor: izr. prof. dr. Vlado Miheljak

**Sovražni govor do Romov v Sloveniji**

**Analiza diskurza v medijih**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

*Hvala vsem, ki me imajo radi.*

## **Sovražni govor do Romov v Sloveniji Analiza diskurza v medijih**

Romi so izredno marginalizirana družbena skupina v Sloveniji, večinoma živijo v slabih bivanjskih razmerah, ločeno od večinskega prebivalstva, kot skupina razpolagajo z velikim materialnim, socialnim in ekonomskim deficitom. Kot taka je romska etnična manjšina še bolj dovzetna na razne vrste diskriminacije in predsodkov, prav tako je redna žrtev sovražnega govora. Namen takega govora je degradirati, zasmehovati, prestrašiti posameznika ali skupino proti kateri je usmerjen in spodbujati sovraštvo ter nasilje. Čeprav je svoboda govora ena temeljnih pravic v demokratično urejenih skupnostih, se je potrebno zavedati, da tudi ta pravica ni absolutna. Sovražni govor je še posebej problematičen, kadar prihaja iz prostorov moči in dobijo uporabniki rasističnega diskurza v medijskih vsebinah prostor za razširjanje nestrpnih idej. Na tak način nestrpen govor postane legitimen, stereotipi in predsodki pa se reproducirajo naprej. Govorci večinoma ne priznajo, da so nestrpni, temveč skušajo svoje rasistične izjave opravičiti z različnimi strategijami, da dobijo potrditev pri občinstvu. V diplomski nalogi sem skušala analizirati primer argumentacije sovražnega govora v enem od slovenskih medijev ter opozoriti na problem takega diskurza in pomen odzivnosti pristojnih organov, medijev ter kritične javnosti na takšne ekscese.

**Ključne besede:** sovražni govor, Romi, mediji, diskurz.

## **Hate Speech against Roma in Slovenia Analysis of Discourse in the Media**

Roma are extremely marginalized social group in Slovenia, mostly living in poor living conditions, isolated from the majority of population, as a group they have great material, social and economic deficit. As such, the Roma ethnic minority group is more susceptible to various types of discrimination and prejudice, it is also a regular victim of hate speech. The purpose of such speech is to degrade, mock and to scare the individual or group against whom it is directed and to promote hatred and violence. Although freedom of speech is a fundamental right in democratically regulated communities, it is not absolute. Hate speech is especially problematic when it derives from places of power and the users of racist discourse obtain a place in the media for dissemination of impatient ideas. This is the way that kind of speech becomes a legitimate speech where stereotypes and prejudices are being reproduced. Speakers do not generally admit that they are impatient, but try to justify their racist statements with different strategies to obtain confirmation of the audience. In my Thesis I tried to analyze one example of justifying hate speech found in one of the Slovenian media and to emphasise the problem of such discourse and the importance of the responsiveness of the competent authorities, the media and the critical public in such cases.

**Key words:** hate speech, Roma, media, discourse.

# KAZALO

1 UVOD .....	7
2 STEREOTIPI IN PREDSDOKI.....	9
2.1 IZVOR PREDSDOKOV .....	12
2.2 FUNKCIJE PREDSDOKOV .....	13
2.3 POSLEDICE PREDSDOKOV NA OBJEKTE DISKRIMINACIJE.....	14
2.4 NOVI RASIZEM.....	15
3 SOVRAŽNI GOVOR .....	17
3.1 SVOBODA GOVORA VS. SOVRAŽNI GOVOR V MEDNARODNIH IN SLOVENSКИH PRAVNIH DOKUMENTIH .....	19
3.1.1 Pravni vidiki v Sloveniji .....	19
3.1.2 Pravni vidiki v EU .....	20
3.2 SOVRAŽNI GOVOR KOT KRIMINALNO DEJANJE ALI ZGOLJ MANIFESTACIJA PRAVICE SVOBODE GOVORA?.....	21
3.3 UPORABA SOVRAŽNEGA GOVORA ZA DOSEGO POLITIČNIH IN SOCIALNIH CILJEV .....	24
4 POLOŽAJ ROMOV.....	25
4.1 KDO SO ROMI IN OD KOD IZVIRAJO .....	26
4.2 POMEN IN IZVOR BESEDE CIGAN .....	29
4.3 ROMI NA SLOVENSКОM .....	30
4.4 POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI DANES.....	31
4.4.1 Socialni in ekonomski položaj .....	32
4.4.2 Bivanjske razmere.....	32
4.4.3 Izobraževanje in zaposlovanje .....	33
5 MEDIJSKA REPREZENTACIJA .....	34
5.1 NOVINARSKA NARACIJA .....	35
5.2 MEDIJSKI DISKURZ.....	36
6 MEDIJI IN DISKRIMINACIJA .....	37

6.1 DISKURZ IN IDEOLOGIJA OZIROMA V ZNANJU JE MOČ .....	38
6.2 MI – ONI DISKURZ .....	40
6.3 ZAKONSKA PODLAGA NA PODROČJU MEDIJEV .....	41
6.3.1 Slovenska zakonodaja .....	41
6.3.2 Evropska zakonodaja .....	43
7 ROMI V MEDIJIH .....	43
8 ANALIZA PRIMERA: ANALIZA DISKURZA V TELEVIZIJSKI ODDAJI PIRAMIDA S POMOČJO STRATEGIJ ARGUMENTIRANJA RASISTIČNEGA DISKURZA .....	47
8.1 ANALIZA PIRAMIDE .....	51
9 SKLEP .....	61
10 LITERATURA .....	65
11 PRILOGA: PREPIS ODDAJE PIRAMIDA .....	70

# 1 UVOD

*"Sticks and stones may break my bones but words will never hurt me."*

*(Palice in kamenje mi lahko polomijo kosti, besede pa me ne morejo raniti; angleški pregovor)*

Interpretacija zgoraj navedenega pregovora, da so besede zgolj izražanje mnenj in stališč, in da nimajo nikakršnega vpliva na realnost, je zmotno. Jezik je tako pomemben ravno zato, ker ni nevtralen in svet zgolj ne opisuje, pač pa ga konstruira. Rasistični, ksenofobni in podobni diskurzi, ki se pojavljajo v medijih in drugod, imajo realne posledice na vsakdanje življenje ljudi. Med jezikom in družbo namreč obstaja neki notranji, dialektičen odnos. Skozi diskurz fizične reči in dejanja pridobijo svoj pomen in postanejo smiselni, skozi diskurz se etablirajo mehanizmi razločevanja med pravimi in nepravimi izjavami ter dejanji, in nenazadnje diskurz definira sredstva, ki vse to sankcionira. Tako obstajajo tudi pripadniki določene manjšine šele skozi diskurzivna (medijska) polja. Medijske reprezentacije vplivajo na njihovo samopredstavo in predstavo drugih o njih in tako prispevajo k večji ali manjši strpnosti. Besede torej lahko povzročijo, da se nekatere družbene skupine kategorizira in diskriminira, ali pa pomagajo k poznavanju »drugih« in »drugačnih«, ter tako zmanjšujejo strah pred neznanim in soustvarjajo bolj strpno družbo.

Demokratična družba temelji na pluralizmu mnenj in idej in ravno zato se mnogim zdi prepoved sovražnega govora problematična, saj vidijo prepoved sovražnega govora kot težnjo k enoumju. Uporabniki sovražnega govora se pogosto sklicujejo na svobodo izražanja in trdijo, da zakonska regulacija sovražnega govora pomeni zaviranje produktivne in odgovorne javne razprave ter zanikanje prav tistega pluralizma idej, na katerega naj bi se sklicevala sodobna demokratična ureditev. Smisel svobode govora pa ni v tem, da ljudje lahko rečemo karkoli nam ustreza, četudi s tem širimo nestrpnosti ali celo sovražne ideje, ki podpihujejo sovražstvo in nestrpnost. Meja med svobodo govora in sovražnim govorom je velikokrat težko določljiva, ravno zato je tako malo primerov pravnomočne obsodbe zaradi dejanj sovražnega govora, vendar to še ne pomeni, da je tak govor opravičljiv.

Sovražni govor je toliko bolj problematičen, kadar prihaja iz ust uglednih oseb, verskih voditeljev, politikov, v glavnem tistih z družbeno močjo in visokim zaupanjem širših množic. Na videz nedolžne opazke lahko korenito vplivajo na življenje ljudi. Še posebno je nevaren

sovražni govor takrat, kadar se uporablja kot orodje za pridobivanje volilnih točk, torej kot strategija za pridobivanje in utrjevanje oblasti. Slabšalen govor proti Romom utrjuje prepričanje ljudi o njihovih slabih navadah in naravi, to potem vpliva na ravnanje večinskega prebivalstva, Romov samih in posledično tudi institucij. Širjenje mnenja, da so Romi po naravi leni in, da samo izkoriščajo socialno državo in njene davkoplačevalce (Romi seveda ne plačujejo davkov!), vpliva potem na to, da se jim določene pravice odrekajo ali jim je otežen dostop do nekaterih dobrin (npr.: težje dobijo zaposlitev, stanovanje). To daje oblasti legitimnost za zmanjšanje socialnih dodatkov vsem, tako da je v končni fazi prikrajšan veliko širši krog ljudi kot samo Romi (Leskošek 2005, 94).

V diplomski nalogi bom skušala predstaviti problem takega govora v medijih, še posebno ko gre za izražanje rasističnih in nestrpnih izjav posameznikov z relativno veliko ugleda in moči v družbi, in kadar jim je tak govor omogočen v osrednjih medijih. Cilj diplomske naloge je torej kvalitativna analiza jezika, s katerim se opisuje romsko skupnost v medijih, ter ali tak diskurz producira realne posledice na objekte diskriminacije. S pomočjo raznih strategij upravičevanja in argumentiranja se sovražni diskurz legitimizira in naturalizira. Tako nestrpna govorica hitro izstopi iz svojih lokalnih okvirov in postane del prevladujoče družbene klime. Opredelila bom mehanizme upravičevanja takega govora in jih v analiziranemu primeru poiskala. Zanimalo me bo tudi, kako tak govor vpliva na žrtve sovražnega govora, v tem primeru na pripadnike romske skupnosti. Pogosto je posledica takega diskurza, da se žrtve sovražnega govora s stereotipi, ki jih o njih producira, poistovetijo in to bom skušala dokazati v diplomski nalogi. Moje osnovno raziskovalno vprašanje je, koliko so v analiziranem materialu prisotne pojavne oblike strategij argumentiranja sovražnega govora, ki so jih prepoznale Karmen Erjavec, Sandra Bašić Hrvatinić in Barbara Kelbl (2000) v svoji analizi *Mi o Romih*.

Namen prvega dela diplomske naloge bo s pomočjo analize sekundarnih virov osvetliti osnovne pojme. Od predsodkov in stereotipov, ki omogočajo pojav sovražnega govora, pa do diskurza in medijske reprezentacije, ki tak govor včasih podpira. Kdaj se svoboda govora konča in kje začne sovražni govor, bo vprašanje, na katerega bom skušala odgovoriti v osrednjem delu naloge. Za lažje razumevanje položaja Romov pri nas in njihove izoliranosti in marginalizacije bom na kratko definirala, kdo Romi so in od kod izvirajo, ter povzela zgodovino romske migracije v Evropo in Slovenijo ter njihov status ob prihodu na naše ozemlje in njihov položaj v Sloveniji danes. Opredelila bom tudi pravne vidike sovražnega



govora v Sloveniji in EU ter zakonsko podlago glede sovražnega govora na področju medijev v Sloveniji ter v EU. Na koncu bom na primeru analizirala uporabo sovražnega diskurza v medijih. Cilj analize bo ugotoviti, s pomočjo kakšnih metod argumentiranja skuša tak diskurz konstruirati realnost ter jo upravičiti ter približati občinstvu, da se z njo poistoveti.

## **2 STEREOTIPI IN PREDSDOKI**

Stereotipi so neke vrste preddispozicija za predsodke. Njihova naloga je poenostaviti kompleksen zunanji svet s pomočjo domnev, sklepanj, velikokrat na podlagi nepreverjenih dejstev. Stereotipi torej niso objektivni pokazatelji realnosti, ampak so ustvarjeni »na osnovi omejenih informacij in obenem potrebe, da poenostavimo kompleksnost pojavov in dogajanj v svetu ter se izognemo nekonstistentnosti dejstev« (Nastran Ule 1994, 103).

Etnični stereotipi, na primer, so nepreverjene, poenostavljene sodbe o narodih in njihovih pripadnikih, ki nastanejo z generalizacijo določenih lastnosti posameznikov na celoten narod. Te značilnosti so v določeni meri lahko celo resnične, vendar je v vsakem primeru nepošteno njihovo prenašanje na celotno populacijo.

Hkrati s pozitivnim učinkom organizacije in poenostavitve širokega in kompleksnega spleta informacij, s katerimi se soočamo, so stereotipi vir poenostavljenih sodb, na podlagi katerih pride do diskriminacije in predsodkov, ki lahko vodijo do množičnega nasilja, tako fizičnega kot verbalnega, nad posamezniki ali skupinami oseb, objektih teh predsodkov.

Naloga stereotipov je, da nam ustvarijo sliko o določenem fenomenu, skupini ljudi, narodu, na podlagi katerih se lažje znajdemo. Vendar pa imajo stereotipi lastnosti prilagajanja ali vsaj prikrivanja resnice zaradi lastne potrebe po pozitivni samopodobi. Zato imamo po navadi o lastni skupini razvit izrazito pozitiven stereotip – avtostereotip, ki je utemeljen ravno z diametralno nasprotnem heterostereotipu, stereotipu o drugi, od lastne izrazito drugačne skupine (Nastran Ule 1994, 103-105). Tako kot si ne bi predstavljali teme, če ne bi poznali svetlobe, tudi predstava o lastni superiornosti temelji na inferiornosti drugih, drugačnih.

Klasifikacijske sheme, ki se jih naučimo uporabljati skozi socializacijo, poleg tega, da nas oskrbijo z določeno mero vedenja o stvareh, tudi povzročijo, da zmanjšajo občutek individualnosti, diferenciacija in polarizacija med skupinami pa se poveča. Dejanja posameznika tako postanejo simbolna dejanja celotne njegove skupine. Izolacija določene skupine pa jo naredi le še bolj dovzetno na negativne stereotipe, saj posamezniki zgubijo svoj individualen karakter, skupina postane izolirana, amorfna množica (Whillock 1995, 33-35).

Ljudje sprejete informacije torej predelamo na način, da določene lastnosti poudarimo in na podlagi teh ustvarimo določene sodbe in stereotipe. Temu procesu pravimo **socialna kategorizacija**. Torej lahko že na podlagi ene informacije o posamezniku sklepamo na celo vrsto drugih lastnosti, ki naj bi mu pripadale. Dejstvo, da je kdo Rom, na primer, pri nekaterih osebah sproži nadaljnja sklepanja o njegovi naravi (npr.: je dober glasbenik, da krade in laže, slabo skrbi za osebno higieno, živi od socialne podpore ipd.). Kategoriziranje je nujnega pomena za ljudi, drugače »bi se sicer kognitivno zadušili v kaosu informacij, ki jih vsak trenutek dobivamo iz okolja.« (Nastran Ule 1994, 105). Ljudje se preprosto nismo sposobni odzvati na vsak dražljaj posebej, to bi bilo tudi skrajno nepraktično, saj imajo dražljaji skupne značilnosti z drugimi dražljaji, in tudi take lastnosti, ki jih ločijo od drugih. Če jih na podlagi tega uvrstimo v kategorije, naše okolje postane takoj bolj obvladljivo. Sposobnost kategorialnega presojanja je ena ključnih lastnosti, ki nam pomaga preživeti.

Lastnost stereotipov in predsodkov je skupinska specifičnost, kar pomeni, da posamezniki določene skupine gojijo iste predsodke glede istih objektov, in jih skušajo čim bolj razlikovati od predsodkov različnih skupin (Nastran Ule 1994, 106). Torej: »naši« predsodki so kar se da drugačni od »njihovih« predsodkov in s tem še bolj poudarijo razlikovanje med »nami« in »njimi«.

Predsodki so tudi izredno stabilni in odporni na spremembe. Lažje se sicer spreminjajo predsodki, ki temeljijo na konformnosti z okoljem in sprejemanjem tradicionalnih vzorcev mišljenja in obnašanja, kot pa tisti, ki so sestavni del naše identitete in nam zagotavljajo predstavo o svetu in lastni samopodobi v njem (Nastran Ule 1994, 110).

Predsodki predstavljajo elementaren del sovražnega govora in segajo na vsa področja človekovega delovanja. Ljudem pomagajo osmisлити svet, prav zato jih je tako zelo težko spremeniti in izničiti. Predsodki naj bi bili »najtrdovratnejše tvorbe v človeški zgodovini.« (Mitscherlich 1999, 14). Najbolj pogosto se predsodki uporabljajo v vsakdanjem svetu ljudi, v medsebojnih interakcijah z ljudmi, ki so na neki način drugačni od »nas«. Manifestirajo se skozi vsakdanji govor, nezavedne pripombe, šale, fraze ipd. in izražajo naš prezirljiv, nestrpen ali celo sovražen odnos do določenih skupin ljudi, ki so po nečem drugačni od nas. »Dokler gre za vsakdanje situacije, za naše odzive na bežna srečanja z drugimi in drugačnimi ljudmi, za šale in opravljanja, se zdijo predsodki nenevarni, nedolžni.« (Ule 2005, 27).

Predsodki so torej neka preddispozicija za ravnanje, in ne pomenijo da se bo oseba z določenimi predsodki, nujno vedla nasilno in diskriminatorno. Zato sta pojma predsodek in

diskriminacija med seboj povezana, še zdaleč pa ne enaka pojma. Vendar predsodki lahko kaj hitro postanejo element, okrog katerega se ljudje združujejo, postanejo »družbeno vezivo množič« in kot taki se hitro spremenijo v agresivna in diskriminatorna dejanja, kot legitimator preganjanja določenih skupin (Nastran Ule 1999, 299).

Allport (v Nastran Ule 1994, 114-115) je razdelal pet stopenj izražanja predsodkov:

- Družbeno sprejeta in najpogostejša oblika je **obrekovanje**. Mednje spadajo razne opazke in šale na račun določenih neprijetnih skupin ali posameznikov.
- **Izogibanje** oz. ustvarjanje socialne distance do pripadnikov drugih skupin lahko poteka na individualnem nivoju kot individualno izogibanje intimnejšim kontaktom, ali na družbenem kot uveljavljanje družbenih norm, ki preprečujejo medosebne in medskupinske kontakte.
- Ko so pripadnikom določene skupine krane osnovne človeške svoboščine in pravice oziroma jim je onemogočen ali oviran dostop do nekih splošnih dobrin, ki jih ima neka dominantna skupina, govorimo o **diskriminaciji**.
- **Nasilje** kot ogrožanje fizične integritete posameznika ali onemogočanja normalnega življenja nekaterim manjšinskim skupinam (npr. prepoved vstopa v nekatere ustanove, fizično nasilje in podobno).
- Najbolj ekstremen izraz predsodkov in sovraštva do določene skupine je množično preganjanje in poboj oz. **genocid**.

Prvi dve obliki se zelo pogosto uporabljata v malodane vseh skupnostih in ju težje prepoznamo kot izraz nestrpnosti in diskriminacije. Dandanes se antipatija do določenih skupin večinoma ne izraža več na tako neposreden način kot je eksplicitna sovražna govorica in diskriminacija, vendar se to dogaja na bolj subtilen način. Če so včasih ljudje svoja rasistična stališča izpovedovali v medsebojnih stikih s pripadniki osovražene skupine, se sedaj predsodki manifestirajo v izogibanju stikov z njimi (Nastran Ule 1999, 323). Tudi pri izražanju raznih šal in opazk so ljudje postali rahlo bolj previdni in zadržani, vendar se v podstati »politično korektne« šale še vedno pogosto skrivajo stereotipne ideje in predsodki.

In ravno vpetost predsodkov v vsakdanjo govorico jih dela tako trdovratne. Predsodki se zasidrajo v posameznikovo podzavest in se zdijo kot samoumevni, naravni element vsakdanjega sveta. Kot aksiom, v katerega se ne dvomi in sprašuje. Uporabljajo se čisto

spontano, ponavadi se jih niti ne zavedamo in nam omogočajo, da se na razne socialne situacije odzivamo čisto avtomatično. Po njih si ustvarjamo samopodobo, pojavljajo se v jeziku, željah in predstavah. Kot pravi Mirjana Nastran Ule (1999, 330) je meja med mikro in makroidelogijami relativna in fluidna. Predsodki lahko služijo kot mikroideologije, institucije, vezane na vsakdanji svet, ali kot del sistemov državne institucije, kot so vzgojno izobraževalni sistem, mediji, politika, religija. Takoj ko se predsodke organizira na nadindividualni sferi in se jih začne odkrito uporabljati kot opravičilo določeni politiki, govorimo o ideološkem propagandnem stroju. Takrat predstavljajo veliko bolj nevaren potencial.

## **2.1 IZVOR PREDSDOKOV**

Ena od razlag o izvoru predsodkov je, da so vpeti v kulturo, v kateri se rodimo in se reproducirajo in ohranjajo preko različnih institucij: najpomembnejše med njimi so družina, šola in mediji. Posameznik pridobi predsodke s pomočjo socialne kategorizacije sveta, za katero vzorec prihaja iz socialnega okolja. Preko primarne socializacije in izpostavljenosti ponavljajočim se podobam in reprezentacijam v knjigah, na televiziji, v časopisih ipd. otroci interiorizirajo določene stereotipe. Eden ključnih dejavnikov pri oblikovanju predsodkov je družina; raziskave so namreč pokazale visoko korelacijo med predsodki otrok in predsodki njihovih staršev. Na splošno posamezniki, ko se identificirajo z določeno referenčno skupino, hkrati prevzamejo tudi skupinske predsodke, ki si jih delijo (Nastran Ule 1994, 107-109).

Druga razlaga je, da stereotipi izvirajo iz družbene realnosti. To pa ne pomeni, da objektivno prikazujejo karakteristike določenih skupin. Bolj gre za splet socio-ekonomskih okoliščin, v katere je vpeta določena skupina ali izrazito drugačni kulturni vzorci določenih skupin, ki so izjemno dobra podlaga za različne stereotipe. Zato lahko rečemo, da stereotipi velikokrat vsebujejo delček resnice. Naj navedem primer. Neka etnična skupina v družbi zaseda ekonomsko izrazito prikrajšano mesto, torej ima izrazito visoko stopnjo nezaposlenosti, slabe in prenaseljene bivalne razmere, slabo infrastrukturo, komunalno ipd. Te zelo vidne socialne razmere lahko kaj hitro pripeljejo do pojmovanja te etnične skupine kot lene, neinteligentne, umazane itd. Dejstvo, da imajo izrazito slabše začetne pogoje za razvoj določenih atributov, ki so v večinski populaciji samoumevne in/ali zaželene, pa se prikrije ali potlači. Temeljna lastnost človeške kognicije je potreba po kategoriziranju, urejanju kompleksnih informacij, s katerimi se srečujemo. Tako hitro poenostavimo informacije, da videne attribute posplošimo na celotno skupino (Brown 1995, 85).

## **2.2 FUNKCIJE PREDSDOKOV**

Ena glavnih funkcij predsodkov je ohranjanje pozitivne samopodobe. S pomočjo primerjave z drugimi, drugačnimi, se ustvarja podlaga za socialno in osebno identiteto ne samo tistih posameznikov, ki gojijo predsodke, temveč tudi tistih posameznikov, proti katerim so predsodki usmerjeni. Jezik realnosti ne samo odseva, ampak jo tudi ustvarja. Besede, ki nekega posameznika prikazujejo kot necivilizirano, nekulturno bitje, določajo, kakšne bodo njegove možnosti, kakšen bo njegov položaj v družbi, kako ga bodo dojemali drugi ljudje in ne nazadnje, kako bo dojemal samega sebe. Za nastanek in obstoj predsodkov so torej »bistveni načini diskurza, vsakdanje govornice in druge oblike interakcije. Za svoj obstoj potrebujejo simbolne sisteme.« (Ule 2005, 28).

Ena prvih empiričnih raziskovalcev predsodkov Katz in Braly (v Nastran Ule 1999, 302) sta poudarila še eno pomembno lastnost predsodkov in sicer to, da stereotipne predstave in predsodki o drugih ljudeh zmanjšujejo zaznavanje individualnih razlik med ljudmi (definira se jih bolj na podlagi njihove skupinske pripadnosti), kar ima za posledico tudi, da njihovo referenčno skupino še bolj utrdi.

Naslednja pomembna funkcija predsodkov je upravičevanje določenih razmerij moči v družbi, ohranjanje *statusa quo*. Dejstvo je, da različne skupine v družbi zasedajo različne položaje v njej. Ene posedujejo izrazito več materialnega bogastva, moči in ugleda in imajo v družbi privilegije, ki jih druge (še posebno marginalizirane) skupine nimajo. V njihovem interesu je torej ohranjanje družbenega reda takšnega kot je. Z naturalizacijo razlik v posedovanju raznih materialnih, kulturnih in statusnih dobrin le-te postanejo upravičene in legitimne. Po Jost in Banajievi tezi o pravičnem svetu, predsodki pomagajo razložiti odnose v družbi, ter položaj posameznikov v njej (Ule 2005, 29). Ustvarjanje predsodkov torej ni individualen kognitiven proces, ampak »kolektivni ideološki proces, ki je povezan z delitvijo moči in odnosi v družbi.« (Nastran Ule 1999, 332). Če torej neko marginalizirano manjšino označimo za leno in neumno, s tem racionaliziramo družbeni sistem, ki tej skupini ne daje dovolj šne spodbude in priložnosti, da bi presegla slabe razmere, v katerih živi. Legitimiziramo sistem, ki daje dominantni skupini pravico do privilegiranega položaja. Ta razlaga namiguje na dejstvo, da stereotipi niso zgolj samo proizvodi individualnih kognitivnih procesov, ampak izhajajo iz mreže socialnih interakcij med skupinami (Brown 1995, 86).

Predsodki imajo tudi vlogo nadzornika posameznikov in skupin; po Foucaultu delujejo kot »nevidno oko«. Ljudje svoj strah pred tem, da bi postali sami objekt predsodka ponotranjimo

in tako samega sebe nadzorujemo, da se držimo določenih pravil in norm. Vsak se lahko znajde v položaju, ko za nekoga drugega ne izpolnjuje kriterijev dominantne ideologije o »normalnem« človeku in tako postane žrtev predsodkov. Torej smo mi sami subjekt in objekt nadzora (Nastran Ule 1999, 332).

Izražanje predsodkov do raznih manjšin igra pomembno vlogo premestitve lastnih frustracij, strahov in nezadovoljstva. Najlažje dosegljiva tarča teh frustracij so že tako marginalizirane manjšine. Manjšina torej prevzame vlogo **grešnega kozla**, na katerega se potem sprosti ves ta nakopičen bes, ki sicer izvira drugje. To s pridom izkoriščajo razni politiki, da prekrijejo resnične vzroke krize. Nezadovoljno množico se lahko kaj hitro mobilizira proti osovraženi manjšini (Nastran Ule 1994, 109) in s tem doseže, da se zakrije druge, bolj relevantne probleme v družbi. Najbolj znana študija, ki temelji na predpostavki, da sovraštvo in agresija do manjšin izhaja iz lastnih preteklih izkušenj, je Adornova študija o avtoritarni osebnosti. Pokazal je, da so otroci, ki so bili vzgojeni v zelo strogem, represivnem okolju razvili visoko stopnjo vdanosti avtoriteti, konformizmu in sovraštvo do marginaliziranih skupin. V psihodinamiki avtoritarne osebnosti se del agresije do staršev spremeni v mazohizem, medtem ko se drug del absorbira kot sadizem, ki išče izhod v tistih s katerimi se subjekt ne more identificirati: to je zunanja skupina (Adorno in drugi 1950, 759). Nezavedno sovraštvo do staršev se iz dejanskega objekta projicira na substitut, katerega vidijo kot inferiornega, nemočnega, in ki v vsakem pogledu odstopa od družbenih norm (Nastran Ule 1999, 303). Osebe, je poudarjal Adorno, ki so zrasle v striktnem poudarjanju discipline in konformizma s konvencionalnimi moralnimi kodami, razvijejo zelo simplificiran način razmišljanja o svetu, v katerem se ljudje in dejanja delijo zgolj na slabe in dobre. Tako niso sposobni ali nočejo tolerirati nikakršne kognitivne nejasnosti in so kot taki veliko bolj dovzetni za stereotipe (Brown 1995, 20).

### ***2.3 POSLEDICE PREDSDOKOV NA OBJEKTE DISKRIMINACIJE***

Pri posameznikih, ki so žrtve diskriminacije, se pogosto razvijejo občutki manjvrednosti, neadekvatnosti in nizko samospoštovanje. Objekt diskriminacije svoje sovraštvo nad dominantno skupino obrne navznoter in začne sovražiti lastno skupino, in ker se samopodoba tako nerazdružljivo povezuje s skupino, ki ji posameznik pripada, posledično sovraži sebe. Več raziskovalcev je dokazalo zgornjo povezavo, med prvimi sami pripadniki manjšinskih skupnosti, Kurt Lewin in zakonca Kenneth Clark in Mamie Phipps Clark. Clarkova sta v 40-ih letih prejšnjega stoletja izvedla eksperiment s predšolskimi temnopoltimi otroci tako, da sta

jim pokazala punčke, ki so se razlikovale le v barvi kože. Ugotovila sta, da se je na vprašanje, katera punčka ti je ljubša in lepša, večina otrok odločila za punčko s svetlejšo poltjo, torej je zavrnila punčko, ki jim je bila bolj podobna. Otroci so s tem pokazali občutke inferiornosti in samosovraštva. Clarkova sta torej uspela dokazati vplive segregacije, diskriminacije in predsodkov na osebnostni razvoj temnopoltih otrok v Ameriki v tistem času (Brown v. Board of Education of Topeka, Kansas; Clark in Clark 1939; American Psychological Association 2003). Kenneth Clark (v Nastran Ule 1994, 115) med drugim piše o »pogubnem jazu in samosovraštvu, o črnem kompleksu kot posledici predsodkov o njih.«.

Druga značilna posledica predsodkov je t.i. želja »po neuspehu«. Posamezniki, ki imajo občutek, da so njihove možnosti uspeha v realnosti zelo nizke ali celo nične, imajo tudi temu primerno nizko motivacijo in cilje. Rajši, kot da bi občutili razočaranje ob neuspehu, se mnogi raje sploh ne trudijo. Prepričanje o lastni nesposobnosti in nizko samospoštovanje privedeta do pasivnosti in vdanosti v lastno usodo (Nastran Ule 1994, 116).

Pogosto se žrtev diskriminacije začne vesti v skladu s predsodki, ki jih imajo drugi o njej, in takrat lahko govorimo o pojmu »samoizpolnjujoče se prerokbe« (ang. self-fulfilling prophecies). Predsodki, dojeti kot samoumevni, vplivajo na obnašanje tako tistih, ki izražajo predsodke, kot tistih, proti katerim so predsodki usmerjeni. Posamezniki si na podlagi stereotipnih predstav zgradijo lastno identiteto. Žrtve predsodkov tako s svojim obnašanjem same legitimizirajo predsodke. To se zgodi, ker predsodki delujejo kot neke vrste pričakovanja. Eccles Parsons (v Brown 1995, 106-110) je na podlagi raziskave pokazala, da na pričakovanja staršev o otrokovih kompetencah, na primer, močno vpliva otrokov spol, ta pričakovanja pa že v zgodnji socializaciji vplivajo na otrokovo percepcijo o lastnih zmožnostih na različnih področjih. Zato se deklice že zgodaj dojemajo kot boljše v jezikih in slabše v tehničnih vedah. Posameznice se na podlagi teh samokonceptov odločajo glede poklicne kariere, to pa navidez potrjuje stereotipe o ženskih in moških preddispozicijah za določene poklice.

## **2.4 NOVI RASIZEM**

Novi oziroma sodobni rasizem pomeni prehod iz biološkega na kulturni rasizem. Tradicionalni rasizem je temeljil na predpostavki o superiornosti in inferiornosti določenih ras, z novim rasizmom pa manjšine niso več biološko manjvredne, ampak imajo drugačno kulturo. Zato lahko govorimo o kulturnem ali simbolnem rasizmu. Kulturna identiteta je poudarjena in izenačena z raso v smislu, kot so jo razumeli tradicionalni rasisti. Včasih je

družbeni kontekst omogočal suženjstvo, segregacije, apartheid, sistematične diskriminacije in eksplicitno poniževanje na podlagi barve kože ali kake druge očitne razlike. S spremembo družbenega in pravnega sistema, eksplicitno rasistično in ksenofobno izražanje in vedenje ne pride več v poštev kot legitimna praksa, vsaj v večini modernih družb ne. Novi rasizem zato skuša zanikati, da je rasizem. Goji neke vrste ambivalenten odnos do manjšin. Omogoča da se rasisti skrijejo pod načelno tolerantnostjo in prijaznostjo do določenih skupin le do te mere, po kateri se začitijo ogrožene, takrat pa postanejo sovražni. Ta meja pa je v splošnem težko določljiva in se določa izredno individualno. Obema vrstama rasizma je torej skupen občutek ogroženosti.

Če so včasih rasisti izražali svojo nestrpnost v neposrednih stikih z pripadniki drugih družbenih skupin, se sedaj njihovi predsodki kažejo v izogibanju stikov z njimi. Novi rasizem se torej ne izraža več v neposrednem izražanju sovraštva in nasilja, temveč temelji na ignoriranju in pasivnem odklanjanju, kar pa je lahko še bolj nevarno od odkritega sovraštva. Moderni rasisti se torej upravičujejo z navidezno demokratičnostjo in libertarnostjo, kot na primer: šolanje otrok v elitnih šolah s sklicevanjem pravice staršev ali otrok do svobodne izbire šole ali izbiro soseske s pravico in potrebo po varnosti (Leskošek 2005, 23). Čeprav novi rasizem ni več tako neposredno nasilen kot tradicionalni, pa je v zatiranju in izključevanju manjšin prav tako (če ne še bolj) učinkovit. Ljudje ga lažje sprejmejo, ker deluje manj ekstremno in sovražno, temelji na bolj »sodobnih« argumentacijah. Zato se ga hitreje ponotranji in sprejme kot zdravorazumskega in normalnega (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 36).

Novi rasizem se ustvarja, ohranja in potrjuje v vsakdanjih diskurzih, v raznih tekstih, govorih, vizualnih komunikacijah; na sestankih, na razgovorih za službo, v parlamentarnih razpravah, v politični propagandi, v šolskih učbenikih in tudi v medijih (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 36). Ker imajo mediji ogromno simbolno moč vplivanja na življenje večine ljudi v družbi, imajo še posebno odgovornost pri poročanju o zadevah, povezanih z marginalnimi družbenimi skupinami. Po mnenju Van Dijka (v Erjavec in Poler Kovačič 2007, 37) »mediji izrabijo moč in razvijejo diskurzivno in kognitivno hegemonijo, ki je pogoj za reprodukcijo »novega« rasizma, če moč najbolj vplivne oblike javnega diskurza, tj. medijskega diskurza, povežemo s pomanjkanjem virov in če v družbi vlada soglasje ter so marginalne in disidentske skupine šibke.«.



Novi rasizem je težje prepoznati in ga sodno preganjati kot tradicionalni rasizem ravno zaradi tega, ker deluje na globlji, simbolni ravni. Ker je tako izmuzljiv, ga lahko imenujemo tudi prikriti. Rasisti torej trdijo, da njihovo razmišljanje ni rasistično, saj ne temelji na bioloških razlikah, ampak zgolj na kulturni različnosti. Prav tako zagovarjajo svoje vedenje s pravico naroda, da brani lasten kulturni obstoj in integriteto, kot ima to pravico vsaka manjšina. Zato niso rasistični, ampak ravno nasprotno, razširjajo vrednote in načela liberalne in multikulturalistične države. Take trditve vodijo do logične razlage, da novi rasisti niso nestrpni, nestrpni so tisti, ki opozarjajo na njihovo nestrpnost (anti-rasistične organizacije, promotorji multikulture politike, varuh človekovih pravic itd.). Tako pride do obrata, da se dominantna ksenofobična večina, ki poseduje večino moči in bogastva, predstavlja kot žrtev z ogroženo kulturo (Macmaster 2004, 5).

Zmotno pa je prepričanje, da populistične rasistične predsodke izražajo samo ekstremisti kot so neonacisti, ampak tudi bolj konvencionalne, sredinske stranke in politiki ter mnogi mediji. Tu prihaja do nasprotij v samem jedru liberalnih demokracij v katerih ministri, politiki, medijski uredniki in novinarji, ki sicer ostro nasprotujejo določenim oblikam rasizma, kot na primer skrajno desničarskim in neonacističnim gibanjem, hkrati pa še poudarjajo druge oblike (popularnih) predsodkov. Ta oblika »benignega« rasizma je še bolj škodljiva, saj viri nosijo visoko stopnjo legitimnosti (Macmaster 2004, 3-4). Torej obstaja, tudi v najbolj liberalnih družbah prepad med uradno, antirasistično politiko in dejanskim stanjem, ki je veliko bolj nestrpen.

### **3 SOVRAŽNI GOVOR**

Sovražni govor (ang. *hate speech*) je ena izmed oblik izražanja predsodkov in sovražnosti do drugih (drugačnih) posameznikov in skupin in zajema tako pisno kot govorno in vizualno komunikacijo. Izraz izhaja iz anglo-saksonskega pravnega okolja, razvil ga je tisti del pravne teorije, ki se ukvarja s pravico do svobode izražanja kot jo določa prvi amandma k Ustavi ZDA. Gre za izražanje sovražnih, diskriminatornih, rasističnih mnenj in idej, ki so predvsem usmerjene proti spolnim, rasnim, verskim, etničnim, kulturnim in drugim manjšinam (Kovačič 2001, 178). Odločbe Evropske komisije in Evropskega sodišča so večkrat poudarile, da gre pri sovražnem govoru za »obliko izražanja, ki je v nasprotju s temeljnimi ideološkimi izhodišči Konvencije in zato pomeni resno grožnjo demokratični družbi in človekovim pravicam.« (Kovačič 2001, 187).

Namen takega govora je poniž(ev)ati, zasmehovati, razčlovečiti, postaviti v podrejen položaj, skratka skušati nekoga predstaviti kot manjvrednega posameznika v primerjavi z nami, s skupino, s katero se identificiramo. Je dejanje spodbujanja verskega, etničnega, kulturnega in drugega sovraštva in nasilja, uperjenega proti določeni skupini ljudi. Tukaj ne gre samo za napad na posameznikovo integriteto in dostojanstvo, pač pa predvsem za spodbudo pri nastanku in razvoju drugih kaznivih dejanj zoper določene posameznike ali skupine oseb. To so »borbene besede (*fighting words*) ali besede, ki se uporabljajo kot orožje zoper nekoga. Usmerjene so neposredno na osebo, ustvarjajo sovražno ozračje, ki naj te osebe prestraši, njihov namen je izzvati nasilno reakcijo.« (Leskošek 2005, 83-84). Sovražni govor je torej tudi ščuvanje k nasilnim dejanjem. Je podlaga za druge oblike sovražnosti, kot so fizično ali institucionalno nasilje.

Jezik, kot sem že zapisala, realnost ne samo prikazuje, temveč je tudi njen aktivni tvorec. S kakšnimi besedami in na kakšen način jih uporabljajo tvorci javnega mnenja proti določeni skupini ljudi, vpliva na to, kako bodo posamezniki te skupine dojemali svet, pozicionirali sebe in druge v tem svetu, kako bodo z njimi ravnali drugi, kakšen položaj bodo imeli v družbi, kako bodo živeli (Leskošek 2005, 81).

Več mednarodnih institucij, ki se ukvarjajo z rasizmom, diskriminacijo in sovražnim govorom, je že obsodilo pojav sovražnega govora politikov v Sloveniji. Med drugim je Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) v zadnjem poročilu, ki ga je objavila 13. februarja 2007, izrazila zaskrbljenost nad uporabo rasističnega, ksenofobnega in drugače netolerantnega političnega diskurza v Sloveniji. Čeprav položaj že takrat ni bil idealen, pa se je od zadnjega poročila še poslabšal. Diskriminatoren govor uporabljajo celo politiki na najvišjih državnih položajih (npr.: izjave bivšega podpredsednika Državnega zbora Saša Pečeta, da s temnopoltim ali homoseksualnim človekom, ne bi šel na kavo). V poročilu tudi piše, da se je sovražni govor ali ksenofobni politični diskurz zaskrbljujoče pogosto pojavljal med volilno kampanjo leta 2004 ali v primeru organizacije referendumov proti gradnji džamije v Ljubljani ali referendumov o izbrisanih (Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti 2007, 25). ECRI priporoča, da slovenski organi prepričajo javna občila, da le-ta zagotovijo, da njihovo poročanje ne bi pripomoglo k ustvarjanju sovražnosti in zavračanja do pripadnikov katerih koli manjšinskih skupin (Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti 2007, 24). ECRI v zvezi s tem močno priporoča, da slovenska oblast sprejme mehanizme za preprečevanje netolerantnega političnega govora, še posebej bi politične

stranke morale zavzeti trdno javno držo proti vsakršni obliki diskriminacije in ksenofobije. Sovražni govor naj bo dosledno kazensko preganjan, pri čemer naj pregon velja za vse osebe, četudi gre za pripadnike političnih strank (Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti 2007, 25).

Ravno odsotnost javnega nestrinjanja in medlo odzivanje pristojnih organov ob različnih nestrpnih in sovražnih izjavah in ekscesih določenih politikov, jih dela legitimne. Tak način komunikacije se potem hitro razširi na celo družbo. Sovražni govor, poniževanje, zasmehovanje manjšin, pozivanje k linču in podobno tako postane del vsakdanjega, sprejemljivega in normalnega govora (Hanžek 2006, 31).

Zločini iz sovraštva (ang. *hate crimes*) vključujejo tista nasilna dejanja, ki so že tradicionalno zakonsko regulirana, na primer fizični napadi, poškodovanje lastnine in zažiganje hiš. Posledice zločinov iz sovraštva, ki so nemalokrat rezultat sovražnega govora ali pa ga spremljajo, je nemogoče oceniti v fizičnih poškodbah ali materialni škodi, ki jo povzročijo. Posledice segajo veliko globlje od tega in imajo veliko bolj globalen učinek, kot se zdi na prvi pogled. Nasilje lahko prizadene ne samo žrtev, na katero se nasilje neposredno nanaša, ampak celotno skupnost, ki ji ta pripada. Ta skupnost se tako počuti izolirano od celotne družbe, ranljivo in nezaščiteno od države. Ti občutki se tako lahko stopnjujejo v jezo, nezaupanje do drugih skupin v družbi ter struktur moči, ki bi naj jih ščitile. Družba se na tak način fragmentira in ustvarja napetosti v družbi (Anti Defamation League).

### ***3.1 SVOBODA GOVORA VS. SOVRAŽNI GOVOR V MEDNARODNIH IN SLOVENSkih PRAVNIH DOKUMENTIH***

#### **3.1.1 Pravni vidiki v Sloveniji**

Sovražni govor je izredno težko definirati in zaznati, še težje pa ga je kaznovati, in je prav zato eno od »najmočnejših sredstev diskriminacije« (Leskošek 2005, 82). Sicer je reguliran v slovenski Ustavi in kazenski zakonodaji, vendar pa praktično ni bil še nihče pravnomočno obsojen zaradi sovražnega govora.

Pravica do svobode govora in izražanja je opredeljena v 39. členu Ustave Republike Slovenije: »Zagotovljena je svoboda izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja. Vsakdo lahko svobodno izbira, sprejema in širi vesti in mnenja.«

Vendar pa 63. člen pravico omeji: »Protiustavno je vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti. Protiustavno je vsakršno spodbujanje k nasilju in vojni.«

Vsak posameznik se torej lahko svobodno izraža do točke, ko njegov govor ne postane rasističen oziroma drugače sovražno naperjen do drugega posameznika. Svoboda govora torej ima svoje meje.

Prav tako so meje svobodi govora določene v Kazenskem zakoniku Republike Slovenije, in sicer v 141. členu o kršitvi enakopravnosti, v 270. členu o kršitvi človeškega dostojanstva z zlorabo uradnega položaja ali uradnih pravic in 300. členu o zbujanju narodnostnega, rasnega in verskega sovraštva, razdora ali nestrpnosti: »Kdor izziva ali razpihuje narodnostno, rasno ali versko sovraštvo, razdor ali nestrpnost, ali širi ideje o večvrednosti ene rase nad drugo ali daje kakršnokoli pomoč za rasistično dejavnost, ali zanika, zmanjšuje pomen, odobrava ali zagovarja genocid, se kaznuje z zaporem do dveh let.«

### **3.1.2 Pravni vidiki v EU**

Glavni ugovor proti preganjanju sovražnega govora je torej osnovna človekova pravica do svobode govora. To temeljno človekovo pravico ščiti vrsta mednarodnih dokumentov, kot so Splošna deklaracija človekovih pravic, Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah ter Evropska konvencija o človekovih pravicah. Vendar pa ta pravica ne sme služiti kot izgovor za nemoteno podpihovanje sovraštva in nestrpnosti.

V 19. členu Splošne deklaracije o človekovih pravicah je zapisano, da ima vsakdo pravico do svobode mišljenja in pravico, da te informacije širi s kakršnimi koli sredstvi ter »da nihče ne sme biti nadlegovan zaradi svojega mišljenja«.

Podobno 19. člen Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah določa, da ima vsak pravico, do svobodnega izražanja, širjenja informacij in idej.

10. člen Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin določa, da ima vsak »pravico do svobodnega izražanja. Ta pravica obsega svobodo mišljenja ter sprejemanja in sporočanja obvestil in idej brez vmešavanja javne oblasti in ne glede na meje.«

Vendar pa so v drugem odstavku istega člena podane omejitve te pravice:

*Izvrševanje teh svoboščin vključuje tudi dolžnosti in odgovornosti in je zato lahko podvrženo obličnostnim pogojem, omejitvam ali kaznim, ki jih določa zakon in ki so*

*nujne v demokratični družbi zaradi varnosti države, njene ozemeljske celovitosti, zaradi javne varnosti, preprečevanje neredov ali zločinov, za zavarovanja zdravja in morale, za zavarovanje ugleda ali pravic drugih ljudi, za preprečitev razkritja zaupnih informacij ali za varovanje avtoritete in nepristranskosti sodstva.*

### **3.2 SOVRAŽNI GOVOR KOT KRIMINALNO DEJANJE ALI ZGOLJ MANIFESTACIJA PRAVICE SVOBODE GOVORA?**

Glavno vprašanje, ki se postavlja v dilemi o meji svobode govora je, »ali svoboda izražanja obsega tudi mnenja in ideje, ki po svoji naravi nasprotujejo ideološkimi izhodiščem (demokracija in človekove pravice) omenjenih pravnih instrumentov, ki to svobodo zagotavljajo« (Kovačič 2001, 179). Velikokrat se namreč zgodi, da se dve temeljni pravici, ki ju določa vrsta evropskih dokumentov, medsebojno izključujeta. Uveljavljanje pravice do svobode izražanja mnenj lahko poseže v nedotakljivo polje osnovnih človekovih pravic, kot so človekovo dostojanstvo in integriteta.

Zahteve po pravni ureditvi in zakonskem preganjanju sovražnega govora se torej ne bi smele prepletati s pravico do svobode izražanja, ali enačiti z zahtevo po politično korektem govoru. Razpon svobode posameznika je po Millovi definiciji omejen s svobodo drugega: je absolutna, ko gre za lastno svobodo in se konča točno tam, kjer začne posegati v svobodo drugega (Mill 2003, 147-148 in 191-192; Leskošek 2005, 94). Kot pravi, območje svobode »obsega ves tisti del posameznikovega življenja in delovanja, ki se tiče zgolj njega samega, drugih pa le z njihovim svobodnim, prostovoljnim in zavestnim pristankom in sodelovanjem.« (Mill 2003, 147). Lastnih pravic torej ne moremo jemati zlahka, brez odgovornosti, ki jo le-te prinašajo.

Svoboda izražanja je ena od temeljev sodobne demokratične družbe. Omogoča njeno učinkovito delovanje, saj je nujna pri upoštevanju in zaščiti tudi vseh ostalih pravic. Brez (od oblasti in drugih interesov) osvobojenih mnenj bi si težko zamislili odprto demokratično sodobno družbo. Svoboda govora pomeni tudi izražanje ne tako zaželenih mnenj in idej, ki so lahko tudi šokantne in žaljive. To namreč zahtevajo vrednote strpnosti, odprtosti in pluralizma, ki delajo demokratično družbo. Kaj pa je torej tisto, kar razlikuje neko nedolžno šalo ali komentar od izjave, ki vsebuje elemente sovražnega govora?

Vse je seveda odvisno od konteksta. Šale na temo Mujota in Hasota bi težko opredelili za sovražni govor, čeprav ustvarjajo in utrjujejo stereotipe (v tem primeru) o priseljencih iz

bivših jugoslovanskih držav v družbi. Kontekst moči, težnja po dominaciji oziroma podreditvi drugega, in spodbujanju k nasilju, je tisto kar dela določeno izjavo problematično. Še posebej je torej sovražni govor problem kadar prihaja iz prostorov moči: iz ust uglednih posameznikov, javnih oseb in politikov. Ti nosijo še posebno odgovornost, ker so javne osebe in imajo večji ali manjši vpliv na širšo javnost. Še posebno, če so posamezniki v službi države. Takrat pa ima država dolžnost, da upravičeno poseže v njihovo svobodo izražanja.

Sovražni govor je tudi izredno hvaležno orodje za pridobivanje podpore določenega segmenta javnosti, pogosto se ga uporablja kot strategijo za pridobitev glasov na volitvah. To je v nasprotju s splošnim prepričanjem, da sovražni govor uporabljajo predvsem ljudje iz dna družbene lestvice, na primer: fizični delavci, neizobraženi, brezposelni ipd. Hkrati pa so tudi žrtve sovražnega govora največkrat prav tako pripadniki margine, raznih verskih, etničnih in drugih manjšin. Lahko bi sklepali, da je v interesu kapitala, da se določeno skupino utiša, jo potisne na obrobje družbe, jo izolira. Brez javnega glasu in moči je idealen objekt za izkoriščanje. Vesna Leskošek (2005, 94) to imenuje »hierarhični obrat, ko so za dejanja nadrejenih odgovorni podrejeni.«

V naslednjih odstavkih bom podala nekaj glavnih argumentov, ki jih izpostavljajo borci za zaščito svobode govora in proti pregonu sovražnega govora (Smith 1995, 259-262).

Kot prvo: čustvo sovraštva je manifestacija strahu, ki ga ustvari ekonomska negotovost, relativna statusna deprivacija, pomanjkanje izobrazbe, občutki nemoči, spolna negotovost ali na splošno strah pred kakršnokoli drugačnostjo, ki naj bi ogrožala posameznikovo varnost. Izražanje občutkov sovraštva do »drugih« oz. »drugačnih« je tisto, kar skrbi zagovornike omejevanja sovražnega govora. Vendar prepoved besed ne spremeni skritih misli in strahov, lahko še dodatno zaostri in intenzivira občutke tistih, ki so bili z zakonom utišani. S tem ljudem onemogočimo, da bi skozi debate in konfrontacijo idej odkrili modrost. Pravne omejitve sovražnega govora lahko zatrejo le simptome, ne zdravijo pa resničnih vzrokov za nastanek te »socialne bolezni«. Boljši način bi bil izpostavitve takega govora in njegovo »zdravljenje« z razumnimi protiargumenti.

Naslednje: sovražni govor lahko izraža pomembno družbeno in politično funkcijo. Iracionalni izrazi sovraštva nas lahko opozorijo, da je nekaj narobe, bodisi v politiki, v nas samih ali v tistih, ki sovražnost izrekajo. Tako nam pomaga spoznati, da so potrebne določene spremembe. Govorne kode, razni predpisi in statuti bi nam potemtakem zakrili probleme in nam onemogočili, da jih razrešimo, preden izbruhnejo na plano kot dejanja nasilja. Potrebno

se je soočiti s sovražnim govorom, odkriti njegov resničen izvor in preprečiti, da bi ti predsodki rasli naprej.

Prepovedi sovražnega govora lahko dejansko zavirajo, namesto da bi spodbujale, izobraževanje in razvoj odgovornih državljanov. Za izobraževanje tistih, ki verbalno napadajo druge, je potrebno veliko več časa, truda in sredstev kot golo kaznovanje takih prestopnikov. Tako delo zahteva veliko spretnosti in poguma, pozorno poslušanje, racionalno mišljenje, kritično presojanje in spodbijanje idej in ideologij, ki so žaljive ali napačne. Na koncu ima veliko boljše rezultate kot gola prepoved: razširitev obzorja posameznikov preko meje strahu pred neznanim in njihova večja odprtost do različnih izkušenj in ljudi.

Argumenti za preganjanje sovražnega govora pa so naslednji (Walker in Salecl v Leskošek 2005, 91):

- Jezik ni le preprosta odslikava realnosti, ampak je njen najpomembnejši agens. Tako govor na splošno ni le izražanje mnenj in idej, temveč je družbena akcija, ki lahko ogroža in ustrahuje tiste, proti katerim je usmerjen. Pogosto se sovražni govor ne ustavi le pri besedah, ampak preide v druge oblike sovražnih napadov, kot sta fizično nasilje in institucionalni rasizem. Sovražni govor torej ne vzbuja le nelagodnih osebnih občutkov marginaliziranih skupin, ampak tudi določa njihovo vsakdanje življenje in status, ki ga imajo v družbi.
- Sovražni govor ne spodbuja razprave, ampak je njegov namen razpravo končati. Njegov namen ni soočenje različnih stališč in dajati prostor tudi drugače mislečim, ampak ustrahovati ljudi, vzbuditi sovraštvo in nasilje, ki bi opravičilo njihove besede.
- Tako kot država ščiti pravico do svobode govora in s tem posameznike, ki izrekajo sovražnosti, bi morala zaščititi tudi tiste diskriminirane skupine, ki so žrtve sovražnega govora.
- Pogosto se pozablja, da sovražni govor ni le praksa revnih, neizobraženih in depriviligiranih, ampak tudi uglednih, bogatih, izobraženih in tistih z družbeno močjo. Takrat je tudi najbolj nevaren. Diskriminirani posamezniki iz dna družbene lestvice se ne morejo soočiti s sovražnim govorom na istem nivoju kot tisti z večjim socialnim, političnim in materialnim kapitalom. Pogosto se zgodi, da se žrtve diskriminacije konfliktom raje izognejo, ali pa se poistovetijo z izrečenimi predsodki.

- Na primeru pretekle zgodovine se lahko naučimo, da sovražni govor privlači množice in upravičuje najhujše zločine. Nacistična propaganda pred II. svetovno vojno in med njo je pripomogla k razvoju in krepitvi antisemitizma ter rasizma in tako omogočila holokavst in genocid nad Judi, temnopoltimi, Romi, homoseksualci, itn..
- Pravna regulacija sovražnega govora torej ne pomeni zahtev po politično korektnem govoru, temveč le po sprejemanju odgovornosti za lastne besede. Svoboda govora je bila vedno na neki način omejena. Najbolj so varovani državni simboli in država, nato bogati in ugledni ljudje s precejšno mero moči, najslabše pa se štiti marginalizirane skupine, ki so najpogosteje tarče diskriminacij in sovraštva.
- Zakoni, ki prepovedujejo sovražni govor, so potrebni ne le za zaščito določenih skupin in posameznikov (četudi je to dovolj velik razlog), ampak tudi za dobro družbe kot celote, v kateri je potrebno ohranjati neki »civilizacijski minimum«. Ta pa vključuje prepoved napadov na posameznika ali skupino posameznikov na osnovi tega, kaj so oziroma niso (Errera 2002, 63).

### ***3.3 UPORABA SOVRAŽNEGA GOVORA ZA DOSEGO POLITIČNIH IN SOCIALNIH CILJEV***

V diskurzivnem okolju se pogosto uporablja različne komunikacijske prakse z namenom doseči neki specifičen cilj. Govorci želijo z načinom, kako predstavijo svojo resnico, doseči, da z njo soglaša občinstvo, ki mu je namenjena. Zato lahko govorimo o komunikacijskih strategijah, ki skušajo neki fenomeni osmisli z uporabo emocionalnih komponent. Cilj je tudi, da je ta razlaga med ciljno publiko sprejeta. Rita Kirk Whillock (1995, 31-33) govori o retorični prevari, s katero zavedeš in premagaš nasprotnika in tako dosežeš zadani cilj. Ena takih prevar je sovražni govor. Uporabnik sovražnega govora v razpravi, raje kot da bi za podporo lastne vizije resnice uporabil boljše argumentacije, temelječe na razumu, s čustvenimi prijemi skuša prepričati občinstvo in ustvariti podlago za sovraštvo. Cilj take retorike je podžgati čustva podobno mislečih, očrniti določeno skupino, povzročiti trajno in nepopravljivo škodo opoziciji in na koncu zmagati. Res pa je, da so temelji, potrebni za uspeh sovražnega govora, že postavljeni s pomočjo kulturnih in zgodovinskih stereotipov. Te delne resnice se producirajo skozi otroštvo, zgodovino, okolje, v katerem živimo, in se v posameznika vsidrajo tako globoko, da so nevidne in nedosegljive posameznikovi zavesti.



Za uspeh sovražne retorike je kot prvo potrebno občinstvo spodbuditi, da se prepoznajo kot skupina, zakaj so si podobni in kaj jih loči od ostalih. V tej organizirani skupini retorik nato skuša vzbuditi občutek ogroženosti zaradi različnih stvari, definirati vzrok teh težav in jih povezati z zunanjim krivcem. Potrebno je torej definirati skupnega sovražnika, na katerega se prenašajo vse skupne travme. Lažje je naložiti odgovornost za probleme, ki so izven naše moči vplivanja, na tretjega, oddaljenega akterja. Pomembnost sestavljanja občinstva v skupno celoto se vidi v moči, ki jo ima taka skupina v primerjavi s neorganiziranimi posamezniki. Ko občinstvo začne verjeti, da je določena skupina res kriva za njihove težave, se ustvari plodna podlaga za razne oblike sovražnosti (Whillock 1995, 36-39). Zunanjo skupino je potrebno prikazati kot izrazito drugačno in jo čim bolj ponižati in očrniti, saj je s tem podan dodaten razlog, zakaj s sovraštvom te skupine ni nič narobe. Pomembnost težav, ki jih ta skupina povzroča, je treba maksimizirati, prav tako je potrebno ustvariti verjetje, da so dejanja in lastnosti, ki se jih dodeli tej skupini, tipične. Na ta način posameznikom odvzamemo identiteto. Grešni kozel je tako pripravljen, da prevzame vso odgovornost za naše probleme in nam pomaga da ohraniti pozitivno samopodobo.

Tako početje je še posebej nevarno, če mediji tako retoriko podpirajo in ji s tem dajejo priložnost, da doseže širok krog ljudi in tako pomagajo uresničiti njihova prizadevanja, da bi se prebili do moči in oblasti s pomočjo izkoriščanja nacionalističnih in rasističnih čustev ljudi (Devetak 2006, 7). Če tako dejanje ostane nekaznovano, se ga na neki način legitimizira ali trivializira. Kadar se sovražni govor pojavi v govorih politikov, in ga podpirajo tudi nekateri mediji, takrat je podlaga za nasilje popolna.

## **4 POLOŽAJ ROMOV**

Romi so bili in so še danes izpostavljeni diskriminaciji na skoraj vseh področjih življenja: izobrazbe, zaposlitve, naselitve, dostopa do zdravstvenih, kulturnih in socialnih storitev. V večini evropskih držav se Romi šolajo in živijo ločeno od ostalih prebivalcev, Neromov. Njihova naselja se razlikujejo, in s tem strogo ločujejo od naselij večinskega prebivalstva, tako očitno, da je že na prvi pogled jasno, kje se romsko naselje začne in kje konča. Asfaltirane, urejene ceste se končajo v vstopu v romsko naselje, prej pravilo kot izjema je odsotnost komunalnega in sanitarnega sistema (Cahn 2002, 18) Poleg tega je protiromska nastrojenost v mnogih državah in skupnostih tolerirana, če ne celo odobravana, zelo je priljubljena tudi v politiki. S podpiranjem protiromske naravnosti si nekateri politiki

ustvarjajo učinkovito politično propagando, z razširjanjem protiromskega sentimenta na širšo populacijo si določeni politiki gradijo lastne kariere.

Vendar pa se vednost o nevzdržnih razmerah, v katerih živi romsko prebivalstvo, širi in tako se kaže potreba po regulaciji tega problema tako zakonsko kot v praksi. Romi so pogosto iz širše družbe tako rekoč izključeni in zato bolj podvrženi bremenu diskriminacije in izolacije. S tem so lažji predmet ponovne diskriminacije in začaran krog je sklenjen. Predsodki do Romov se vlečejo že čez mnogo generacij in so globoko vsidrani tako v akterje kot v objekte diskriminacije, zato jih je še posebej težko izkoreniniti (Cahn 2002, 19). Vseeno se stvari obračajo na bolje. Tako Romi kot Neromi se začenjajo zavedati nujnosti zaščite pravic romske skupnosti v Evropi, prav tako so v razmahu antidiskriminacijski zakoni (Cahn 2002, 21).

#### **4.1 KDO SO ROMI IN OD KOD IZVIRAJO**

Romi živijo praktično v vseh evropskih državah, njihovo število je težko ugotoviti, ocene se gibljejo nekje med 10 in 12 milijoni, večina jih živi v vzhodni Evropi. Kot pri nas, se tudi v tujini soočajo s podobnim problemom opredelitve Romov kot etnično, kulturno, socialno ali kako drugo manjšino ali celo kot evropski narod brez lastne države, kot so na primer Judje.

Eden od tipičnih stereotipov, ki se nanašajo na Rome, je, da so Romi nomadi, torej da se neprestano selijo, čeprav jih je danes večina stalno poseljenih. V zgodovini pa je prihajalo do večjih selitev. Ena najboljsežnejših migracij v zgodovini, ki so se nadaljevale vse do razpada komunističnih in socialističnih režimov v vzhodni Evropi, se je dogajala po II. svetovni vojni. Romi so se takrat selili predvsem iz Romunije v Italijo, Avstrijo, Nemčijo, Francijo, kamor so bežali pred diskriminacijo in nasiljem (Fraser 2002, 26).

Prihod Romov na določeno ozemlje, so sprejemali z zelo mešanimi občutki. V nekaterih deželah so jim bili bolj naklonjeni, v drugih manj. V večini evropskih držav so na romske prišleke gledali z veliko radovednostjo in dobrohotnim pomilovanjem (Šiftar 1970, 15). Bili so v mnogih pogledih drugačni od večinskega prebivalstva in zato zbudili veliko pozornosti. Vendar pa so jih začeli kaj kmalu prezirati in preganjati, pristali so na dnu družbene lestvice, kljub številnim veččinam, ki so jih obvladali in prinesli iz azijskih dežel. Zgodovina Romov je zgodovina selitev ter zatiranja. Praktično skozi celotno zgodovino so bili žrtve zatiranja, preganjanja in celo genocida, veliko prvotnih skupnih lastnosti so sčasoma izgubili. Večinsko prebivalstvo je na njih vedno gledalo s prezirom, skušalo jih je asimilirati v družbo in uničiti

njihovo kulturo. V Romuniji so bili vse do leta 1856 obravnavani kot osebni sužnji (Šiftar 1970, 15). Romi so se bili tudi zaradi nasilja in preganjanja, kamorkoli so se nastanili, primorani seliti, četudi si tega niso želeli. Seveda je na njihovo zgodovino selitev poleg zunanjih družbenih pripomogel tudi cel spekter socialno-kulturnih značilnosti.

O njihovem izvoru so mnoga ugibanja, preučevalci njihove zgodovine so imeli na voljo predvsem sekundarne vire, sami Romi pa so o svoji preteklosti vedeli ter zapisali zelo malo. Ko so jih na prehodu iz 16. v 17. stoletje prvi raziskovalci romskega izvora in življenja intervjuvali, Romi niso poznali ničesar o svoji preteklosti, le razne legende. Prvi, ki je znanstveno preučil romski jezik je bil jezikoslovec Avgust Friedrich Pott in na podlagi rezultatov zaključil, da je izvorna dežela Romov Indija. Nekaj desetletij kasneje je raziskovalec Franc Miklošič ugotovil, da so skupine indijskih nomadov začele potovati proti zahodu že na začetku našega štetja (Štrukelj 1980, 24). Med pionirji raziskovanja je bil močno prisoten element genetskega determinizma, tako so glede na razlike v obnašanju posameznika skleпали na njegov biološki izvor. To je na primer pomenilo, da so tisti, ki so bolj govorili romsko, bili bolj »čistokrvni« Romi, kot tisti, ki niso govorili tako tekoče (Fraser 2002, 33).

Iz Indije so se po mnenju mnogih raziskovalcev zaradi vojn v 9. stoletju začeli izseljevati in so krenili v več smeri. Prva skupina je šla v smeri Afganistana, Turkestana, Turkmenije do Kaspijskega jezera ter naprej, bodisi proti Kavkazu bodisi proti Armeniji in Turčiji. Druga skupina pa naj bi se odpravila proti Siriji in se tam ponovno razdelila na dve enoti. Ena se je odpravila proti Egiptu, druga pa je pot nadaljevala preko Egipta v severno Afriko in preko Gibraltarja v Španijo (Šiftar 1970, 12).

Prvi Romi so v zahodno Evropo prišli že v poznem srednjem veku. Zahodnoevropska skupnost se je tako že v 15. stoletju prvič soočila z valom romskih migrantov iz Vzhoda. Navdihe za poimenovanje temnopolnih priseljencev so Evropejci našli predvsem v hipotetičnem geografskem izvoru ali religijski pripadnosti: v severni Nemčiji in Skandinaviji so jih poimenovali Tartari, v Franciji Saraceni itd. (Fraser 2002, 26).

Romi so bili v začetku sprejeti z radovednostjo, ki pa se je kmalu spremenila v neodobranje in zaničevanje romskega načina življenja, njihovih običajev ter Romov samih. Oni sami in vse kar jih je predstavljajo, je veljalo za čisto negacijo dominantnega sistema vrednot, in s tem grožnja za obstoječi red. V 16. stoletju se je začelo obdobje tudi formalno pravnega preganjanja Romov. Države so sprejemale zakone, izdajale razne predpise in odloke, po katerih je bilo dovoljeno, in tudi zaželeno, Rome preganjati, jih zatirati, jih izobčiti ter

drugače družbeno ponižati. Nemški kronist Jahann Thurmaier je v Romih, ki so se leta 1439 naselili na Bavarskem, videl izdajalce in vohune, Švicar Stumpf jih je poimenoval kot »ničvredno pleme potepuhov«. Skratka, mnogi so jih povezovali s kriminalnimi združbami, jim pripisovali vsemogoče negativne lastnosti in jim hkrati odvzeli možnost obstoja lastne identitete (Fraser 2002, 28-29). Taki so bili lažje dostopni za procese socialne regulacije in asimilacije.

Problem je nastal, kaj narediti z ljudmi rojenimi na tleh države, Neromi, ki so se odločili pridružiti romskim skupinam. Kako opredeliti to skupino, da bi vanjo zajeli vse te ljudi, ki so se poistovetili s tem načinom življenja. Kmalu so bili na udaru ne samo Romi, ampak vsi, ki so si upali prevzeti romski način oblačenja, njihov jezik, kulturo. Biti Rom »po krvi« ni bil poglavitni in edini razlog za uvrstitev v kategorijo »Cigana«. Leta 1619 teolog Sancho de Moncada lepo povzame: »tisti, ki se klatijo po Španiji, niso Cigani, ampak skupina parazitov in ateističnih malopridnežev, brez kakršnegakoli reda in religije.« (v Fraser 2002, 30). Na tej točki se biološki rasizem razširi na kulturnega. Diskriminacija prihaja na podlagi posameznikovih kulturnih praks, ki se razlikujejo od praks večinskega prebivalstva. »Cigan« je torej vsak, ki se »cigansko« obnaša.

V 18. stoletju je Marija Terezija zaradi pragmatičnih razlogov, kot so pomanjkanje delovne sile v kmetijstvu, sprejela odlok, po katerem so morali zemljiški gospodje Romom odstopiti nekaj zemlje, da so se na njej lahko stalno naselili. Hkrati s to novopridobljeno pravico pa so jim pripadale tudi mnoge obveze, dolžnosti in prepovedi kot so: obvezno obdelovanje zemlje, služenje vojske, obiskovati so morali šole, prepovedano jim je bilo govorjenje v maternem jeziku, ukvarjanje z glasbo in svojo obrtjo, niso smeli zapuščati svoje zemlje ter niso se smeli poročati med sabo (Štrukelj 1980, 90-98). Ti ukrepi so imeli za posledico ali asimilacijo Romov v večinski narod države, v katero so se naselili, ali njihovo še večjo izolacijo.

V dvajsetih letih 20. stoletja se je kot popolnoma legitimna veda razpasla evgenika, ki se je ukvarjala z vprašanjem izboljšanja kakovosti in čistosti rase. Nacistična ideologija se je hitro oprijela ter razvila svoj pojem »rasne higijene«, ki naj bi temeljil na znanstveni osnovi. Robert Ritter, nemški psiholog in vodja Raziskovalnega centra za rasno higieno in populacijsko biologijo v Berlinu med nacistično vlado, je bil prepričan, da se nagnjenost Romov do nomadskega življenja prenaša iz roda v rod in tako ta nezaželena karakteristika potencialno ogroža tudi nemški narod. Poroke in nadaljnje razmnoževanje med Romi in Nemci je bilo torej treba zaustaviti. Ideja enega najbolj vplivnih ljudi v Tretjem rajhu,

Heinricha Himmlerja, o ohranitvi nekaj romskih »primerkov« za raziskovalne namene, je bila zavržena, tako da se številka pomorjenih Romov med II. svetovno vojno giblje okoli pol milijona (Fraser 2002, 34-35).

Mnogo so za slab sloves Romov skozi zgodovino naredili mediji. Še posebno močna propaganda se je odvijala v nacistični Nemčiji. Romi so bili poleg Judov predstavljeni kot glavni negativci. S stereotipnimi podobami na plakatih in učbenikih, z žaljivkami v javnih nastopih se je skušalo predstaviti judovsko skupnost kot drugačno, nečloveško, kot tako, ki si ne zasluži človekovega dostojanstva, kot tudi ne življenja. S procesom dehumanizacije se je skušalo opravičiti nasilna dejanja nad to skupino ljudi, s tem da so tej skupini odvzeli človeške lastnosti in jo bodisi animalizirali bodisi demonizirali.

## **4.2 POMEN IN IZVOR BESEDE CIGAN**

Ime Cigan se je razširilo že v zgodnjem srednjem veku ob prvem pojavu indijskih nomadov na evropskih tleh. Prvotno ni ime pomenilo nič ponižujočega ali negativnega, negativen prizvok dobi beseda šele v 19. stoletju.

*Zgodnji viri v Dubrovniku in Zagrebu govorijo, da so Cigani, naseljeni že v 14. in 15. stoletju v teh mestih, pripadali istemu družbenemu sloju kot mali trgovci, mesarji, klobučarji in drugi, in da se niso v ničemer razločevali od drugih prebivalcev, razen po zunanjem videzu. Znani so bili z imenom Cigan, vendar jih niso obravnavali kot škodljive ljudi tedanji družbi; prav tako niso nadlegovali domačinov.» (Štrukelj 1980, 12)*

Beseda, ki se je najbolj pogosto uporabljala za Rome v Sloveniji, je Cigan in izhaja iz bizantinskega izraza Athínganoi. Izraz je razširjen v jezikih vseh evropskih narodov (francoski izraz Tsiganes, nemški Zigeuner, italijanski Zingari, madžarski Cigányok, ruski in poljski Cygan, bolgarski Tigan itd.). Izvor besede Athínganoi ni v celoti pojasnjen, sklepa se le, da gre za popačeno obliko bizantinskega izraza za heretično sekto, ki se je prinesel na romsko skupnost zaradi bojda podobnih verskih praks (Fraser 2002, 27).

Beseda cigan se lahko uporablja kot sinonim za tatu. V Prekmurju človeku oblečenemu v raztrgano in umazano obleko pravijo »vlaški cigan«, tudi drugod po Sloveniji se pogosto uporabljajo fraze kot so: »Izgleda kot kakšna ciganka/cigan.« in označuje posameznika, ki je nemarno oblečen ali odet v raznobarna oblačila, ki se praviloma ne ujemajo. Tudi glagol

»ciganiti« oz. »ociganiti«, kar pomeni oguljofati, je globoko ukoreninjen v slovensko izrazoslovje (Slovar slovenskega knjižnega jezika; Štrukelj 1980, 73).

Zaradi negativnega prizvoka, ki ga je ime Cigan pridobilo skozi leta, se veliko pripadnikov romske manjšine raje predstavlja z drugim nazivom ali priimkom ali pa celo prevzemajo slovenske priimke in se predstavljajo kot Slovenci.

Besedo Rom poznajo vse romske skupnosti in pomeni človek, množina Roma pa ljudje. Rom lahko pomeni tudi moški oziroma mož, Romni pa ženska oziroma žena. Ime lahko izpeljemo iz starega indijskega izraza doma, ki označuje ljudi, ki se ukvarjajo s petjem in glasbo (Štrukelj 1980, 25).

### **4.3 ROMI NA SLOVENSKEM**

Od kod so Romi prišli na slovensko ozemlje, nam nakazujejo meje, v bližini katerih so se nastanili: prekmurski Romi so prišli iz Madžarske, dolenski preko Hrvaške, na Gorenjsko, kjer bivajo manjše skupine Sintov, pa so le-ti prišli iz Avstrije (Urad RS za narodnosti, 2007). Arhivski viri nam kažejo, da so bili Romi v Sloveniji že v 14. Stoletju, prvi naseljenci teh skupin so bili kovači (Štrukelj 1980, 31).

Romi so bili sprva sprejeti z radovednostjo in niso bili posebno osovraženi. Kaj kmalu pa so se razmere med Romi in večinskim prebivalstvom zaostrele, kar je vplivalo na njihov marginalni položaj, v katerem je večina Romov tudi danes. Iz 17. stoletja, ki tudi drugod po Evropi velja za čas, ko so bili Romi deležni največjega preganjanja, izvirajo arhivski zapisi in razne obsodbe, ki dokazujejo na ostra nasprotja med večino, oblastjo in romskimi naseljenci. V 18. stoletju so se začele izdajati uradne listine in odloki, ki so dovoljevali verbalno kot tudi fizično znašanje večinskega prebivalstva nad Romi. V okrožnici iz leta 1724, poslani vsem sodiščem v imenu cesarja, je pisalo, da naj se prežene vse »cigane« iz dežele, naslednji ukaz iz leta 1755 je vseboval ista navodila plus opombo, da so »cigani« ogleduhi in vohuni (Štrukelj 1980, 31). Kaj kmalu po prihodu na slovensko ozemlje so bili torej preganjani, zasmehovani in osovraženi, kar je še bolj poglobilo njihovo izolacijo.

Od 18. stoletja dalje viri govorijo o poskusih preprečevanja nomadiziranja Romov, vendar so bile vse odredbe izredno ostre ter prisilne in so samo še povečevale njihovo revščino in izoliranost. Z ukrepi Marije Terezije v 18. stoletju se je skušalo Rome vključiti v družbo do te mere, da bi sčasoma pozabili na lastno kulturo in prevzeli vzorce obnašanja, navade in jezik večinskega prebivalstva. S popolno asimilacijo Romov bi bili tako rešeni tudi problemi,

izhajajoči iz razlik med njimi in večinskim prebivalstvom. Ukrepi so bili neuspešni, zato je Jožef II. nekoliko popustil, Romi pa so ponovno začeli živeti kot so bili navajeni (Štrukelj 1980, 90).

Izrazi nestrpnosti še zdaleč niso novodobni pojav. Leta 1886 je v deželnem zboru o »romski problematiki« govoril dolenski poslanec Pfeifer. V govoru razmišlja, da bi dali »cigane« v prisilne delavnice, vendar ugotovi, da bi bilo s tem preveč stroškov, saj jih je preveč. Bolje bi bilo, pravi, če bi otroke dali v zavode, odrasle pa poslali v Bosno in Hercegovino popravljat ceste. Pri tem je kot argumentacijo svojih skrajno rasističnih ukrepov navedel zakone iz let 1873 in 1885, po katerih Romi veljajo za delomrzneže in jih je treba prisiliti k delu (Štrukelj 1980, 92).

V letih pred II. svetovno vojno so bili podani nekateri predlogi za ureditev naselitve, zaposlovanja in vzgoje Romov. Štrukljeva (1980, 97) opaza, da bi tako delo moralo pokazati uspehe, če bi ga opravljali z večjo strpnostjo in vztrajnostjo, vendar je načrte zaustavila huda gospodarska kriza, ki je probleme Romov potisnila v ozadje.

#### ***4.4 POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI DANES***

Število Romov pri nas je prav tako kot drugod težko določiti. Če sklepamo po zadnjem popisu iz leta 2002, se je za pripadnike romske skupnosti opredelilo 3246 prebivalcev, vendar pa lahko domnevamo, da je številka v resnici veliko večja. Po podatkih centrov za socialno delo iz leta 2003 naj bi bilo v Sloveniji 6.264 Romov. Po podatkih občin (iz leta 2004), v katerih so Romi zgodovinsko poseljeni, pa v teh občinah živi 6.448 pripadnikov romske etnične skupnosti. Kljub uradnim podatkom pa se ocenjuje, da je Romov v Sloveniji med 7.000 in 10.000, največ v Prekmurju, na Dolenjskem, v Beli Krajini in Posavju (Urad RS za narodnosti, 2007).

Pri nas so Romi definirani kot posebna etnična skupnost ali manjšina s posebnimi etničnimi značilnostmi kot so lasten jezik in kultura, ki pa nimajo položaja narodne manjšine. V sistemu ustavno-pravnega varovanja manjšin je romska skupnost postavljena nižje od italijanske in madžarske manjšine. Gre torej za posebno etnično skupnost s posebnimi etničnimi značilnostmi (Mlinar 2006, 17). Njihov ustavno-pravni položaj definira 65. člen Ustave RS, ki zakonodajalca pooblašča, da romski skupnosti v Sloveniji poleg splošnih pravic zagotovi še posebne pravice, ki jih ureja zakon. Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZromS-1), je Državni zbor sprejel 30. marca 2007. Zakon »ureja položaj in opredeljuje področja

posebnih pravic romske skupnosti v Republiki Sloveniji, pristojnost državnih organov in organov samoupravnih lokalnih skupnosti za njihovo izvajanje ter sodelovanje predstavnikov oziroma predstavnic romske skupnosti pri uresničevanju njihovih pravic in obveznosti, določenih z zakonom.«. Nekatera vladna gradiva, kot je na primer Osnutek Nacionalnega razvojnega programa za izboljšanje položaja otrok 2003-2013, romske otroke uvrščajo v kategorijo otrok s posebnimi potrebami, skupaj z otroci, ki imajo motnje v razvoju (Petković 2004, 70).

#### **4.4.1 Socialni in ekonomski položaj**

Velik del romske populacije na Slovenskem živi v socialnem, materialnem, poklicnem in izobrazbenem pomanjkanju, torej po večini pripadajo nižjemu socialnemu sloju. Romi spadajo v skupino z največjim tveganjem revščine, socialne izključenosti in neizobraženosti pri nas, česar posledica je brezposelnost in odvisnost od socialnih transferjev. Posameznik je v moderni industrijski državi lahko popolnoma vključen v družbo le, če opravi kompleksno in formalno urjenje, se nauči jezika dominantne kulture in si pridobi ustrezno stopnjo industrijsko uporabne izobrazbe. Kategoriziranje družbenih skupin ima lahko za posledico socialno izključenost in zato so Romi na neki način sistematično onemogočeni, da bi iz svojega individualnega potenciala naredili kaj več (Petković 2004, 70). Problemi s katerimi se sooča romska skupnost v Sloveniji, segajo na vsa področja vsakdanjega življenja, še posebej so pereče težave na področju bivalnih razmer, izobraževanja in zaposlovanja.

#### **4.4.2 Bivanjske razmere**

Večina romskih naselij je izoliranih od drugih naselij ali pa so na robu naseljenih območij in imajo izrazito slabše bivalne razmere, večinoma pod minimalnimi bivalnimi standardi. Glede na podatke Urada za narodnosti 39 odstotkov Romov v Sloveniji živi v zidanih stanovanjskih hišah, od tega jih je polovica zgrajenih brez potrebnih dovoljenj, le 12 odstotkov jih živi v stanovanjih. Preostali pa živijo v zasilnih bivališčih kot so barake, kontejnerji, prikolice in podobno. Po ugotovitvah Urada za narodnosti, se je le majhen del Romov zadostno socializiral in živi skupaj z večinskim prebivalstvom, večinoma v Prekmurju. Bistven pogoj, za uspešno vključevanje Romov v družbeno življenje večinskega prebivalstva je predvsem urejen bivanjski položaj (Urad za narodnosti, 2007). Taka izoliranost romskih naselij vodi v getoizacijo, zaradi česa so Romi še bolj podvrženi predsodkom in diskriminaciji. Z izolacijo se doseže, da ima večinska družba nad njimi lažji nadzor in jih lažje obvladuje.



### 4.4.3 Izobraževanje in zaposlovanje

Osnovni pogoj za izboljšanje socialnega in ekonomskega položaja Romov je primerna zaposlitev, ki pa je tesno povezana z ustrežno izobrazbo. Romska populacija v Sloveniji ima izrazito slabo izobrazbeno strukturo na vseh nivojih. Večina romskih otrok je sicer vključena v predšolsko in osnovnošolsko izobraževanje, vendar šolo obiskujejo neredno in osnovnošolskega izobraževanja, ki je v Sloveniji obvezno, pogosto ne dokončajo. Po ocenah Urada za narodnosti ima kar 95 odstotkov brezposelnih Romov le I. stopnjo izobrazbe, večinoma nedokončano osnovno šolo, zato so kot taki izredno nezanimivi na trgu delovne sile. Preživetje večine Romov je tako odvisno od socialnih pomoči in sive ekonomije. Nizka izobrazba in posledično visoka brezposelnost, v romskih naseljih se stopnja giblje krepko nad 90% (Svet Evrope 2006, 63), sta rezultat več dejavnikov. Velika socialna izključenost, pomanjkljiva socializacija romskih otrok, slabo znanje slovenskega jezika, drugačne življenjske navade in negativen odnos in predsodki večinskega prebivalstva do Romov. Udeleženci seminarjev v okviru mednarodnega projekta Vzgoja in izobraževanje za borbo proti diskriminaciji v Sloveniji so opozorili na pogosto diskriminatoren odnos delodajalcev do Romov. Težje od drugih državljanov dobijo zaposlitev, so najslabše plačani delavci ter prvi, ki jih odpustijo (Mlinar 2006, 19).

Danes se romska skupnost še vedno sooča z predsodki in diskriminacijo, čeprav je le-ta zakonsko prepovedana. Romi so sprejemljivi le, če se asimilirajo v družbo, prevzamejo kulturo večine in se tako preobrazijo v »normalne« državljanke. Večina pa se jih noče ali se ni sposobna prilagoditi oziroma asimilirati v večinsko družbo in se jih zato zatira in krati osnovne človekove pravice.

Pri urejanju posebnega položaja Romov v Sloveniji se ne bi smeli osredotočati le na sprejemanje zakonov in pravnih aktov, čeprav je to osnova in nujna poteza v demokratični družbi, ampak z ustreznimi mehanizmi in ukrepi omogočati in pomagati tej skupini dostopati do družbenih dobrin, kot sta izobraževanje in zaposlitev. Še vedno veliko Romov v Sloveniji živi v revščini in v takih življenjskih razmerah, ki jim sistematično preprečujejo, da bi iz svojih državljanskih pravic ter osebnega in skupinskega potenciala lahko ustvarili kaj več (Petković 2004, 73). Torej z drugimi besedami: kaj ti bodo pravice, če jih ne znaš in ne moreš uveljavljati?!

## 5 MEDIJSKA REPREZENTACIJA

Mediji -časopisi, televizija in čedalje bolj razširjena nova komunikacijska tehnologija internet- odražajo družbo, v kateri se pojavljajo. Večino informacij o družbenem dogajanju dobimo preko medijev, prav tako informacije, pomembne za našo osebno vsakdanje življenje, vzgojo, izobraževanje in kulturo. Pripovedujejo nam zgodbe in prikazujejo podobe, ki nam pomagajo razumeti svet okrog nas. Naše zavedanje o tem, kdo smo, kako drugi gledajo na nas in kako mi gledamo na druge v odnosu do nas samih, te pomene nam vsaj v določeni meri preskrbijo mediji. »Z izbiro teme, virov, žanrske predstavitve, jezika in stila vsak dan konstruirajo in reproducirajo predstavo o »nas« kot pripadnikih večinskega naroda in o »njih« kot pripadnikih manjšine.« (Erjavec in drugi 2000, 7).

Mediji imajo poleg elit in institucij največ vpliva na življenje večine ljudi v družbi in izrazito močen vpliv na oblikovanje javnega mnenja. Zato lahko mediji skozi čas privedejo do sprememb v družbeni zavesti, še posebno kadar gre za občutljive teme kot so vloge rase in etničnosti v družbi. Poler Kovačič in Erjavec (2007, 9) trdita, da konstrukcija družbenih manjšin ni naravno, temveč družbeno in celo ideološko določena. Posamezniki in skupine na oblasti in s precejšno mero moči lažje vplivajo na reprezentacije, ki se pojavljajo v medijih kot marginalizirane manjšine, ki so lahka tarča stereotipov.

Antropologi in jezikoslovci so ugotovili, da jezik temelji na binarnih nasprotjih. To pomeni, da ima vsaka beseda, pojem, glagol, samostalnik itn. svoje popolno nasprotje in da ne moremo definirati enega koncepta, ne da bi pri tem poznali njegovo negacijo. Ob omembi besede dobro, na primer, se hkrati porodi pomen besede slabo. Znanstveniki so tudi odkrili, da ima vedno ena beseda v paru pozitivnejšo konotacijo od druge (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 15).

Besede pa imajo tudi emocionalen vpliv na posameznika in tudi zato ne moremo govoriti o vrednostni nevtralnosti jezika. Jezik vpliva na naše dožemanje in znanje in tako vpliva tudi na naša čustva. Predvsem pa imajo besede tudi svojo zgodovino in jih ne gre razumevati brez zgodovinskega konteksta. Karmen Erjavec navede primer besedne zveze »vaške straže«, ki v sodobnem slovenskem tisku pri bralcu konotira pomen, da so se morali prebivalci vasi zoperstaviti ogrožajočemu zunanjemu sovražniku kot so se pred stoletji Slovenci upirali Turkom (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 15).

## **5.1 NOVINARSKA NARACIJA**

Analiza novinarske naracije je v bistvu analiza novinarskih zgodb, njene vsebine ter kako je ta vsebina reprezentirana, tj. njene vsebine ter oblike. Zato lahko novinarje razumemo tudi kot sodobne pripovedovalce zgodb. Zgodbe v novinarskih prispevkih ustvarjajo odnose med dogodki, osebami, situacijami ipd. v določenem času in niso golo nizanje dogodkov. Ne obravnavajo kar vseh dogodkov in le-te enako, temveč le po določenih merilih zanimivosti in pomembnosti. Naracija v medijih določa, kaj je v družbi normalno in kaj ne, predstavlja njene skupne vrednote (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 77-78).

V bolj »rumenih« medijih je v novicah jasno zaznati polariziran boj med dobrim in zlim, njihova glavna naloga pa je podati moralno sodbo o svetu. Skozi zgodbe se potem razrešujejo moralne dileme. Jasen je torej prehod od objektivnega k subjektivnemu poročanju, čeprav je podobne nagibe mogoče zaznati tudi pri bolj »resnih« medijih. Pri subjektivni konstrukciji novic gre torej za »umeščanje ljudi in dogodkov v zgodbe o dvodimenzionalnih konfliktih ter za interpretacijo in moralno vrednotenje vedenja tistih, ki v njih nastopajo.« (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 78).

Novinarji različne dogodke uvrščajo v različne tematske sklope. Van Dijk (v Erjavec in Poler Kovačič 2007, 79 ) je v svojih analizah ugotovil, da so etnične manjšine in imigranti v prispevkih predstavljeni v na prvi pogled čisto »nevtralni temi«, ki pa ima skoraj vedno podpomen neke grožnje. Večina tem, v katerih se jih obravnava, se povezuje s konflikti, problemi in deviantnostjo.

Dober pokazatelj novinarjeve (ne)pristranskosti je, katere vire uporablja in kako jih navaja v prispevkih. Ali je novinar v poročilo vpletel mnenja vseh udeležencev, koga je eksplicitno citiral, koga manj, koga pa sploh ne, vse to govori o objektivnosti poročanja. Avtorici analize poročanja o Romih sta prišli do rezultatov, da so novinarji romske vire navajali osemkrat manj pogosto kakor vire večinskega prebivalstva. In to v prispevkih, ki so se nanašali na Rome (Erjavec in drugi 2000, 12).

Tudi sama oblika prispevka je pomembna pri konstrukciji pomena, prav tako kot pri diskurzu. Na kateri strani je določen prispevek objavljen, kakšne velikosti in barve je naslov, ali je dodana fotografija in kaj le-ta prikazuje, dolžina samega prispevka, vse to vpliva na predstave bralca, na občutke, ki jih prispevek sproža pri občinstvu. »Vizualizacija komunikacijskega sporočila omogoča prenos občutkov, motivacije in informacije ter poudarja pomembne informacije.« (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 80).

## **5.2 MEDIJSKI DISKURZ**

Diskurz je sistem komunikacijskih praks, ki so nerazdružljivo povezane s širšimi družbenimi in kulturnimi praksami, in ki pomagajo ustvariti specifične okvirje razmišljanja. Ustvarjanje diskurza pomeni proces ustvarjanja pomena (Macdonald 2003, 1). Diskurz v splošnem pomeni jezik, vključno z vizualnimi podobami, kot element družbenega življenja, ki je dvosmerno povezan z drugimi elementi. Različni diskurzi reprezentirajo različne realnosti, »diskurz je način izražanja, ki daje pomen izkušnjam iz določene perspektive« (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 17). Realnost pa je seveda vpeta v čas in prostor, prav tako diskurz. S pomočjo reprezentacije se skozi lastne miselne koncepte in skupne kulturne kode konstruira pomen. Foucault diskurz opredeli kot socialno prakso in ne le kot označevalni sistem, saj formira objekte, o katerih govori in tako oblikuje tudi naše področje vednosti (Bobnič in Abram 2008, 213). Po njegovi teoriji diskurza komunikacijske prakse ne morejo nikoli zaobjeti realnosti v njeni naravni in esencialni formi, pač pa vsakršno vedenje in govorjenje o realnosti zahteva zavzemanje različnih položajev (ang. *position taking*) in posledično pomagajo skonstruirati fenomen, o katerem govorijo. Foucault sicer ne zanika, da realnost obstaja neodvisno od diskurza, vendar pa si ljudje le skozi diskurz lahko izmenjavamo ideje o njej (Macdonald 2003, 11).

Diskurzi določajo in ustvarjajo pomene ter organizirajo načine, kako razumemo določene pojave in kako se z njimi ukvarjamo. Prav zato so globoko povezani z interesi družbeno močnih posameznikov in skupin ter splošnimi družbenimi, ekonomskimi in socialnimi razmerami. Diskurzi določajo okvire »normalnih« odnosov med posamezniki, med skupinami, med institucijami itd. Ti okviri oziroma kulturni kodi so postali tako vgrajeni v našo miselno strukturo, da so postali samoumevni (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 17). Če povzamem: diskurz je odvisen od širšega družbenega, ekonomskega in historičnega okolja, vendar je odnos med njima recipročen, saj diskurzivne prakse prav tako vplivajo nanj.

Diskurz nas opominja, da so oblike medijskega govora in razmišljanja v interakciji s širšo družbo (Macdonald 2003, 2). Ko torej govorimo o medijskem diskurzu, moramo biti prav tako previdni, da mu ne določimo prevelike objektivnosti, saj mediji ne le striktno informirajo javnost, pač pa prav tako ustvarjajo dogodke, na podlagi lastnih diskurzivnih pravil. Tako v kontekstu medijskega upovedovanja lahko govorimo o »selekciji realnosti in tipologiji dogodkov« (Bobnič in Abram 2008, 215).

## 6 MEDIJI IN DISKRIMINACIJA

Novinarji in novinarke z izključevalnim načinom pisanja ne pripomorejo k razvijanju strpnejše in bolj odprte družbe, pač pa še dodatno podprejo diskriminatorno klimo v družbi. Kogovšek Neža in Brankica Petković (2007, 51) sta tako v priročniku za novinarje izpostavile pomen medijev pri generiranju »uresničevanja načel enakosti in enakih možnosti v družbi«. Mediji bi morali prispevati k prepoznavanju, onemogočanju in sankcioniranju diskriminatornih dejanj in ukrepov, hkrati pa vključevati izjave posameznikov in skupin, ki so žrtve neenakega obravnavanja. Način kako se predstavi dejstva, s kakšnimi besedami in vizualijami se jih podpre, in katere izjave vpletenih akterjev se izbere, je pri poročanju o diskriminaciji zelo pomemben. Poročanje o Romih največkrat spremljajo fotografije zanemarjenih naselij ali umazanih romskih otrok, čeprav bi lahko izbrali takšne, na katerih so urejena naselja in otroci. Vizualno gradivo tako lahko dodatno potrди posplošena prepričanja o določeni skupini. Novinarke in novinarji bi se morali zavzeti za čimbolj celovito in pošteno prikazovanje dogodkov in akterjev ter se izogibati stereotipnemu in senzacionalističnemu poročanju (Kogovšek in Petković 2007, 52). Odzivanje medijev na razne oblike diskriminacije bi moralo biti sestavni del uredniške politike vsakega medija, pravita. Vendar pa se prepogosto dogaja, da o tem odloča, v kakšnem razmerju so zagovorniki in akterji diskriminatornega govora in ukrepov, največkrat predstavniki družbenega in političnega vrha, z lastniki in upravljalci medija (Kogovšek in Petković 2007, 51).

Ne samo aktivno širjenje sovražnega govora in spodbujanja k nestrpnosti, ampak predvsem dajanje prostora takemu govoru v programskih vsebinah medijev, še posebno če so mediji državno financirani, zbuja zaskrbljenost. Eden bolj odmevnih primerov, ki ga podata tudi Kogovškova in Petkovičeva, je nastop poslanca Slovenske nacionalne stranke, znanega po rasističnemu in sovražnemu govoru, v oddaji na javni televiziji, ki jo bom kasneje podrobneje analizirala. Poslanec je odkrito in brez vseh zadržkov širil sovraštvo do Romov, tudi potem, ko so ga na to opozorili voditeljica in drugi gostje v oddaji. Primer je naletel na ogorčenje in številne kritike javnosti ter nekaterih politikov in funkcionarjev, vendar niso niti programsko vodstvo niti urednik niti voditeljica sprejeli kakršnekoli odgovornosti, temveč so vso preložili na govorca. Novinarji in uredniki pa imajo moč, in v takih primerih tudi dolžnost, da posežejo v programsko shemo (Kogovšek in Petković 2007, 55).

## **6.1 DISKURZ IN IDEOLOGIJA OZIROMA V ZNANJU JE MOČ**

Ko govorimo o diskurzu kot utemeljitelju sprejemljivih načinov razmišljanja, govorjenja in vedenja, moramo omeniti, da hkrati s tem procesom poteka proces izločanja in omejevanja drugih in drugačnih načinov govorjenja in obnašanja. Foucault je raziskoval odnos med vedenjem, diskurzom in oblastjo, predvsem ga je zanimalo, kako oblast uporablja vedenje za nadzorovanje ljudi. Ugotovil je, da so diskurzi kot ekskluzivni imetniki resnice in vedenja v določenem okolju vedno neločljivo vpleteni v odnose oblasti, saj oblast preko oblikovanja diskurza lahko vpliva in nadzoruje družbeno življenje (Hall 2004, 68). »... na eni strani polje stvari, dovršene tehnike, dela in transformacije realnega; na drugi strani polje znakov, komunikacije, recipročnosti in produkcije pomena; in nazadnje polje dominacije sredstev prisile, neenakosti in delovanja ljudi na ljudi. To so trije tipi povezav, ki se dejansko zmeraj prekrivajo, vzajemno podpirajo in uporabljajo ena drugo kot sredstva za neki smoter.« (Foucault 1991, 111)

Gramsci je razvil koncept ideologije v smislu moči nad vedenjem, ki jo je poimenoval hegemonija. Trdil je, da se različne družbene skupine »borijo za konsenz drugih skupin ter za premoč v misli in praksi nad njimi na številne načine, tudi s pomočjo ideologije.« (Hall 2004, 69).

Ideologije so poseben sistem idej in prepričanj, ki prispevajo k nastanku in ohranjanju odnosov moči in dominacije. Ta sistematiziran okvir socialnega razmišljanja je motiviran z voljo do moči ali z željo po sprejetju tega okvira razmišljanja kot edinega pravega načina razmišljanja s široko podporo v določeni družbi ali ciljni socialni skupini (Macdonald 2003, 28). Ideologije ustvarjajo legitimacijsko podlago za izkoriščevalne oblike odnosov v družbi, s tem ko jih delajo naravne, nujne ali/in racionalne. Z ideološkimi prijemi si torej vladajoči razred zagotovi obstoj, saj če so njegove ideje sprejete kot zdravorazumske, je namen dosežen, ideološki elementi pa prekriti (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 21-22). Tudi Foucault je skušal prikazati povezavo med močjo, vedenjem in diskurzom. Po njem je vedenje vedno znova podvrženo (re)konstrukciji. Foucaultov pristop nam omogoča, da nas spodbudi k razmišljanju, kako lahko koncepti razumevanja, ki jih ustvarjajo in reproducirajo mediji, operirajo tudi izven medijskega konteksta (Macdonald 2003, 33).

Diskurzi so hkrati vključevalni in izključevalni, saj integrirajo lastne pripadnike, in še bolj distancirajo tiste, vpete v drugačno diskurzivno prakso. Hegemoničen diskurz z željo po

prevladi skuša diskreditirati druge, alternativne diskurze in si zagotoviti mesto promotorja edine resnice (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 23).

Med glavne razpečevalce ideologij, če se navežem na Althusserja, sodijo mediji. Medije je uvrstil med ideološke aparate države, ki delujejo v vzajemni odvisnosti z represivnim aparatom (policija, sodišče, vojska, zapori, uprava, vlada itn.) (Althusser 2000, 70-71; Bobnič in Abram 2008, 215). Oba pa delujeta na podlagi ideologije vladajočega razreda in se medsebojno dopolnjujeta. Medijski diskurz je tako (so)odvisen od drugih diskurzov, kar pa skuša z naturalizacijo lastne reprezentacije prikriti. Mediji skušajo lastno reprezentacijo resnice prikazati kot naravno, resnično, jo naturalizirati, drugo »resnico« pa zavreči. S tem stopi medijski diskurz na področje hegemonije. Mediji so torej »tekmovalna prizorišča, na katerih različne družbene sile bijejo bitko za prevlado.« (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 23). Ko neki diskurz ob pomoči ideoloških prijemov dobi soglasje od tistega, kateremu je namenjen, dobi status zdravega razuma in se o njegovi legitimnosti ne sprašuje več.

Diskurzivne prakse imajo tako pomembne posledice na identiteto posameznikov in konstrukcijo okolja, saj diskurz:

*lahko pomaga pri produkciji in reprodukciji neenakih odnosov moči med (na primer) družbenimi razredi, ženskami in moškimi ter etničnimi/kulturnimi večinami in manjšinami, in sicer z načini reprezentacije stvari in pozicioniranja ljudi. Diskurz je tako lahko, na primer, rasističen, seksističen ali pa poskuša prikazati nekatere predpostavke (najpogosteje napačne) o kakšnih vidikih družbenega življenja kot zgolj zdravorazumske. (Fairclough in Wodak v Erjavec in Poler Kovačič 2007, 24)*

Mediji so velikokrat edini vir informacij o nekem dogodku, saj nimamo vedno možnosti biti prisotni ob dogajanju ali pa si pridobiti alternativne vire informacij. Tako nam preko izbora tem, virov in na splošno načina predstavitve nekega fenomena na subtilen način »vsiljujejo« svoj pogled na dogodke in akterje. Mediji imajo torej moč, da nam pomagajo ustvariti mnenje o določeni stvari. Tako so idealen kanal za širjenje ideologije prav množični mediji. Mediji torej niso nevtralni pripovedovalci dogodkov, ampak dogodke interpretirajo, osmišljajo po svoje, v skladu z ideološkimi pravili.

Vendar pa primeri, ko se v medijih omogoča širjenje očitnih dejanj diskriminacije, ki »gredo skozi« nekažnovana, dajejo očitno sporočilo, da je s takim početjem vse v redu in tako nastane nevarnost, da ga nato javno mnenje sprejme kot pravo. Dajati v medijih prostor

rasističnim izpadom politikom, pomeni pomagati jim pri pridobivanju in utrjevanju volilne baze in širiti njihovo ideologijo.

## **6.2 MI – ONI DISKURZ**

Za uspešno identifikacijo posamezne skupine v družbi in njeno notranjo kohezivnost je potrebno določeno razlikovanje z drugimi skupinami, ki so največkrat prikazane kot izrazito drugačne, »nenormalne«, odklonske. Konstrukcija identitete torej nastaja v procesu diferenciacije (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 29). Akterji v medijskih reprezentacijah so večinoma predstavljeni kot pripadniki določene skupine in se jih kot take tudi obravnava. Mediji imajo tako zelo pomembno vlogo pri ustvarjanju in ohranjanju položajev določenih skupin v družbi. Z legitimiranjem etnične neenakopravnosti, s prikazom določene manjšine kot grožnje obstoječemu družbenemu redu, ohranjajo *status quo* in zagotavljajo moč dominantne skupine. Taka delitev je v javnosti sprejeta kot naravna in ne kot konstrukt ideologije vladajočega razreda in se v njo le redko podvomi (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 29). Medijski pogled na svet tako deluje kot zdravorazumski in edini pravilen način, kako vidimo in razlagamo sebe in svet okoli nas. Mediji nam tako ponujajo le določene delčke resnice, ki pa delujejo univerzalno.

Etnične manjšine so pogosto medijsko negativno predstavljene kot element, ki ogroža večinsko prebivalstvo, in so zato medijsko zanimive le, ko se pojavljajo v dualizmu z nasprotnim akterjem, saj vnašajo novičarsko izredno zanimiv element – konflikt. »Mi – oni diskurz« se jasno kaže takrat, kadar so pripadniki večinske in dominantne skupine reprezentirani v izrazito pozitivni, nevtralni luči; so skratka sinonim za »normalnost«. Na drugi strani pa so »oni«, pripadniki manjšinskih skupin, pravi antipod tej naturalizirani »normalnosti« in grožnja le-tej (Kogovšek in Petković 2007, 53). S t.i. diferenciacijskim diskurzom »nas« kot pripadnike določene skupine med seboj povežemo, na drugi strani pa »njih«, od »nas« tako različnih, izključimo. Namen je oblikovati takšne družbene, ekonomske in politične prakse, ki bodo določenim skupinam onemogočile dostop do materialnih in simboličnih resursov (Erjavec in drugi 2000, 10). Predvsem pa ima tak diskurz za posledico pozitivno samoreprezentacijo in negativno prezentacijo drugih. S pisanjem in govorom o manjšinah, imigrantih in beguncih izražamo svojo pripadnost dominantni skupini in utrjujemo notranjo kohezivnost ter hkrati ekskluziviramo vse manjšine in drugačne. Takšnih diskriminatornih praks se redno poslužujejo v rubrikah kot so črna kronika in podobno. Pri (domnevnih) storilcih raznih kaznivih dejanj novinarji pogosto dodajajo razne pridevnike, ki



kažejo na storilčevo manjšinsko pripadnost, tega pa ne naredijo, kadar je storilec pripadnik večinske populacije

## **6.3 ZAKONSKA PODLAGA NA PODROČJU MEDIJEV**

### **6.3.1 Slovenska zakonodaja**

Leta 2001 sprejeti Zakon o medijih (ZMed), ki je bil leta 2006 spremenjen in dopolnjen (Zmed-UPB1), v četrtem členu določa, da Republika Slovenija podpira medije pri ustvarjanju in razširjanju programskih vsebin, ki so pomembne za uresničevanje pravic romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, do javnega obveščanja in obveščenosti. Novi 4.a člen zagotavlja proračunska sredstva za medije z namenom izvajanja državne podpore pri uresničevanju javnega interesa v medijih. V enajstem odstavku navedeni člen med drugim določa omogočanje uresničevanja pravice do javnega obveščanja in obveščenosti lokalnih in manjšinskih skupnosti in razširjanja v manjšinskih jezikih ter upoštevanje načela kulturne raznolikosti ter uveljavljanja strpnosti. Zakon o medijih (Zmed-UPB1) medijem med drugim prepoveduje razširjanja nestrpnih in diskriminatornih vsebin. V 8. členu, ki govori o prepovedi spodbujanja k neenakopravnosti in nestrpnosti, je tako zapisano: »Prepovedano je z razširjanjem programskih vsebin spodbujati k narodni, rasni, verski, spolni ali drugi neenakopravnosti, k nasilju in vojni, ter izzivati narodno, rasno, versko, spolno ali drugo sovraštvo in nestrpnost.«

V spremembi Kazenskega zakonika Republike Slovenije, ki je začela veljati novembra lani, je prišlo do dopolnitve v poglavju kazniva dejanja zoper čast in dobro ime, tako da kdor javno stori dejanje razžalitve, obrekovanja ali žaljive obdolžitve proti slovenskemu narodu ali proti italijanski ali madžarski narodni skupnosti ali proti romski skupnosti, ki živijo v Republiki Sloveniji, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do enega leta (KZ-UPB1).

Zakon o Radioteleviziji Slovenija (ZRTVS-1) v 5. členu med drugim zapiše, da morajo novinarji in novinarke, uredniki in urednice RTV Slovenija in drugi, ki so neposredno udeleženi pri ustvarjanju in pripravljanju RTV programov, še posebej:

- spoštovati načelo resničnosti, nepristranskosti in celovitosti informacij;
- spoštovati načela ustavnosti in zakonitosti pri oblikovanju programov, vključno s prepovedjo spodbujanja kulturne, verske, spolne, rasne, narodne ali druge oblike nestrpnosti;

- spoštovati načelo politične neodvisnosti in avtonomnosti novinarjev;

Pomemben dokument za medijske ustvarjalce na ravni samoregulacije so Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenije, ki so bila sprejeta leta 2000. Že v uvodu priznajo pomembno vlogo televizije, »saj na svoje številne gledalce sočasno vpliva s tekstom in sliko in jim posreduje informacije, stališča in celo načine razmišljanja.«. V določilih je tako natančen popis načel poročanja o narodnih skupnostih, verskih skupinah, ženskah, invalidih, spolnih manjšinah, starejših osebah ter otrocih in mladostnikih. Tako je v uvodu 12. poglavja zapisano:

*RTV Slovenija je dolžna zadovoljiti interese vseh družbenih slojev in skupin. Ko se izogibamo stereotipom in kažemo vso paleto družbenih vlog, se moramo zavedati nevarnosti prikazovanja družbe, kakršne ni. Ko obstajajo predsodki in pomanjkljivosti, je treba o njih poročati in jih predstaviti v programih. Vendar pa jih ne smemo gojiti in podžigati.*

*Nekatere skrbi so skupne vsem skupinam, ki se počutijo neenako predstavljene v programih. Programi RTV Slovenija naj ne razglašajo Romov za kriminalce, žensk za gospodinje, pogrešanih ljudi za žrtve, homoseksualcev za neplodne, starih ljudi za nesposobne ali ljudi katerega koli poklica, nagnjenja ali načina življenja za ljudi, ki si zaslužijo posmeh. Ljudje naj nastopajo v vseh možnih vlogah, ki odsevajo realnost. (Svet RTV Slovenija, 2000)*

Programski standardi RTV Slovenija, ki so bili sprejeti leta 2006, predpisujejo delovanje zavoda RTV v skladu s spoštovanjem različnosti, s prispevanjem k strpnosti ter upoštevanjem in spoštovanjem večkulturnega in pluralnega značaja slovenske družbe. Ob neupoštevanju programskih standardov, kar predstavlja hudo kršitev delovnih obveznosti, so vodilni delavci RTV in uredniki dolžni ukrepati v skladu z zakonodajo (Programski svet RTV Slovenija, 2006).

Tudi v Kodeksu novinarjev Slovenije, ki je bil leta 2002 sprejet v novi različici, je opredeljeno delovanje novinarjev, ki ne sme biti diskriminatorno in stereotipno.

*Novinar se mora izogibati rasnim, spolnim, starostnim, verskim, etničnim, geografskim stereotipom ter stereotipom, povezanim s spolnimi nagnjenji, invalidnostjo, fizičnim videzom in socialnim položajem.*

*Spodbujanje k nasilju in nestrpnosti, diskriminacija na podlagi spola, pripadnosti etnični, verski, socialni ali narodni skupnosti, žalitev verskih čustev in običajev ter netenje mednacionalnih trenj je nedopustno. (Društvo novinarjev Slovenije, 2002)*

### **6.3.2 Evropska zakonodaja**

Direktiva o avdiovizualnih medijskih storitvah, ki se je pred spremembo leta 2007 imenovala Direktiva o televiziji brez meja v členu 3b določa, da morajo države članice s primernimi sredstvi zagotoviti, da avdiovizualne medijske storitve, ki jih opravljajo ponudniki medijskih storitev pod njihovo pristojnostjo, ne vsebujejo spodbujanja nestrpnosti na podlagi rase, spola, vere ali narodnosti (Evropski parlament in Svet, 2007).

Vrsta drugih dokumentov Sveta Evrope opredeljuje vlogo medijev pri zagotavljanju načel enakosti, strpnosti in enakopravnosti, na primer (Kogovšek in Petković 2007, 56-57):

- Evropska konvencija o čezmejni televiziji;
- Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin;
- Priporočilo Odbora ministrov državam članicam o medijih in promociji kulturne strpnosti;
- Priporočilo Odbora ministrov državam članicam o sovražnem govoru iz leta 1997, v katerem je zapisano, da morajo biti države članice v okviru svojega pravnega reda in pravne prakse v primeru razširjanja sovražnega govora posebej pozorne na vlogo medijev;
- Zbirka splošopolitičnih priporočil Evropske komisije za boj proti rasizmu in nestrpnosti, ki določa, da morajo države članice Sveta Evrope zagotoviti, da so ustna, pisna, avdiovizualna in druge oblike izražanja, vključno z elektronskimi mediji, ki podžigajo sovraštvo, razlikovanje ali nasiljem proti rasnim, narodnostnim ali verskim skupinam ali proti njihovim članom, zakonsko uvrščena med kazniva dejanja.

## **7 ROMI V MEDIJIH**

Mediji se poslužujejo različnih tehnik favoriziranja ene strani nad drugo: z izborom tem in virov, s prikrivanjem ali svojevrstnim interpretiranjem informacij, poudarjanjem favoriziranih informacij, s pozitivno/negativno predstavitvijo določene strani itd (Erjavec in drugi 2000, 10). S tem mediji pripomorejo k ohranjanju in krepitvi določenih predsodkov o manjšinah kot

so Romi. Rome se v medijih prikazuje večinoma kot socialni problem, ki ogroža večinske vrednote, saj so Romi neizobraženi in nezaposleni, imajo visoko nataliteto, živijo od socialnih podpor, imajo malomaren odnos do okolja, so neprilagodljivi, imajo slabe higienske navade in so na splošno v pravem nasprotju s predstavami o zaželenih in »normalnih« karakteristikah. Mediji se največkrat osredotočajo le na negativne karakteristike določenih Romov in s stereotipizacijo in generalizacijo te lastnosti pripisujejo vsem pripadnikom romske manjšine. Ljudem se zaradi posploševanja delno točnih informacij pripisujejo lastnosti na podlagi njihove skupinske pripadnosti in ne na podlagi njihovih individualnih lastnosti in osebnosti (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 31). Romi kot posamezniki s takim prikazovanjem izgubijo svojo individualnost in se jih lažje dojema kot del kolektivne, amorfne množice.

Eden takšnih stereotipnih prikazovanj v medijih je izjava škocjanskega župana Antona Zupeta: »Romski otroci prvih sedem let dobesedno goli živijo v gozdu ali na gmajni, drugih sedem let jih prevzame šola, potem pa pridobivajo denar s številnim naraščanjem.« (Zupet v Erjavec in Poler Kovačič 2007, 33).

Že samo uporabljanje besede cigan za označitev pripadnika romske skupnosti v medijih je problematična. Leta 1971 so se na prvem Svetovnem romskem kongresu odločili, da se celotno etnično skupnost, prej označeno kot Cigani, Romi, Sinti ipd. enotno poimenuje Romi. Gre za uveljavljanje pravice naroda do samopoimenovanja, ki bi jo morali upoštevati. Čeprav sprva beseda Cigan ni imela slabšalnega prizvoka, si je skozi stoletja nabrala izrazito negativno konotacijo. Tudi v slovarju slovenskega knjižnega jezika je izraz Cigan opredeljen izrazito slabšalno (Brizani 2008, 64).

*cigàn -ána m (à á) 1. pripadnik iz Indije priseljenega ljudstva, navadno brez stalnega bivališča: pravili so, da cigani kradejo otroke; ogrski cigani; tolpa ciganov; črn kot cigan; laže kot cigan · ekspr. je tak cigan slabo oblečen; ekspr. pri nas je kot pri ciganih vse je v neredu; smeje se kot cigan belemu kruhu široko, na vsa usta 2. slabš. zvit, lahkomiseln ali malopriden človek: to ti je pravi cigan; še hujši cigan je, kot si ti; potepa se, cigan / kot psovka cigan ciganski (Slovar slovenskega knjižnega jezika).*

Pomenljiva je odsotnost izraza Rom v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, čeprav kot sem že omenila, ne gre za nov izraz, in je že kar nekaj časa v uporabi.

Romi so v medijih veliko manj zastopani, tudi če vzamemo za primer samo prispevke, ki se neposredno nanašajo na Rome. Njihovo izvzetost iz medijske arene bi lahko razložili na več

načinov. Delno bi jo lahko pojasnili z institucionalnimi in organizacijskimi ovirami. Romi so namreč povečini brez institucionalne opore, in veliko slabše organizirani, zato so tudi težje dostopni za novinarje. Vendar pa s tem lahko pojasnimo le delček slike, pa še to v primerih, ko Romi niso neposredno vpleteni v dogodke. Lahko bi rekli, da so Romi »komunikacijsko izrazito depriviligirani in izključeni iz oblikovanja medijske agende. Tudi v primerih, ko se dogodki neposredno nanašajo na Rome, jih mediji obravnavajo kakor da bi bili »komunikacijsko nedoletni« (Erjavec in drugi 2000, 13).

Potrebno bi bilo večje vključevanje manjšin v nastajanje medijev, tako v lastništvo medijskih organizacij, kot v samo novinarstvo. Medijska pokritost rasnih in etničnih vprašanj in reprezentacija manjšin v javni sferi je odvisna od participacije pripadnikov manjšin v pomembnih ustvarjalnih procesih in procesih odločanja. V medijih stereotipno prikazana podoba Romov, kot njihova odsotnost v medijih, je nedvomno prispevala k njihovi dodatni družbeni izključenosti ter vplivala na njihovo samopodobo, kot tudi na percepcijo, kako jih dojemajo drugi (Klimkiewicz 2002, 115-123).

Že analiza vsebine časopisov v Veliki Britaniji in na Nizozemskem, je pokazala, da se o etničnih skupinah in drugih marginaliziranih skupnostih piše večinoma na straneh t.i. črne kronike, to se pravi, kadar gre za z njimi povezan kriminal, ilegalno priseljevanje ali druge oblike za večinsko družbo in kulturo ogrožajočih lastnosti. Čedalje bolj komercialno usmerjeni mediji, se zavedajo kakšen tip novic je tržno najbolj uspešen, in v tem stilu tudi poročajo. S problemi manjšin se mediji ne ukvarjajo dokler le-te ne prerastejo v konflikt z večinsko populacijo. Enaki vzorci, sta dokazali avtorici dela *Mi o Romih*, veljajo tudi za slovensko medijsko področje (Erjavec in drugi 2000, 15). Prispevki o Romih skoraj nujno vsebujejo besedne zveze kot so »romska problematika« in »romsko vprašanje«. Mediji bi morali prav zaradi občutljivosti tovrstne tematike, še posebej paziti, kako se o njej poroča, ne da le stremijo za čim bolj dobičkonosnimi prispevki, ki manjšine prikazujejo negativno.

Romi zelo malokrat v medijih nastopajo kot avtonomni individuumi, največkrat se o njih poroča na kolektivni bazi, kot o pripadnikih etnične skupine. S takim načinom poročanja, občinstvo nima možnosti identifikacije in empatije z romskim akterjem, ki bi morda povzročil dvom v navidez naravno delitev na »dobre« Slovence in »slabe« Rome. Na romskega posameznika se tako avtomatično prenesejo vse stereotipne in povečini negativne lastnosti, in tako zgubi lastne osebne in druge karakteristike (Erjavec in drugi 2000, 15-16).

Stereotipi o Romih torej temeljijo na predpostavki o njihovi izraziti drugačnosti. S poudarjanjem te njihove različnosti od nas, še poglobimo našo notranjo povezanost skupine, ki se od »njih« tako dramatično razlikuje. Stereotipe bi tako tematsko razdelili na tri skupine (Erjavec in drugi 2000, 20-23):

- Eden najbolj razširjenih stereotipov je, da Romi kradejo in da jim je to genetsko prirojeno. Romi tako predstavljajo grožnjo družbenemu redu, saj so akterji kriminalnih in drugih družbeno negativno ovrednotenih dejanj. (Tudi glagol *ociganiti* v SSKJ pomeni oguljofati, prevarati.) Pogosto pa je mogoče zaznati razkorak med javnim mnenjem in dejanskim stanjem.
- Drug zelo pogost stereotip o Romih je, da so po svoji naravi leni in nedelavni in se največkrat preživljajo s socialno pomočjo, ki jim jo na račun »poštenih davkoplačevalcev« (oni to niso!) dodeljuje država. Kot drugič, Romi predstavljajo grožnjo obstoječemu ekonomskemu redu.
- Tretji, zelo trdovraten in razširjen stereotip pa je, da Romi s svojo drugačno kulturo, navadami in obnašanjem pomenijo grožnjo kulturnemu redu. Predvsem izstopa razširjeno prepričanje, da imajo Romi ogromno potomcev, ki za njih bolj slabo skrbijo, nimajo pravega odnosa do higiene, imajo posebne prehranjevalne navade in so zato verjetni prenašalci raznih nalezljivih bolezni. Prišlo je tudi do zahtev krajanov, ki živijo v skupnostih, v katerih živijo Romi, da jim država izplača posebno rento, ki se ponavadi izplačuje tistim, ki živijo na območjih z strupenimi odpadki (Erjavec in drugi 2000, 23).

Romi so torej skupaj z drugimi marginaliziranimi etničnimi skupinami objekt, na katerem se vzpostavlja in ohranja narodova pozitivna samopodoba. Slovenci ne bi mogli izpasti tako pošteni, gostoljubni in dobri, če ne bi imeli na drugi strani Romov (Bosancev, Hrvatov, Italijanov, skratka »drugih«), ki bi s svojo »naravo« dajali antipod tem trditvam. Pozablja pa se na dejstvo, da mnogokrat ravno izključevanje in stigmatizacija pripomoreta k razvoju frustracij, ki vodijo v agresijo in fanatizem. Taki izpadi so potem kot »veter na mlin« rasistov, ki s tem dokazujejo lasten prav, ko govorijo o nasilnosti, neciviliziranosti določenih skupin in potemtakem tudi grožnji, ki jo le-te predstavljajo večinskemu prebivalstvu. Dokaz, da jim upravičeno pripisujemo določene lastnosti. In začarani krog je sklenjen.

## **8 ANALIZA PRIMERA: ANALIZA DISKURZA V TELEVIZIJSKI ODDAJI PIRAMIDA S POMOČJO STRATEGIJ ARGUMENTIRANJA RASISTIČNEGA DISKURZA**

Ker je v Sloveniji, kot tudi v drugih evropskih in na splošno v večini sodobnih držav, z zakonom prepovedano odkrito izražanje nestrpnosti in sovraštva ter spodbujanja k nasilju, večinoma je to tudi moralno sporno, je za uporabo sovražnega govora potrebno najti določene strategije, s katerimi se tak govor argumentira in pojasni. Ena bolj tipičnih argumentacij je zanikanje nestrpnosti ali tipično rasistična izjava v smislu: »Nič nimam proti Romom, **ampak...**«. S tem se rasisti želijo zavarovati pred morebitnimi pravnimi posledicami. Zelo pogosto se k strategijam zanikanja ali blažitve učinkov nestrpnega govora zatekajo tudi razni politiki, javne osebnosti in mediji. Takemu govoru se s pomočjo argumentacij podeli status neškodljivega govora, se ga racionalizira, ali se celo opravi prenos krivde s storilca na žrtev. Politiki, novinarji in drugi govorci tako predstavijo večinsko prebivalstvo kot nevtralne ali celo nedolžne akterje in preusmerijo pozornost na druge akterje, da krivdo iščemo pri njih (Erjavec in drugi 2000, 25-26).

Vendar pa je pri poročanju o Romih velikokrat opaziti, da se večinsko prebivalstvo sploh ne trudi uporabljati strategij argumentiranja diskriminatornega govora in popolnoma odkrito brez vsakršnih olepšav in utemeljitev izražajo sovraštvo do pripadnikov romske skupnosti. Lahko bi iz tega sklepali, da so Romi tako zelo drugačni od nas, da so utemeljitve naših stereotipnih izjav pravzaprav nepotrebne, ker so tako široko sprejete in obravnavane kot resnične. Sploh pa z različnimi medijskimi tehnikami animaliziranja in razčlovečenja skupine sovraštvo do njih postane neproblematično, vsaj v očeh rasistov.

Strategije argumentiranja sovražnega govora bom ponazorila s primerom iz oddaje Piramida, ki je bila na sporedu 28. novembra 2006 na programu Televizije Slovenija. Gostje v oddaji so bili: Zoran Grm, romski svetnik, igralka Tina Gorenjak ter poslanec Državnega zbora in prvak Slovenske nacionalne stranke Zmagor Jelinčič. Diskriminatoren in rasističen govor politika na javni televiziji je še posebej problematičen. Kot javna in relativno ugledna osebnost ima večji vpliv na ljudi in mu občinstvo hitreje in bolj verjame, zato se taki predsodki še bolj učinkovito in hitreje prenašajo na množico. Navidez nenevarni rasistični izpadi politika lahko postanejo »družbeno vezivo množic«, skupnost se z besedami identificira in predsodki se spremenijo »v orodje agresije, so napoved linča, opravičilo vsakovrstnih diskriminacij, preganjanja, izganjanja ali prepuščanja ogroženih skupin njihovi »usodi.« (Ule v Leskošek 2005, 27) Za

teoretično podlago in pomoč pri klasificiranju strategij sem se oprla na študijo Karmen Erjavec, Sandre Bašić-Hrvatini in Barbare Kelbl Mi o Romih (Erjavec in drugi, 2000).

### **1. Zanikanje nestrpnosti**

Kot prvi primer strategije argumentiranja avtorici navedeta pomembnost pozitivne samoprezentacije in z njo povezano zanikanje nestrpnosti (Erjavec in drugi 2000, 26). Dandanes nihče noče biti predstavljen kot rasist in nestrpnež, zato svoje negativno mnenje in pisanje o določeni skupini poskuša zakamufilirati s poudarjanjem strpnosti ali s tipično frazo »Nič nimam proti njim, ampak ...«.

Govorci skušajo svoj nestrpen govor racionalizirati in se zato poslužujejo različnih tehnik upravičevanja. S pomočjo takega govora še tako nesprejemljivo dejanje in govor večinske populacije v demokratični družbi postaneta razumljiva in upravičena.

### **2. Blažitve**

Kadar pa že pride do dejanj, ki jih je potrebno negativno označiti, se govorci in novinarji pogosto poslužujejo tehnike blažitve dejanskih negativnih posledic. Dejanju večinskega prebivalstva zmanjšajo pomen in na ta način vsaj delno priznajo negativna dejanja, vendar pa se izogibljejo konkretni opredelitvi krivca za nastalo situacijo (Erjavec in drugi 2000, 29). Vse to se kaže v izbiri bolj nevtralnih izrazov za določeno dejanje, na primer namesto izraza »diskriminacija« novinar uporabi na videz »mehkejši« izraz »zaplet«, in s tem nakazuje na svoje stališče in torej ni vrednotno nevtralen, kot narekujejo novinarski standardi. Avtorici sta ugotovili, da v prispevkih novinarji le redko uporabljajo izraze kot so: rasizem, nestrpnost, getoizacija, diskriminacija, neupoštevanje ustavno zagotovljenih pravic, omejitev gibanja, preseljevanje in izločanje določene etnične skupnosti.

Navidezno nevtralne označitve, ki implicirajo na »resničen« izvor konfliktov: »romska problematika«, »romsko vprašanje«.

Pogosto se pri opisovanju nekega dogodka ne označi natančno, kdo je bil povzročitelj konflikta, ampak se o krivcih govori bolj na splošno, nekonkretno. S tem se doseže navidezno porazdelitev krivde na vse akterje (Erjavec in drugi 2000, 29).

### **3. Posploševanje**

Pri strategiji posploševanja gre za razpršitev krivde na celotno skupino (Erjavec in drugi 2000, 30). Negativno dejanje nekega Roma se predstavi kot značilnost celotne romske



skupnosti, določene stereotipne lastnosti se posplošujejo na celotno skupnost. Romi (in pripadniki drugih manjšin) nosijo v vsakdanjem življenju to breme, da s svojim početjem zastopajo celotno skupnost, katere pripadniki so. Z negativnimi dejanji seveda zbudijo več pozornosti in samo podkrepijo negativne predsodke do njih. Rom ali Romkinja torej ne nastopa kot posameznik ali posameznica, kot avtonomen individuum, ki ima svoje osebne karakteristike in navade, ampak se na njega ali njo projicira cel sklop lastnosti, ki naj bi veljale za Rome na splošno.

Stereotipi pa imajo to lastnost, da delujejo kot pričakovanja. Če med socializacijo konstantno iz okolja sprejemaš neke predstave, kako naj bi se pripadniki tvoje skupnosti vedli, lahko to znanje hitro interioriziraš in ga vzameš za svojega in pravilnega. Te skonstruirane predstave vplivajo nate, da se začneš vesti v skladu z njimi, tako pa daješ nosilcem teh predsodkov še dodatno motivacijo in utemeljitev za njihov način razmišljanja in delovanja.

#### **4. Upravičevanje**

Podobno kot pri strategiji blažitve govorci ne zanikajo negativnih dejanj večinskega prebivalstva, jih priznajo do neke mere, vendar pa jih skušajo legitimizirati, upravičiti. S tem zmanjšujejo krivdo in odgovornost nosilcev teh dejanj, jo deloma prenašajo na druge udeležence v dogodku, pojasnjujejo posebne okoliščine in ozadje, ki so spremljali dogodek in zaradi katerih je dejanje razumljivo in opravičljivo. Ta strategija pa se največkrat ali skoraj vedno uporablja le, ko se argumentira negativna dejanja večinskega prebivalstva, ne velja pa za negativna dejanja marginaliziranih manjšin, v tem primeru Romov. Avtorici sta še poudarili, da se hkrati z blažitvijo in upravičevanjem dejanj večinskega prebivalstva dogaja, da se negativna dejanja Romov še bolj izpostavi (Erjavec in drugi 2000, 30).

Pri upravičevanju govorci tudi s pomočjo razlikovanja med »dobrimi« in »slabimi« Romi, ne samo med »nami« in »njimi« upravičujejo svojo nestrpnost, saj »nimajo nič proti civiliziranim in prilagojenim Romom«. To naj bi veljalo za prekmurske Rome, ki naj bi bili bolj »socializirani« v primerjavi z dolenjskimi Romi, ki naj bi bili »podivjani«, »necivilizirani« in »neprilagojeni« in so tako »upravičeno žrtev predsodkov in diskriminacije« (Erjavec in drugi 2000, 30). Novinarji pa bi v kontekstu takega poročanja morali raziskati ali se vsaj vprašati in konstruktivno odgovoriti, zakaj so take razlike v stopnjah socializacije in integracije med Romi na Dolenjskem in Romi v Prekmurju in na sploh v primerjavi z Slovenci. Ne samo Romi sami, tudi njihova okolica, torej tudi odnos večinskega prebivalstva do Romov, vpliva na razmere, v katerih živijo.

Manjšina s svojo drugačno kulturo, načinom bivanja in na sploh s svojim načinom življenja ogroža slovensko družbo in kulturo, menijo rasisti. Grožnja obstoječemu redu je pogost izgovor za posledično delovanje večinskega prebivalstva. V primerjavi s pretečo nevarnostjo reakcija izpade kot nedolžen silobran. Nestrpnost in nasilje sta v takem primeru lahko razumljiva.

### **5. Obtožba žrtve**

Ta strategija obrnitve ali prenosa naj bi bila močnejša od strategij blažitve in upravičevanja, saj krivdo za nastalo situacijo popolnoma pripiše žrtvi oziroma manjšini kot celoti. Ta tehnika pripomore k pozitivni samoprezentaciji, ki je ključna pri oblikovanju ugodne samopodobe in je izvor posameznikove identitete (Nastran Ule 1999, 306). Hkrati s pozitivno reprezentacijo lastne skupine pa avtomatično negativno reprezentiramo drugo, od naše različno skupino. Govorci z metodo prenosa krivde, v tem primeru na Rome, hkrati zanikajo lastno nestrpnost. Tajfel in Turner trdita, da je že blag občutek pripadnosti določeni skupini dovolj, da vzbudi proces favoriziranja svoje skupine in podcenjevanja drugih skupin. Z medskupinsko primerjavo se torej ohranja pozitivna skupinska identiteta (Nastran Ule 1999, 306). Obtožba žrtve je torej ključen element pri ohranjanju lastne identitete.

### **6. Strategija protinapada**

Protinapad se uporablja predvsem takrat, kadar se govorci branijo pred obtožbami o lastni nestrpnosti in sovražnosti izjav in dejanj. Takrat obtožijo tistega, ki jih je obtožil nestrpnosti, da je sam nestrpen. Ta strategija združuje dva manevra: zanikanje nestrpnosti in strategijo prenosa krivde. Posameznik, ki opozarja na nestrpnost, je torej sam nasilen ali se za njegovimi dejanji skrivajo drugi, manj plemeniti nameni (Erjavec in drugi 2000, 33-34). Boris Vežjak (2006, 46) na tem mestu govori o apologiji nestrpnosti. Tisti, ki opozarja na nestrpnost in zahteva pregon tovrstnega početja, s tem kaže na pomanjkanje lastne strpnosti in tako nima pravice moralizirati o njej.

### **7. Strategija grešnega kozla**

Pri tem prijemu gre za prenos krivde na tretjo stranko. V analizi medijev Mi o Romih (Erjavec in drugi, 2000) se je kot grešni kozel pri nastanku in ohranjanju konflikta med večinsko populacijo in Romi pojavljala država s svojimi institucijami, prav tako v analizirani televizijski oddaji Piramida .

## **8.1 ANALIZA PIRAMIDE**

Novinarka in povezovalka Erika Žnidaršič že takoj na začetku oddaje potrdi, da so bili pripravljeni, če ga že niso pričakovali, na sovražen govor poslanca Zmaga Jelinčiča, saj se prvo vprašanje zanj glasi: *gospod Jelinčič, poglejte, če vas bo kdo za besede, ki jih boste izrekli v tej oddaji morda kazensko preganjal ali boste zahtevali imuniteto?*. Zgolj povabiti v oddajo gosta, pri katerem lahko upravičeno pričakuješ, da bo podpihoval in širil nestrpnost do drugačnih, ki je v Sloveniji z zakonom in Ustavo prepovedana, je še posebej za javno televizijo zelo sporno.

Jelinčič se seveda že takoj odzove zelo agresivno, zanika obtožbe, ki mu jih očita novinarka in opravi prenos pozornosti na nerelevantnega akterja in prenese krivdo nanj. *Edini, ki imajo imuniteto v Sloveniji, so v prvi vrsti sodniki, v drugi vrsti so tožilci in tretji vrsti cigani. To so ljudje, ki imajo absolutno imuniteto, ki nimajo nobenih obveznosti, ki jim je dovoljeno, da kradejo, da imajo po 180 kazenskih ovadb in nič drugega.* Poleg tega, da uporabi žaljiv izraz za Rome, opredeli nekatere tipične karakteristike romske populacije, ki naj bi po njegovem veljale. Torej, da so lenuhi, izkoriščajo socialno državo in so storilci kriminalnih dejanj.

Ko ga gospod Zoran Grm opozori, da je bil že precejkrat kazensko ovaden in za večino dejanj ni odgovarjal, medtem, ko bi bili »navadni« državljanji po vsej verjetnosti že v zaporu, ga Jelinčič obtoži, da je lažnivec, kar pa je po njegovem razumljivo, saj je Rom. *To se vidi, da cigani lažejo, kajti tudi gospod Grm laže.* Spet pozornost prenese na Grma, ki naj bi se *pred tremi, štirimi mesci šele vrnu iz zapora na Dobu, kjer je bil zaradi trgovine z orožjem notr, mamil mu pa niso mogli dokazat. Kje pa je tuki imuniteta?* sprašuje Jelinčič, čeprav je, kot sta gospod Grm in novinarka Erika kasneje dodala, Grm svojo kazen odslužil v zaporu.

Romi naj bi bili tudi drugače obravnavani, naj bi imeli posebne pravice, kar naj ne bi bilo v skladu z načelom enakosti pred zakonom, kot pogosto poudarja Jelinčič. *Drugače pa poglejte imuniteto, kaj pomeni imuniteta. Jz sm smel pripeljat samo tri ljudi sm, cigani so jih prpelal dvejet.* Novinarka ga opozori na uporabo besede cigan, ker naj bi beseda cigan očitno žalila ljudi, ki so v studiu. *Gospod Jelinčič, glede na to, da ta vaša beseda cigani očitno žali ljudi, ki so tukaj notr, vas lepo prosim, če se temu izogibate in pač uporabljate besedo Rom.* Novinarka se tako od njegove nestrpnosti oddalji, saj je beseda cigan »njegova«, ga na njeno uporabo skozi celotno oddajo bolj ali manj opozarja, vendar pa mu hkrati daje prostor za izražanje sovražnega govora. Gre za strategijo, ki sem jo zaznala, da se je uporabljala skozi celotno oddajo, in sicer za navidezno obsodbo nestrpnosti. Dobila sem vtis, kot da je celoten koncept oddaje zgrajen na dotični strategiji. Voditeljica kot druga gostja v oddaji, Tina Gorenjak, navidez obsojata

Jelinčičeve izraze nestrpnosti, hkrati pa mu Tina Gorenjak v določenih delih pritrjuje, voditeljica pa mu vseskozi daje platformo za rasizem.

Poslanec kategorično zanika nestrpnost, ki se mu jo očita in uporabo žaljive besede racionalizira. *Ne, ker jes se ne grem segregacije. Segregacija bi bila, če bi govoru Romi, kajti cigansko pleme se deli na Rom , Sinte in še tri druga plemena. In zaradi tega ne pristajam na to.* Jelinčič torej ne samo, da zavrne očitke a lastni nestrpnosti, celo poudarja, da se ravno tu kaže njegova strpnost. Nestrpni so torej tisti, ki ne prepoznavajo njegove izjemne inkluzivnosti.

Poslanec v oddaji poudari drugačnost drugega gosta v oddaji, romskega svetnika Grma, saj ga slovnično popravi in s tem da vedeti, da ni pravi Slovenec, *ker ne zna niti dvojine niti množine niti slovenskega jezika.* Poistovetenje z gospodom Grmom za velik del Slovencev tako postane težje, oseba nam postane bolj tuja, saj ne spada v našo referenčno skupino. Poskusi gospoda Grma, da poudari, da se tudi Romi čutijo Slovence, in da so prav tako državljani Republike Slovenije, pri Jelinčiču ne zaležejo in neprestano poudarja njihovo »nepravost«. *Prvič, niste vsi državljani Republike Slovenije.*

Romi predstavljajo grožnjo obstoječemu družbenemu in političnemu redu v Sloveniji. *Cela Slovenija je pod vplivom ciganov, ki ne delajo druga kot delajo škodo in konc koncev bo prišlo do tega da bo zarad njih padla vlada.* Z izogibanjem temi, se Jelinčič skuša izogniti odgovornosti za lastna dejanja in krivdo prenaša na s tematiko popolnoma nepovezane akterje.

Tina Gorenjak skuša prikazati napačnost Jelinčičevega nestrpnega govora do drugih državljanov. *Mislím da stvari ne moremo posploševat ne, vi posplošujete. Vsi so takšni, vsi so slabi. Mislím, da bi tako lahko ravno rekli za Slovence, vsi so takšni. Pa vemo, da smo različni, a ne?* Jelinčič takoj zagradi ponujeno priložnost in doda argument za pozitivno samopodobo Slovencev in Slovenk. *Točno je, vsi Slovenci smo dobri, pridni, delovni in pošteni. Za cigane pa ne moremo tega reči.*

Jelinčič vseskozi zanika lastno nestrpnost in se sklicuje na pravico do svobode izražanja, ali da zgolj govori resnico. *Poglejte si Ustavo kjer piše o svobodi govora, preberte si tisto.* S sogovorniki, ki se z njim ne strinjajo ne vstopa v argumentirano razpravo, vendar jih skuša z žaljivim odnosom prikazati kot nekompetentne. Tako gospodično Gorenjak že od začetka naziva z »gospo Tino« in se norčuje iz njene izobrazbe in ji tako na subtilen način sporoča, da mu ni dorasla v znanju in kompetencah. *In gospa Tina, jez se opravičujem, ampak zgleda da je*

*FDV oziroma tale, fakulteta za televizijo radio in ne vem kuga še vse, ne da dovoljšne izobrazbe, bo treba še kšne, mogoče še kšno Ustavo, zakonike pa takšno prebrt.*

Čeprav se zdi, da želi Tina Gorenjak v oddaji promovirati strpnost do drugačnih, ji to ne uspe vedno. Predsodki so namreč globoko ukoreninjeni in hitro izmuzljivi iz podzavesti. Ljudje se velikokrat sploh ne zavedamo, da jih izražamo. Ko Jelinčič zopet govori o tatinski naravi Romov nasploh, se gospodična Gorenjak odzove tako, da na neki način pritrdi njegovemu vedenju. Gre za klasično »ampak« situacijo: nič nimam proti Romom, tudi oni so državljani Slovenije, vendar se morajo poleg svojih pravic zavedati tudi svojih dolžnosti, ki jim s tem statusom pripadajo. Tako na subtilen način namigne na vsaj delno utemeljenost Jelinčičevega izražanja. *Jz bi rada povedala gospodu Jelinčiču, ki ves čas pravi, da ne razumemo določenih stvari, jz mislim da moramo predvsem to razumet, da smo tako kot midva, tako tudi gospod in Romi, ki so tukaj, so državljani Slovenije (aplavz) in imajo svoje pravice in pa seveda tudi (z Jelinčičem v en glas) dolžnosti!* Kriminalna dejanja so se torej dogajala (kje in v kakšnem kontekstu, ne izvemo, definitivno pa vemo, kdo jih je naredil!), za posledice pa je kriva država, ker ni ukrepala pravočasno. *Mislim pa, da je kateremukoli človeku... Velikim ljudem, če jim je dopuščeno da počnejo negativne stvari, jih naredijo ne. Tukaj mislim da je velika napaka, napaka je samega sistema da niso ukrepali takrat ko je bil zato pravzaprav pravi čas, ko je bilo storjeno neko kriminalno dejanje ali kakršnokoli drugo.*

Ker Jelinčič seveda ne preneha z uporabo žaljivega izraza cigani, ga voditeljica nenehno opozarja na njegovo izražanje. Jelinčič svoj sovražni govor racionalizira, pri tem se sklicuje na mednarodno in slovensko literaturo, da pridobi večjo kredibilnost javnosti. *...jes uporablam terminologijo, ki jo uporabljajo vsi svetovni slovarji, enciklopedije in Slovar slovenskega knjižnega jezika.* Hkrati banalizira sovražni govor, saj pravi, da to *ne more bit žalitev.* Potem se *jz lahko odločim, da mene žali, ker mi govorite gospod, po isti logiki.* Seveda pozabi povedati, da ima beseda cigan in iz nje izhajajoče besede izrazito slabšalno konotacijo, in da so Romi sami izrazili željo, da se jih naslavlja z Romi, kar je mednarodna skupnost tudi sprejela.

Kot odgovor na voditeljičino vprašanje ali je razvrat med mladimi nekaj običajnega, Jelinčič poda primer, ki naj bi se zgodil na mariborskem sodišču, ko je sodnica *oprostila cigana, ki je imel spolne odnose s trinajstletno deklico zaradi tega, ker je rekla, da je to pri ciganih običajno.* Da ne omenim tega, da navedeni primer nima nobene zveze z drugo temo oddaje Ko ponorijo hormoni. Jelinčič zopet skuša vzpostaviti in utrditi distanco med »nami« in »njimi«, saj poudari njihovo domnevno kulturno različnost oziroma kar kulturno deviantnost, ki ogroža ne

samo naše kulture, ampak tudi otroke. Izredno lahko je mobilizirati množico proti tako splošno osovraženi skupini, kot so pedofili. Tukaj Jelinčič spretno ustvari povezavo Romi = pedofili, saj naj bi bila pedofilija del njihovih običajev. Prav tako v nadaljevanju, sicer ne z besedo, vendar z dovolj jasnim namigom, pove, da Romi stopajo v spolne odnose veliko prezgodaj, kar je v nasprotju z njegovim stališčem. *Res je da poznamo iz zgodovine in iz določenih, bi reku, socialnih grup al pa kšnih etničnih grup drugačno razmišljanje.* Tu se navidezno umiri in za kratek čas »preklopi« na prikriti rasizem, pri katerem pa ni čisto nič manj jasno, proti komu je usmerjen.

V oddaji se z vmesnimi prehodi na lahkotnejše teme ustvarja občutek, kot da nestrpno govorjenje poslanca ni tako alarmantno in da učinki tako eksplicitno izraženega sovraštva do ene najbolj marginaliziranih skupin v Sloveniji niso niti najmanj zaskrbljujoči. Pri tem gre omeniti humorne pesmice, ki jih na temo o gostih pojejo tri mlada dekleta in sproščeno zabavanje voditeljice, Tine Gorenjak in Zmaga Jelinčiča ob tem ali je danes moderno imeti mlajšega partnerja.

Tretja tema v oddaji Prisegam domovini je izredno hvaležna tema za rasiste, kot je Jelinčič, da pritisnejo na emocionalno komponento domovinske identitete in tako pridobijo strinjanje nekaterih gledalcev, ki se kot Slovenci čutijo ogrožene ali jih/nas spodbudi k razmišljanju v tej smeri. Že v uvodni minuti Jelinčič omeni, kako je naše Slovenstvo ogroženo s strani tujcev, ki so v devetdesetih dobili državljanstvo za *manj kot za dve kili krompirja*. Na poziv voditeljice, naj prebere domovinsko prisego, se obregne ob neizobraženost in pomanjkanje »slovenskosti« nekaterih »tmle notr«. *Mislim pa, da verjetno bi blo to res dobro prebrt k eni tmle notr (pokaže na Zorana Grma in njegovo publiko) neb znal tega prebrt.*

Tudi Tina Gorenjak se v smislu domovinske prisega kandidatov za slovensko državljanstvo strinja z Jelinčičem in mu podari legitimiteto tudi pri razširjanju mnenja o ogroženosti Slovencev s strani nekega segmenta ljudi, ki so dobili državljanstvo, ne da bi si ga resnično zaslužili. Z domovinsko prisego bi se namreč, po njenem mnenju, bolj zavedali svojih pravic in predvsem dolžnosti. Z drugimi besedami, *ljudje ki pridobijo slovensko državljanstvo, se predvsem svojih dolžnosti premalo zavedajo. Mislim pa da je nekaj drugega bolj bistveno in sicer to da ti ljudje ki pridobijo slovensko državljanstvo, da se zavedajo kaj so njihove, to kar smo že prej govorili, pravice in predvsem dolžnosti a ne. ... To mislim, da je najmanj kar lahko nekdo nardi.*

Čeprav Zoran Grm večkrat poudari, da so ponosni, ker živijo v Sloveniji in da so njeni državljani, Jelinčič tega ne sprejme. *Ne bi se strinjal z gospodom Grmom, ki je reku da ima enak odnos do državljanstva kot vsi ostali državljani.* Dokaz za to izjavo je izključno Grmova romska pripadnost in domnevne izjave »ostalnih ciganov«, da bodo pač odšli drugam, če jih Slovenci ne bomo hoteli. Pravi Slovenec, pravi Jelinčič, tega ne bi nikoli rekel. *V tem primeru jes ne bom šou nikamor drugam, jz sm tuki doma in bom vedno tuki doma in se bom boril za našo domovino in nikoli ne bom reku, če ne bo tko, bom pa šel stran!* Še voditeljici uide, da Romi kot »državljani sveta« najbrž nimajo enakega odnosa kot ostali Slovenci do »svoje« države. *Gospod Grm, vi ste pač.. vi Romi ste državljani tako vsega sveta, kakšen odnos imate vi do slovenske države?* Voditeljica tako razkrije spontano ideologijo, po kateri so Romi tako ali tako tujci v Sloveniji, in da lahko odidejo, če jim kaj ni všeč, saj imajo na razpolago cel svet.

Gospod Grm zopet poudari, da je Slovenec in se ne bo umaknil kar tako iz države, kot to namiguje Jelinčič. Če pa te preganjajo, kot se je dogajalo v primeru družine Strojan, pa taka izjava sploh ni tako neumestna. Vseeno doda, da morajo Strojanovi ostati v Sloveniji, saj so njeni državljani. Grm opozori, da odpor lokalnega prebivalstva do Romov in vsesplošno zavračanje romske družine spodbujajo tudi takšne nestrpne izjave gospoda Jelinčiča. *da se, sam nobeden jih noče met. ... Če to nekdo napihuje in nas blati. Lepo vas prosim, ne cigani, ampak smo Romi.* Jelinčič zopet najde utemeljitev svojih nestrpnih izjav v domnevni visoki kriminaliteti Romov. *Kdo razpihuje? Na sodišče pejte pogledat kdo vas razpihuje pa na policijske kartoteke pa bote vidl.* To očita prav Jelinčič, ki ima za sabo kar nekaj kazenskih ovadb, na to na tem mestu spomni tudi voditeljica. *Tudi vaše kartoteke so zelo bogate gospod Jelinčič.*

Uporaba besedne zveze »romska problematika«, je videti kot navidezno nevtralna označitev, v resnici pa implicira na pravi izvor konfliktov, to so Romi. Tina Gorenjak uporabi ta izraz, ko očita Jelinčiču, da v slogu izvrstnega dramaturga umetno vleče to tematiko (romsko problematiko) čez celotno oddajo in ji sproti dodaja zagon, čeprav z določenimi temami nima kaj dosti zveze. *Morm mu rečt, da je izvrsten igralec in tudi izvrsten dramaturg ne, kako tole romsko problematiko, čeprav je danes sploh ni, vleče ne, čez celo oddajo ne.* Napačno dojemanje Jelinčiča, da so vsi Romi napačni, skuša prikazati tako, da pove, da se tudi vsi Slovenci ne držijo vseh pravil. Ob tem poudari, da seveda nima nič proti Slovencem. *Zanima me pa nekaj, to ko smo se prej pogovarjali, da imate replike na to, da se ne držijo, ne, vseh pravil in tako, ali vi lahko zagotovite, da se popolnoma vsi Slovenci, ne da jz imam karkoli proti Slovencem, samo zdi se mi da tukaj delate razlike, ki mogoče niso pravične.* Hitro pa spet »skoči« k domnevnim kršitvam Romom, češ da

je država kriva, da se ne vmeša takrat, ko pride do kršitve zakona. *Ali se vsi držijo oziroma zakaj se takrt država, v tistem trenutku, ko se zgodi nepravilnost, ne vmeša.*

Po mnenju Jelinčiča so seveda tisti, ki so v depriviligiranem položaju v Sloveniji, seveda Slovenci, in ne Romi, ali v tem primeru tudi Hrvati. Sploh je Jelinčič izredno več v ustvarjanju povezave med dogodki in osebami, kjer te povezave v resnici ni. *Policija, naša slovenska policija, še posebej specialci se je krasno izkazala. Pretepa Slovence, ne upa se pa posredovat kadar so cigani naredl kej, kadar streljajo [užaljeno] v zrak, al pa recimo proti Hrvatom na Hotizi, tega se ne upajo, Slovence pretepat, to pa ni problem.* Jelinčič konstantno pozicionira sebe na eno stran, na stran domoljubnih »pravih« Slovencev, na drugo stran pa uvršča, Rome, nedomoljube in ostale »neprave« Slovence, ki delajo škodo naši državi. Uporaba binarnih pozicij je zelo pogosta, če ne že naravna, ko poskušamo neke stvari definirati, jih osmisliti. Vendar pa je klasifikacija ljudi na podlagi izmišljenih in stereotipnih dejstev, škodljiva in potvarja realnost. *Takrt k je bla naša osamosvojitvena vojna, sm jz uzel orožje in sm se šou borit in bi lahko kasiral. Brez skrbi! Takrt k ste vi orožje kradl pa ga pol prodajal.*

Ko se voditeljica obregne ob Jelinčičevo izgubo izpita in na njegovo ponovno opravljanje, se zopet zgodi obrat. Jelinčič skuša sebe predstaviti kot preganjanega državljan, ki so mu po krivici odvzeli izpit, in se je za pridobitev novega moral čez ves postopek, medtem ko Romi *kljub temu, da je pol nepismenih nardijo izpite k je zelo težko razumet tista vprašanja.* Spet namiguje na dvojna merila policistov in države v zvezi s Slovenci in Romi.

Pred napovedjo četrte teme voditeljica Erika Žnidaršič pove, da je bila prvotno načrtovana tema »romska problematika«, pa so se zaradi »razgretih razmer« odločili, da tega ne storijo, da ne bi še dodatno »zaostrovali razmer«. *Torej mi smo mislili za to temo imeti torej romsko problematiko, pa smo se tik pred zdajci odločili, da zaradi razgretih razmer tega ne storimo, da ne bi dodatno zaostrovali razmer.* Kot so v analizi Mi o Romih avtorice ugotovile, se novinarji pogosto skušajo izogniti opredelitvi krivde za nastalo situacijo in tako skušajo z uporabo bolj blagih, nevtralnih izrazov ublažiti in zmanjšati pomen nekaterih negativnih dejanj (Erjavec in drugi 2000, 29). Voditeljica tako namesto »zaradi uporabe sovražnega govora in odkritega rasizma s strani enega od gostov oddaje« uporabi izraz »razgrete razmere« in »zaostrovanje razmer«, izraz »romska problematika« pa je že sam po sebi sporen zaradi konotacije, ki sugestira na povezavo Romi = problemi.



Med uvodno minuto Tina Gorenjak pojasnjuje resničen problem nizke natalitete Slovencev, to po njenem niso splavi, ampak neustrezna vladna politika, ki bi morala bolj pomagati mladim slovenskim družinam. *Nihče pa ni omenil tega, da bi pravzaprav država, če že resnično želi to storiti, da bi bilo Slovencev več, omogočila ali pa pomagala mladim družinam, slovenskim družinam (nasmeh) da bi imele boljše možnosti, ne, da da.. te otroke imajo, prehranjujejo, vzgojijo in vse te stvari.* Tu je mogoče zaznati potrebo gospodične Gorenjak po ekskluzivistični naravi državne pomoči.

Če bi se diplomska naloga dotikala tudi reprezentacij spolov v medijih, ne bi mogla iti mimo šovinističnih komentarjev Zmaga Jelinčiča o spodnjem perilu Tine Gorenjak. *Konc koncev lahko bi gospo Tino vprašal, če nosi svileno spodnje perilo, ker gospod Drobnič ga je prepovedal. Treba je nositi samo bombažne ne. ... Drobnič, Drobnič bi vam ga prepovedal in bi vam ga verjetno sleku zdejele.*

Romi kot izkoriščevalci socialne države s prejetjem socialnih pomoči, ki so zelo visoke, ogrožajo ekonomski red države, je sporočilo ki ga skuša predati poslanec Jelinčič. Grmu, ko iz lastnih izkušenj zanika, da bi Romi prejeli ogromne vsote denarja, podeli vlogo nevednega subjekta, ki manipulira z dejstvi, ki jih on pač pozna.

Grm: *Pač, službe ni. S tem kar gospod Zmago Jelinčič pravi, da dobivamo iz centra za socialno delo, 130.000 petčlanska družina se ne mormo preživeti. Vam jz lahko dokažem da je to res.*

Jelinčič: *Podatki drugač govorijo. Ja ja (pokroviteljsko) podatki so drugačni..*

Žaljiva pa je tudi izjava Jelinčiča, ki s sprenevedanjem, o kateri skupini govori, zmanjšuje in zanika svojo nestrpnost in rasizem. *Poznam pa določene skupine, kjer pa res ni pomembno kje se delajo otroci in to je spet drgje.* Ko ga voditeljica opozori na besede, se prisiljeno začudi, kaj je tako spornega rekel. *Jz sm mislu severne jelene. Živali imajo z Romi skupne lastnosti, je resnično sporočilo Jelinčičeve izjave. Z animalizacijo romske skupnosti je skušal podeliti legitimiteto za prezir in sovraštvo.*

Voditeljica pa kar ne more iz okvirov stereotipov in vprašanje za Grma zopet naslovi kot na predstavnika Romov, skupine, ki ima veliko otrok, to po njenem velja tudi za priseljence. *Gospod Grm kaj vi pravite recimo glede priseljencev, tudi Romi imate veliko otrok, na nek način seveda dviguje slovensko povprečje? ... imate veliko otrok, seveda tako tudi priseljenci imajo recimo več otrok kot slovenski pač, Slovenci.* Gre za širjenje poenostavljenih stereotipnih predstav, ki pri občinstvu zbuja občutek strahu pred tem, da bodo »Neslovenci« kmalu v večini v Sloveniji.

K takemu prezentiranju še Jelinčič in delno tudi Gorenjakova dodata svoje razmišljanje. *Jaz se strinjam, da bi morala država te zadeve urejat, samo urejat bi jih morala na enakopravnem nivoju, ne da imajo nekateri (Gorenjak: seveda!) absolutne bonitete, medtem ko drugi, slovenske mlade družine, so odrinjene na stran (Gorenjak: Sigurno!) (aplavz).* Tukaj Jelinčič in Gorenjakova lahko izpadeta celo zelo strpno, saj se navidezno zavzemata za bolj enakopraven odnos države do vseh družin v Sloveniji. Zamolči pa se apriorni slabši položaj večine romskih družin v primerjavi s slovenskimi, v smislu marginalizacije, socialne izključenosti in dostopa do izobrazbe ter zaposlitve. *Premier Janša, nikoli še ni šel h kakšni slovenski družini, ki nimajo otroci za šolo, ki nimajo za obleč, k nimajo za jest, nikoli se ni oglasu.. Šou je pa k Strojnovi družini kar je nedopustno. Na ta način se to ne dela.* Seveda Jelinčič pozabi omeniti grobo kršitev človekovih pravic, ki se je zgodila s strani države v primeru preselitve družine Strojani. Upanje gospoda Grma, da bo družina Strojani dobila svoj dom, da se bodo lahko izobrazili in hodili v službo, prekine Jelinčič z neumestnim komentarjem, da ne morejo hoditi v službo, ker se zdravijo odvisnosti. *Kako hodil v službo, če jih vozijo na metadonsko terapijo vsak dan.* Odgovor gospoda Grma, da je veliko odvisnikov od drog tudi med Slovenci, izzveni kot golo opravičevanje. *To so tudi Neromi, to je tako da...*

Oddaja na javni televiziji RTV Slovenija, katere poklicna merila in načela novinarske etike jo zavezujejo k prepovedi diskriminacije in prispevanju k strpnosti in k spoštovanju človekovih pravic, Ustava (63. člen) in Kazenski zakonik (300. člen) Republike Slovenije pa za neustavno in nezakonito določata vsakršno zbujanje narodnega, verskega ali kateregakoli drugega sovraštva, je omogočila, da je znani rasist širil nestrpnost in sovraštvo do Romov. Izjavo voditeljice na koncu oddaje, da bodo del prihodka tokratne oddaje namenili šolanju romskih otrok, lahko razumemo kot poskus kompenzacije za škodo, ki jo je njim le-ta povzročila. *No preden pridemo na končno razglasitev, naj povem da bomo mi del prihodka iz te oddaje namenili šolanju romskih otrok.*

Ob koncu oddaje, preden je voditeljica razglasila rezultate glasovanja, je prišel na vrsto še obljubljen pogovor s predstavnikom družine Strojani, Mirkom Strojanom. Izpostavljanje družine, ki je bila v zadnjih tednih tarča preganjanja, sovraštva ter diskriminacije je, če ne drugega, zelo neodgovorno. Voditeljica ga med drugim vpraša, kako se počuti, ko je njihova družina preganjana bolj kot »radioaktivni odpadki«. Kar je bilo takrat verjetno res. Mirko Strojani pove, da jih, kamorkoli pridejo, preganjajo in »skoraj fizično napadajo«. Nato ga voditeljica vpraša, če bi bil pripravljen pozvati ljudi, da jih vendarle nekam sprejmejo. Kot da

bi bilo od volje sosedstva odvisno, ali se lahko posameznik nekam preseli ali ne. Vsak človek ima namreč pravico do svobodne izbire bivališča, ne morejo in ne smejo se drugi odločati o njej.

Voditeljica optimistično, *kljub vsemu, kar se je dogajalo v tej oddaji*, pozove Zmaga Jelinčiča, da tudi on pozove Slovence, naj bodo strpni in naj družino Strojan *vendarle nekam sprejmejo, ker to kar se dogaja zdaj verjetno je šlo že čez vse meje*. Jelinčič pričakovano tega ne stori, ker, kot pravi, *je proti mojim načelom, moja načela so ta, da se je treba držat zakona in da smo pred zakonom in Ustavo vsi enaki*. To, da je takratni notranji minister Dragutin Mate klonil pod pritiskom množice razjarjenih sovaščanov in obljubil, da Strojjanovih ne bo več nazaj v Ambrus, in uredil njihovo »sporazumno« preselitev, ne moremo ravno vzeti za zgled spoštovanja enakosti pred zakonom. Ker Jelinčič noče pozvati Slovencev k strpnosti, ga voditeljica še enkrat zaprosi, tokrat z malo več razumevanja, saj kar se je zgodilo, pravi, se je »verjetno z razlogom«, vseeno pa je stvari treba rešiti. *Ampak gospod Jelinčič zdej kar se je zgodilo se je. Verjetno z razlogom in tako naprej, ampak pogledajte, stvar je treba rešiti*. Krivdo za nastalo situacijo tako že delno podeli družini Strojan, saj se ljudje verjetno ne bi tako množično in odločno upirali naselitvi Strojjanovih v svojem okolišu, če za to nebi imeli razloga. Jelinčič vidi rešitev problema v naselitvi Strojjanovih pri takratnem predsedniku države Janezu Drnovšku, ki je ob več priložnostih izrazil sočutje z pregnano družino in pozval Slovence naj bodo »človeški« in sprejmejo družino v svoje okolje. *Ja imam predlog. Imam predlog. Nej jih vzame gospod Drnovšek na Zaplano in nej jih tam.. Reku je, da jih z veseljem vzame in nej grejo tja gor. Prostora je dovolj in Drnovšek bo srečen*. Zoran Grm opozori Jelinčiča, da bo njegov nestrpen govor še dodatno pripomogel, da Romov nasploh, še posebej pa Strojjanovih, ne bodo nikjer sprejeli. In tako spomni na širše posledice sovražnega govora, ki niso samo trenutne, ampak se lahko manifestirajo na različnih vidikih življenja Romov in pripomorejo k njihovi dodatni socialni izključenosti. *Ampak po takih vaših besedah ne bodo Rome sprejel nikjer pa sploh Strojjanove*. Lep primer, kako se s predsodki poistovetijo njihove žrtve, prikazuje naslednja Grmova in kasneje Strojjanova izjava. Problem oddaje kar naenkrat ni več odkriti rasizem in sovražni govor enega od gostov, ampak problemi, ki jih povzročajo Strojjanovi.

Grm: *Jaz bi tako reku, naj bodo vsi Slovenci strpni. Ta družina ni toliko probleme delala koker jih je media prikazala (Jelinčič posmehljivo: Aha!). Lepo jih prosim, naj vsaj probajo imet enga soseda Roma in mislim **da ta družina ne bo več tega delala**. Lepo jih prosim po celi Sloveniji, ljudje, otroci so pregnani, lepo jih prosim. Hvala lepa.*

Voditeljica nato še Mirka Strojana vpraša, če so pripravljeni spoštovat zakone, Mirko Strojan pa nato skesano prizna probleme, ki so jih povzročali in obljubi, da se ne bodo ponavljali.

Erika Žnidaršič: *Mirko kaj vi pravite? **Ste pripravljeni recimo tudi spoštovat zakone, ste pripravljeni malo bolj bit v bistvu...***

Mirko Strojan: *Isto kot v vsaki Sloveniji smo pripravljeni da, te tud (Jelinčič se posmehljivo hahlja) kar so delali probleme, **obljujamo da ne bodo nobeni več problemi.** (aplavz, Jelinčič: Bravo!)*

Oddaja se konča s popolnim obratom. Krivda za nastalo situacijo in probleme, ki so nastali, se v celoti prenese na družino Strojan in s tem na celotno romsko skupnost, ki jo predstavniki v oddaji tudi sami sprejmejo.

S 73 odstotki je bil zmagovalec oddaje Zmago Jelinčič, druga je bil Tina Gorenjak s 16-imi odstotki in zadnji Zoran Grm z 11 odstotki.

## 9 SKLEP

Zgodovina Romov nam pove, da se morajo kot skupina spopadati z diskriminacijo in preganjanjem, že odkar so prišli na naše ozemlje. Bila so obdobja, ko je bilo tako vedenje celo zaželeno in spodbujano. Zgodovinski kontekst nam tako vsaj delno razloži, zakaj se večina romskega prebivalstva v Sloveniji še vedno bori z revščino, nezaposlenostjo in neizobraženostjo. Večinsko prebivalstvo ima še vedno izrazito odklonilen odnos do Romov, utemeljen na mnogih predsodkih, katere delno ustvarjajo in omogočajo tudi množični mediji. Njihov depriviligiran položaj v družbi, od materialne do informacijske prikrajšanosti, jih ovira, da bi izstopili iz kroga bede ter znali in zmogli izkoristiti individualni potencial in pravice, ki jim pripadajo. Kot taka je romska etnična manjšina izredno hvaležna tarča za premeščanje jeze in frustracij večinskega prebivalstva. Obstajajo kot temelj, na katerem se gradi posameznikova in nacionalna identiteta; so vse, kar Slovenci nismo, in zato jih potrebujemo. Romi so med najbolj pogostimi tarčami odkritega rasističnega diskurza pri nas. Njihova kolektivna identiteta, ki se konstruira skozi ideološke medijske reprezentacije, je omejena na posplošene stereotipne predstave. Njihovo medijsko pojavljanje je največkrat omejeno na tematski sklop črne kronike. Kadar ne gre za probleme in konflikte, se romski predstavniki le redko pojavljajo v medijih, v novinarski naraciji sta pogosti besedi »romska problematika« in »romsko vprašanje«, ki konotira še dosti bolj nasilen odgovor. Diskurzivna analiza medijskega poročanja o Romih Romana Kuharja je pokazala, da je skoraj 20 odstotkov analiziranih medijskih tekstov v kontekstu črne kronike in poročil o kriminalnih dejanjih. Številka bi bila še večja, če v analiziranem obdobju ne bi potekala razprava o krovnem romskem zakonu (Kuhar 2006, 144).

Raziskovalno vprašanje moje diplomske naloge, na katerega sem skušala odgovoriti, je povezano z medijskimi reprezentacijami romske skupnosti v Sloveniji. Pri tem sem se oprla na študijo Karmen Erjavec, Sandre Bašić Hrvat in Barbare Kelbl (2000) *Mi o Romih*. Kdo govori, kaj govori in kako to pove, kakšne so interpretacije, ki se reproducirajo v medijskem diskurzu in predpostavke o romski manjšini, ki jih iz tega lahko izpeljemo, ter katere so legitimizacijske prakse, ki sovražen diskurz blažijo in upravičujejo, so bile glavne točke analize. Metoda, ki sem jo pri tem uporabila, je bila analiza diskurza v oddaji Piramida. Kvalitativne analize vsebin imajo svoje prednosti in slabosti. Prednost je, da sem lahko zaobjela širše, pogosto latentne pomenske strukture besedila oziroma govora, ki jih z drugimi metodami ne bi mogla. Ker se realnosti ne da v celoti opisati le s pomočjo kvantitativnega

merjenja pojavov, je nujno potrebno uporabiti interpretativen pristop. Kvalitativna paradigma, ki sem jo uporabila, z analizo majhnega števila enot skuša priti do razumevanja pomenov. Razlaga, do katere se pride z uporabo take metode, pa je pogosto subtilna in jo raziskovalec poišče sam. Vloga analitika pri zagotavljanju objektivnosti in veljavnosti raziskovanja je, da predstavi celotno kvalitativno gradivo, iz katerega je črpal in nazorno predstavi, kako je prišel do interpretacij in zaključkov. S tem omogoči bralcu, da si bodisi ustvari svoje interpretacije in presoja o veljavnosti avtorjevih zaključkov. Ker je vzorec majhen, ni mogoče posploševanje na populacijo, kot je to značilno pri statističnih metodah, pač pa je možno konceptualno in vsebinsko posploševanje.

V analiziranem primeru sem zaznala vse strategije argumentacije sovražnega govora, ki sem jih poprej opredelila. Hkrati pa sem odkrila še eno, ki se je pojavljala skozi celotno oddajo in je bila pravzaprav temelj oddaje, in to je navidezna obsodba nestrpnosti. Voditeljica je kazala nestrinjanje z Jelinčičevo retoriko, hkrati pa mu je ves čas dajala izhodišče za izražanje sovražnosti. Glavni razpečevalec sovražnega govora je konstantno zanikal svojo nestrpnost in rasizem, ter preusmerjal pozornost na Rome, tudi tam, kjer ni bilo nobene povezave. Skozi celotno oddajo je širil posplošene predstave o »romskih karakteristikah«, ki naj bi obsegale kriminalnost, izkoriščanje socialne države, laganje itd. Med tem se je redno posluževal »mi« - »oni« diskurza in tako skušal doseči, da bi se občinstvo težje identificiralo z Romi. »Njih« (v to skupino je dodal tudi Hrvate in druge pripadnike bivše Jugoslavije, ki so »nezasluženo« pridobili slovensko državljanstvo) je Jelinčič skonstruiral kot družbeni problem, ki ogroža slovensko državo in »slovenskost« na splošno. Čeprav je gostja oddaje želela na neki način promovirati strpen in odprt duh, ji ni ravno uspelo. Nezavedno se je posluževala istih tehnik stereotipiziranja kot njen sotekmovalec v oddaji. Nekajkrat je poudarila, da morajo Romi (in tisti, ki pridobijo slovensko državljanstvo) poleg uveljavljanja svojih pravic izpolnjevati tudi svoje dolžnosti kot državljani Republike Slovenije. Že samo opozarjanje na to namiguje, da tega ne počnejo. Treba se je zavedati, da so pravice posameznikom prirojene in niso odvisne od preteklega, sedanjega ali prihodnjega vedenja subjekta. Kot opravičilo za svoje rasistične izjave je Jelinčič Rome skušal prikazati kot imanentno drugačno skupino od naše, ki pa jo ogroža tako na materialnem, socialnem in kulturnem nivoju. V našo skupino pač ne bodo nikoli spadali, saj se kulturno in vrednostno preveč razlikujemo. Skozi celotno oddajo je Rome naslavljal s cigani, kljub prošnjam in opozorilom, naj s tem neha, ker Rome to žali. Jelinčič je nastop v oddaji izrabil za širjenje svojih ekstremnih prepričanj in večanje svoje

volilne baze. Odgovornost medijskih urednikov pa bi morala biti, da tak poskus onemogočijo, kaj šele da mu dajo prostor v enem najbolj gledanih terminov. Vodstvo RTV Slovenija je dogajanje obžalovalo, vendar so krivdo za nastalo situacijo v celoti preložili na Zmaga Jelinčiča, oddaja je ravno nasprotno, »želela predvsem prispevati k razumevanjem romske problematike« (Petkovič 2006). Potemtakem je sila nerazumljiv izbor gostov, saj je težko pričakovati, da bo k strpnosti do Romov prispeval poslanec, znan po svojih ekstremnih stališčih. V takih primerih krivde za razširjanje sovražnega govora ne moremo v celoti zvaliti na govorca, novinarji in uredniki imajo možnost in v takem primeru tudi dolžnosti poseči v programske vsebine, govorca prekiniti, ga opozoriti na norme ter v končni fazi tudi končati pogovor (Kogovšek in Petković 2007, 55).

Aktivno (ne)sodelovanje medijev v perečih družbenih vprašanjih ima lahko v družbi veliko vlogo. V znamenitem primeru umora Stephena Lawrenca<sup>1</sup> se je potrdilo, da imajo medijske politike, ne samo podobe, ki jih lansirajo v javnost, lahko prav tak pomen pri spopadanju z rasnimi predsodki in negativnimi stereotipi kot vladne politike in nanjo lahko zelo uspešno vplivajo. Mediji bi morali zavzeti pomembno vlogo v oblikovanju odnosov v družbi in ne samo obsojati rasističnih dejanj, ampak tudi zahtevati pregon nosilcev sovražnosti in spodbujati preiskave rasizma v samem jedru družbe.

Prav tako lahko mediji po drugi strani negativno vplivajo na družbeno klimo, povečujejo netolerantnost in nemire. Zato je pri rasnih, etničnih, manjšinskih vprašanjih potrebna velika mera previdnosti in ozaveščenosti, saj lahko ustvarjalci medijskih vsebin hitro pripomorejo k ohranjanju in spodbujanju predsodkov in sovraštva, pa četudi nezavedno. Mediji bi morali pri poročanju o manjšinah dosledno upoštevati zakonska določila in poklicne standarde, zapisane

---

<sup>1</sup> Leta 1993 je skupina mladeničev do smrti pretepla temnopoltega najstnika Stephena Lawrenca. Policija je aretirala pet oseb, vendar je tožilstvo po nekaj mesecih opustilo primer zaradi pomanjkanja dokazov. Leta 1997 je časopis Daily Mail na naslovnici objavil fotografije vseh petih osumljencev in nad njimi naslov: Morilci. Pozval jih je, da tožijo časopis, če je trditev neresnična. Primer je zbudil ogromno zanimanje publike, sledeča kampanja se je dotaknila najvišjih političnih vrhov. Leta 1999 so rezultati uradne preiskave Lawrencovega primera pokazali, da je policija delovala institucionalno rasistično. Institucionalni rasizem pomeni kolektivni neuspeh določene organizacije, da zagotovi primerne in strokovne storitve nekemu zaradi njegove barve kože, kulture in etnije. Angleški mediji so spoznali, da problemi izvirajo v samem jedru družbe ter zahtevali od vlade in tistih institucij, ki se jih institucionalni rasizem dotika, takojšnje ukrepanje. Na podlagi raziskave se je spremenila zakonodaja in upoštevana so bila mnoga priporočila (Klimkiewicz 2002, 115-123).

v novinarskem kodeksu in paziti, da jih ne prikazujejo stereotipno in na diskriminatorno. Brankica Petković (2006, 14) je poudarila nujnost krepitev tistih funkcij javnega RTV servisa, ki bodo programsko spodbujale njegovo vlogo pri zagotavljanju družbene kohezije in vključevanja vseh skupin, še posebej manjšinskih.

Ko razglabljamo o vlogi medijev v promociji ali boju proti širjenju sovraštva, moramo v prvi vrsti razlikovati med državnimi in privatnimi mediji. Mediji, ki so financirani iz državnega proračuna, so pred mednarodnim pravom posebej obvezani upoštevati načela nediskriminacije v pokrivanju tem, tako na podlagi rase, narodnosti in verske izpovedi. Privatno financirane medije k upoštevanju teh načel zavezuje profesionalna etika. Seveda pa v večini držav državna zakonodaja prepoveduje uporabo sovražnega govora, tako je tudi v Sloveniji (Darbishire 2002, 59). Kot je na analiziranemu primeru razvidno, sovražni govor še zdaleč ni prisoten samo pri komercialnih medijih, diferenciacijski diskurz je v uporabi tudi pri t.i. kakovostnih medijih, pri katerih se tudi v Sloveniji pozna trend komercializacije.



## 10 LITERATURA

- Adorno, Theodor W., Else Frenkel-Brunswik, Daniel J. Levinson in R. Necitt Sanford. 1950. *The Authoritarian Personality*. New York: Harper & Brothers.
- Althusser, Louis. 2000. *Izbrani spisi*. Ljubljana: Založba /\*cf.
- American Psychological Association. 2003. *Segregation Ruled Unequal, and Therefore Unconstitutional*. Dostopno prek: <http://www.psychologymatters.org/clark.html> (9. januar 2009).
- Anti Defamation League. *Hate Crimes Laws*. Dostopno prek: <http://www.adl.org/99hatecrime/intro.asp> (16. januar 2009).
- Bobnič, Robert in Sandi Abram. 2008. Barbarsko koloniziranje in civilizirano dekoriranje urbane krajine: medijska reprezentacija grafitiranja in street arta. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo XXXVI (231-232)*: 212-240.
- Brizani, Enisa. 2008. Zakaj RKC na spletni strani ne uporablja izraza rom, temveč Cigan? *Medijska preža, revija za opazovanje medijev (32:33)*: 64.
- Brown, Rupert. 1995. *Prejudice: its socialpsychology*. Oxford, Cambridge: Blackwell.
- Brown v. Board of Education of Topeka, Kansas*. Dostopno prek: <http://www.loc.gov/exhibits/brown/brown-brown.html> (9. januar 2009).
- Cahn, Claude. 2002. Human Rights and Roma: What's the Connection? V *Roma rights: race, justice, and strategies for equality*, ur. Claude Cahn, 10-24. New York: International Debate Education Association.
- Clark, Kenneth B. in Mamie K. Clark. 1939. *The development of consciousness of self and the emergence of racial identification in negro preschool*. Dostopno prek: <http://psychclassics.yorku.ca/Clark/Self-cons/> (9. januar 2009).
- Darbishire, Helen. 2002. Hate Speech: New European Perspectives. V *Roma rights : race, justice, and strategies for equality*, ur. Claude Cahn, 57-61. New York: The International Debate Education Association.
- Devetak, Silvo. 2006. Namesto uvoda – Ali je diskriminacija v Sloveniji ne le pravnomoralni, ampak tudi politični in varnostni problem? V *Diskriminacija na etnični in verski osnovi v Sloveniji*, ur. Silvo Devetak, 5-12. Maribor: ISCOMET – Inštitut za etnične in regionalne študije.
- Društvo novinarjev Slovenije. 2002. *Kodeks novinarjev Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.novinar.com/dokumenti/kodeks.php> (26. marec 2009).

- Erjavec, Karmen, Sandra Bašić-Hrvatini in Barbara Kelbl. 2000. *Mi o Romih: diskriminatorni diskurz v medijih v Sloveniji*. Ljubljana: Zavod za odprto družbo.
- Erjavec, Karmen in Melita Poler Kovačič. 2007. *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Errera, Roger. 2002. Freedom of Expression: a European View. V *Roma rights : race, justice, and strategies for equality*, ur. Claude Cahn, 62-64. New York: The International Debate Education Association.
- Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti. 2007. *Tretje poročilo o Sloveniji*. Strasbourg: ECRI.
- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Ur. l. RS 7-41/1994. Dostopna prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=108> (16. januar 2009).
- Evropski parlament in Svet. 2007. "Audiovisual media services without frontiers" Directive - Direktiva 2007/65/EC. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:332:0027:01:SL:HTML> (26. marec 2009).
- Foucault, Michel. 1991. *Vednost – oblast – subjekt*. Ljubljana: Krt.
- Fraser, Agnus. 2002. The Present and Future of the Gipsy Past. V *Roma rights : race, justice, and strategies for equality*, ur. Claude Cahn, 25-46. New York: The International Debate Education Association.
- Hall, Stuart. 2004. Delo reprezentacije. V *Medijska kultura: kako brati medijske tekste*, ur. Breda Luthar, Vida Zei in Hanno Hardt, 33-97. Ljubljana: Študentska založba.
- Hanžek, Matjaž. 2006. Razmišljanja o sovražnem govoru. *Dialogi* 42 (5-6): 30-36.
- Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ-UPB1). Ur. l. RS 95/2004. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlurid=20044208> (16. januar 2009).
- Klimkiewicz, Beata. 2002. When the Media Make a Difference: Comparing Two European Race Crimes. V *Roma rights : race, justice, and strategies for equality*, ur. Claude Cahn, 115-125. New York: The International Debate Education Association.
- Kogovšek, Neža in Brankica Petković. 2007. *O diskriminaciji: priročnik za novinarke in novinarje*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Kovačič Mlinar, Blaž. 2001. Pravni vidiki sovražnega govora. *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti* (1): 177-198.
- Kuhar, Roman. 2006. Manjšine v medijih: statistična in diskurzivna analiza. V *Mediji za državljane*, ur. Brankica Petković, 119-167. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Leskošek, Vesna. 2005. Sovražni govor kot dejanje nasilja. V *Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem*, ur. Vesna Leskošek, 81-95. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Macdonald, Myra. 2003. *Exploring media discourse*. London: Arnold.

Macmaster, Neil. 2004. *Racism: a »mutating bacillus«- islamophobia, antisemitism and »cultural« racism as new challenges in our societies*. Strasbourg: ECRI.

Mill, John Stuart. 2003. *Utilitarizem in O svobodi*. Ljubljana: Krtina.

Mitscherlich, Alexander. 1999. K psihologiji predsodkov. V *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije*, ur. Mirjana Nastran Ule, 13-23. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Mlinar, Franc. 2006. Pripombe in sugestije pripadnikov ustavno »nepriznanih« in »priznanih« etničnih skupnosti v Sloveniji. V *Diskriminacija na etnični in verski osnovi v Sloveniji*, ur. Silvo Devetak, 13-22. Maribor: ISCOMET – Inštitut za etnične in regionalne študije.

Nastran Ule, Mirjana. 1994. *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 1999. Socialna psihologija predsodkov. V *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije*, ur. Mirjana Nastran Ule, 299-342. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Petkovič, Blaž. 2006. Vodstvo RTVS obžaluje včerajšnje dogajanje. *Dnevnik*, 29. november. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/214833> (21. april 2009).

Petković, Brankica. 2004. Ne le sosede, tudi najboljši sosed ne mara Romov: sistemsko narekovana in ljudsko podpihovana drugorazrednost neke manjšine. *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti* (3): 70-81.

--- 2006. Mediji za državljane. V *Mediji za državljane*, ur. Brankica Petković, 7-18. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Programski svet RTV Slovenija. 2006. *Programski standardi RTV Slovenija*. Dostopno prek: [http://www.rtv slo.si/files/svet\\_rtv/pprogramski\\_standardi0612.pdf](http://www.rtv slo.si/files/svet_rtv/pprogramski_standardi0612.pdf) (26. marec 2009).

*Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Dostopno prek: [http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj\\_testa&expression=cigan&hs=1](http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=cigan&hs=1) (29. april 2009).

Smith, Stephen A. 1995. There's Such Thing as Free Speech: And It's a Good Thing, Too. V *Hate Speech*, ur. Rita Kirk Whillock in David Slayden, 226-266. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.

*Splošna deklaracija človekovih pravic*. 1948. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102> (16. januar 2009).

Statistični urad Republike Slovenije. 2002. *Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj*. Dostopno prek: [http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati\\_red.asp?ter=SLO&st=7](http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=7) (3. april 2009).

Svet Evrope. 2006. Relevantni deli evalvacijskega poročila Komisarja za človekove pravice pri Svetu Evrope o Sloveniji (2003-2005). V *Diskriminacija na etnični in verski osnovi v Sloveniji*, ur. Silvo Devetak, 58-69. Maribor: ISCOMET – Inštitut za etnične in regionalne študije.

Svet RTV Slovenija. 2000. *Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija*. Dostopno prek: [http://www.rtv-slo.si/modload.php?&c\\_mod=static&c\\_menu=1048035122](http://www.rtv-slo.si/modload.php?&c_mod=static&c_menu=1048035122) (26. marec 2009).

Šiftar, Vanek. 1970. *Cigani: Minulost v sedanjosti*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Štrukelj, Pavla. 1980. *Romi na Slovenskem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Ule, Mirjana. 2005. Predsodki kot mikroideologije vsakdanjega sveta. V *Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem*, ur. Vesna Leskošek, 21-40. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Urad Republike Slovenije za narodnosti. 2007. *Romska etnična skupnost*. Dostopno prek: [http://www.uvn.gov.si/si/manjsine\\_oziroma\\_narodne\\_skupnosti/romska\\_etnicna\\_skupnost/](http://www.uvn.gov.si/si/manjsine_oziroma_narodne_skupnosti/romska_etnicna_skupnost/) (9. januar 2009).

*Ustava Republike Slovenije*. 1991. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1> (16. januar 2009).

Vežjak, Boris. 2006. Dva primera obrambe »sovražnega govora«. *Dialogi* 42(5-6): 45-50.

Whillock, Rita Kirk. 1995. The Use of Hate as a Stratagem for Achieving Political and Social Goals. V *Hate Speech*, ur. Rita Kirk Whillock in David Slayden, 28-54. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.

*Zakon o medijih (uradno prečiščeno besedilo)* (Zmed-UPB1). Ur. l. RS 110/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006110&stevilka=4666> (26. januar 2009).

*Zakon o Radioteleviziji Slovenija* (ZRTVS-1). Ur. l. RS 96/2005. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200596&stevilka=4191> (9. februar 2009).

*Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji* (ZromS-1). Ur. l. RS 33/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200733&stevilka=1762> (26. april 2009).

Združeni narodi. Generalna skupščina. 1966. *Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah*. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=104> (16. januar 2009).

# 11 PRILOGA: PREPIS ODDAJE PIRAMIDA

Voditeljica: Erika Žnidaršič (E)

Gosti: novomeški romski svetnik Zoran Grm (G), igralka Tina Gorenjak (Go), poslanec in prvak Slovenske nacionalne stranke Zmago Jelinčič (J)

## Prva tema: Poslanci svete krave

*Čeprav živimo v državi v kateri naj bi bili pred zakonom vsi enaki je pri nas imuniteta ena najbolj zlorabljenih privilegijev. Slavni rekorder je Zmago Jelinčič, ki je bil v zadnjem desetletju osumljen številnih kaznivih dejanj. Med drugim je uničil lisice, domnevno obrekoval in žalil, v Tržiču streljal v zrak, bil je osumljen nasilništva in celo poskusa umora. V tem času je imuniteto dobil kar enajstkrat.*

Uvodna minuta, Zoran Grm: Torej mi slovenski državljani ne rabmo imuniteto, ker pač imamo pravico tako eni kot vsi ostali. S tem se ne bi strinjal, da bi bila imuniteta v Sloveniji.

E: gospod Jelinčič, pogledjte, **če vas bo kdo za besede, ki jih boste izrekli v tej oddaji morda kazensko preganjal ali boste zahtevali imuniteto?**

J: Najprej je treba povedat, da imuniteta velja zgolj in samo za tisto kar je bilo narejeno in povedano v parlamentu. Ljudje tega ne vedo. To kaže na eno ignoranco politične strukture, ki bi to povedala. **Edini, ki imajo imuniteto v Sloveniji, so v prvi vrsti sodniki, v drugi vrsti so tožilci in tretji vrsti cigani. To so ljudje, ki imajo absolutno imuniteto, ki nimajo nobenih obveznosti, ki jim je dovoljeno, da kradejo, da imajo po 180 kazenskih ovadb in nič drugega.**

G (replika): kot sem slišal je gospod Zmago Jelinčič od 92. leta imel 14 kaznivih dejanj od tega mislim da je uporabljal tudi imuniteta. In mi, ki nimamo imuniteto, bi bili sigurno 7 krat že kaznovani

E: gospod Jelinčič, zakaj ste torej vi kar enajstkrat v tem času dobili imuniteto?

J: **To se vidi, da cigani lažejo, kajti tudi gospod Grm laže.** Dejstvo je, jz sm se samo enkrat skliceval na imuniteto in nič drugega. Druga zadeva je pa to da, **gospod Grm se je pred tremi, štirimi mesci šele vrnu iz zapora na Dobu, kjer je bil zaradi trgovine z orožjem notr, mamil mu pa niso mogli dokazat. Kje pa je tuki imuniteta?**

E: Torej ste enajstkrat dobili imuniteto, med drugim tudi zato, ko ste se odpeljali z lisicami.

J: To ni res, to so napačni podatki. Samo enkrat sem imel imuniteto, samo enkrat sem jo zahteval.

E: No državni zbor vam jo je podelil kar enajstkrat.

J: To je druga zadeva. **Drugače pa pogledajte imuniteto, kaj pomeni imuniteta. Jz sm smel pripeljat samo tri ljudi sm, cigani so jih prpelal dvejset.**

Aplavz

E: Samo malo gospod Grm. Gospod Jelinčič, **glede na to, da ta vaša beseda cigani očitno žali ljudi, ki so tukaj notr, vas lepo prosim, če se temu izogibate in pač uporabljate besedo Rom.**

J: **Ne, ker jes se ne grem segregacije. Segregacija bi bila, če bi govoru Romi, kajti cigansko pleme se deli na Rome, Sinte in še tri druga plemena. In zaradi tega ne pristajam na to.**

E: Gospodična Gorenjak, glejte, vi pač morate paziti kaj govorite, namreč vi lahko za neke hude besede odgovarjate in celo recimo greste v zapor, recimo dve leti, če boste nekoga žalili, recimo rasno in tako naprej.

Go: Res je. Jz predvsem bi rekla to da, mislim da bi poslanci in poslanke morali biti ali pa so zgled vsem ostalim državljanom, tako da ne glede na... (Jelinčič: Erika!) (Gorenjak: smeh) mislim, da bom jz mela bolj malo za povedat ne, očitno bo to kr držalo. Doslej so namreč zmagovali v tej oddaji samo politiki in izključno moški, kar se zdeji vidi, da je moški svet in da so politiki pravzaprav edine prave zvezde v naši državi pa mislim da bo, no kr povejte repliko ste mel na moje...

J: Hvala lepa gospa Tina. Namreč dejstvo je da, ko smo govorili o imuniteti.. Imuniteta je čisto nekaj drugega. Nihče ne razume kaj to imuniteta je.

E: Pa nam razložite v gospod Jelinčič, ki ste jo tokrat dobili.

Go: Replika! Jz razumem kaj vi govorite, jz sm govorila samo iz čisto druge, človeške plati. Absolutno mislim da je prav, da imati vi možnost in priložnost povedati kakršnokoli politično prepričanje in da zato niste kaznovani oziroma preganjani ali kakorkoli že. To je prav. Mislim pa da se more vsak človek imet tud eno osebno prepričanje in odnos do vseh ostalih ljudi, da se primerno in nežaljivo obnaša do drugih.

E: Gospod Grm, Jelinčič je dobil imuniteto, ker se je dejansko odpeljal z liscami na avtomobilu in je pač v tem primeru bil kazensko ovaden, ker je poškodoval tujo stvar. Je bilo to dopustno ali ne?

G: Pogledjte, bom se najprej popravu gospoda. Nisem bil zaradi orožja notr, bil sem, ker sem bil obdolžen, da sem ukradu 333 000 tolarjev, če bi jst mogoče se z liscama odpeljal naptrej, bi mogoče dobil pet let zapora al pa tri...

Jelinčič ga prekine: z liscami ne z liscama, z liscami! (alavz in vpitje)

G: Dobro u redu zdej, to ste priznal, po mojem jz bi bil kaznovan po mojem mogoče s šest mesecev z zaporno kaznijo ali pa z tako kaznijo, ki jo ne bi mogel plačevati in bi mogel iti v zapor. Imuniteta po mojem, je nekaj kar bi si jz tudi želel.

E: gospod Jelinčič, poglejte, to je gospod Grm, je svojo kazen odsedel, vi mnogokrat niste odgovarjali, ker ste se sklicevali na imuniteto.

J: Napaka! Nisem se skliceval, nekaj drugega je sklicevati se, nekaj drugega je če ti podarijo imuniteto. Vendar pa je treba se zavedati, v kolikor v parlamentu ne bi imeli pravice in možnosti govoriti, potem bi se dogajalo to kar se dogaja zdej s cigani (Erika ga popravi: Romi), ki [furajo] celo Slovenijo. **Cela Slovenija je pod vplivom ciganov, ki ne delajo druga kot delajo škodo in koncev bo prišlo do tega da bo zaradi njih padla vlada.**

E: Gospod Jelinčič ali se mi zdej pogovarjamo o Romih ali o imuniteti?

J: Govorimo o imuniteti v povezavi s **cigani, ki edini imajo pravo imuniteto.**

E: Ampak jaz sem vas vprašala o lisicah ne o Romih zdaj.

J: Ja, sej sm ga tud popravu, ker **ne zna niti dvojine niti množine niti slovenskega jezika.**

G: Kokr imam šole, znam dost govoriti, **ker sem Rom, nisem cigan, prosim vas, da ne blatite** naše Rome in mi smo državljani Slovenije kot vsi ostali

J: **Prvič, niste vsi državljani Republike Slovenije.** (E prekine in vpraša Grma, če je povedal svoje)

G: Ja, povedal sem, in prosim gospoda da ne govori sovražne besede, ker pač to nas blati celo Slovenijo, tako Rome kot tudi Nerome nekatere.

Go(replika): Zanima me, vprašanje za gospoda Jelinčiča, zanima me ali ima on imuniteto da se izraža kakorkoli mu pač pade na pamet do ostalih državljanov. **Mislim da stvari ne moremo posploševati ne, vi posplošujete. Vsi so takšni, vsi so slabi. Mislim, da bi tako lahko ravno rekli za Slovence, vsi so takšni. Pa vemo, da smo različni, a ne?** (aplavz)

J: Točno, točno! **Točno je, vsi Slovenci smo dobri, pridni, delovni in pošteni. Za cigane pa ne moremo tega reči.**

Go: Ni res, to ni res!

E: Gospod Jelinčič, vi ste s temi besedami **zdaj že v bistvu kršili zakon in ustavo, ker ste razpihovali narodno nestrpnost.**

J: **Ni res, zelo dobro poznam in zakon in Ustavo in nisem ničesar kršil.**



E: Poznate 300. Člen zakona in 63. Člen Ustave..

J: Ničesar nisem kršu..

E: Ste kršili, seveda ste kršili

**J: Poglejte si Ustavo kjer piše o svobodi govora, preberte si tisto.**

E: Ja ampak 63. člen Ustave pa govori, da je prepovedano razpihovanje nestrpnosti proti narodni manjšini

J: Kakšno razpihovanje? **Če govorim resnico je razpihovanje?** Hvalica je bil zaradi tega obsojen, ker je govoru resnico, ker mu niso dali imunitete. To je tisto kar je narobe in to je tisto kar nekateri imajo. **In gospa Tina, jez se opravičujem, ampak zgleda da je FDV oziroma tale, fakulteta za televizijo radio in ne vem kuga še vse, ne da dovoljšne izobrazbe, bo treba še kšne, mogoče še kšno Ustavo, zakonike pa takšno prebrt.**

Go: Politične izobrazbe gotovo ne, ne, mislim pa da neke osebne in srčne, ki se je mogoče ne naučiš iz šole, pa mislim da bi jo vi potebovali.

J: Jaaa (posmehljivo)

E: Gospod Grm a vas lahko samo nekaj vprašam, kako je te dni biti Rom v Sloveniji, lahko poveste?

G: Zelo lepo, zelo lepo, državljan Slovenije. **(Jelinčič se smeje na ves glas)** Nekateri družini Strojan ne.. (Jelinčič v ozadju: dokler so barvne kovine se da vse!) Strojanovim ne, nam je pa lepo ne, nekaterim je lepo. **In jz sem ponosen in moji Romi glih tako da državljani Slovenije tako kot vsi ostali. Jz spoštujem tako Rome kot tudi Nerome, saj smo državljani Slovenije in živimo v Sloveniji.**

Druga tema: Ko ponorijo hormoni

Uvodna minuta, Tina Gorenjak: Jaz mislim, da bi pri tej temi morali začeti temo o vrednotah , trenutno o vrednotah naše družbe in pa današnjega časa. Namreč, zdi se mi neverjetno, da je ena izmed večjih vrednot trenutno, kaj si nekdo upa. Upati si seveda, samo po sebi je pozitivna vrednota, če imaš nekaj za tem, če imaš nekaj za povedat, če imaš neko znanje, če ima neko idejo, če imaš neko ustvarjalnost in si jo upaš izrazit. Upati si, zgolj zato da boš šokanten in drugačen kokr vidimo v resničnostnih šovih, ki so trenutno izjemno popularni in mi dajejo pravzaprav velik zgled mladim ljudem. Se pravi upati si napit pred kamero, upati si imet spolni odnos tako da temu prisostvuje celotna Slovenija in bit zaradi tega zvezda, seveda tudi zaradi medijev ki naredijo iz teh ljudi zvezde se mi zdi zelo napačno.

Vrednote seveda tudi v družini ne iz tega mislim da ogromno veliko izhaja, se pravi o tem kar smo prej govorili, o srčnosti, o... (E: hvala lepa)

E: Gospod Jelinčič, ali je razvrat med mladimi nekaj povsem normalnega ali ne?

J: Najprej eno zadevo na tisto pesem, ki mi je bila zelo všeč, ampak nisem razumu tistiga nej si vsak Rom najde svoj dom. **A to pomeni vsak svoj dom pa ga izprazni al kuko, k jz sm dons denarnco doma pustu.**

G: Poglejte gospod Zmago Jelinčič, **nismo prišli krast, ker tudi posod ne krademo.** Lahko mate svojo denarnco v žepu in vsi ostali jo lahko imajo. **Dosti smo Romi pošteni, mogoče kakšnih 10% pa ne,** ampak pri vas pa vidim da nas blatite in še enkrat **lepo vas prosim dajte nam rečt Romi ne pa cigani.**

J (že vmes): Samo poznam vas, poznam vas, poznam vas.

Go: jaz vidim , da danes se ne bomo držali določenga urnika tem, ampak bo to takole malo mešano. **Jz bi rada povedala gospodu Jelinčiču, ki ves čas pravi, da ne razumemo določenih stvari, jz mislim da moramo predvsem to razumet, da smo tako kot midva, tako tudi gospod in Romi, ki so tukaj, so državljani Slovenije (aplavz) in imajo svoje pravice in pa seveda tudi (z Jelinčičem v en glas) dolžnosti! Mislim pa, da je kateremukoli človeku... velikim ljudem, če jim je dopuščeno da počnejo negativne stvari, jih naredijo ne. Tukaj mislim da je velika napaka, napaka je samega sistema da niso ukrepali takrat ko je bil zato pravzaprav pravi čas, ko je bilo storjeno neko kriminalno dejanje ali kakršnokoli drugo.**

E: Gospod Jelinčič, prosim vas, držimo se teme. Govorimo zdaj razvratu med mladimi, je to nekaj normalnega ali ne, sem vas že vprašala, vas bom še enkrat.

J: Ne. Nikakor ne, to ni normalno in mislim da je ta družba zabredla v ene čuden vode, vendar pa.. Ne morem pomagat, ampak zopet sem pr ciganih, bom povedal primer. (E: Romih gospod Jelinčič) Dovolte, ampak **jes uporablam terminologijo, ki jo uporabljajo vsi svetovni slovarji, enciklopedije in Slovar slovenskega knjižnega jezika.** (E: ampak gospod Jelinčič, če žalite ljudi..) **nč ne žalim, to ni res, ne more bit žalitev. Potem se jz lahko odločim, da mene žali, ker mi govorite gospod, po isti logiki.** (E: potem vam rečem Zmago Jelinčič, brez gospod) Ne! Tudi to me lahko žali, karkoli me žali, to je neumnost. A mi date, da lahko nadaljujem. **Sodnica v Mariboru je oprostila cigana, ki je imel spolne odnose s 13letno deklico zaradi tega, ker je rekla, da je to pri ciganih običajno.** (E:verjetno ni bilo dokazov) Ni res!

E: Gospod Jelinčič, to pa težko verjamem.

J: Oprostite to je sodna praksa, v Mariboru se je to zgodilo, pozanimejte se. Ste raziskovalni teli novinarji in boste našli kej.

E: Gospod Grm kako dejansko je s to spolnostjo med mladimi, je o nekaj običajnega da so drzni mladi, ali vendarle ne?

G: Poglejte, mladi se odločajo po svoje, odvisno kok jih starši kej ... mislim kok jih učijo in kak je. Zdej o mladih govorimo, mladi so tudi Romkinje in tudi Neromkinje... naj v mladih letih uživajo, kaj bojo šele v starih letih. (aplavz, Jelinčič se smeje)

Go: Jz se opravičujem ampak res se vračamo ne, na teme. Eno vprašanje imam za gospoda Jelinčiča, to kar ste povedali sedaj, da je ta sodnica oprostila tega Roma, ki naj bi imel spolni odnos s 13.letnico.. Ali je to, da ga je oprostila, njegova.. je on kriv, da ga je oprostila, ali je njena krivda, da ga je oprostila...

J: Gre za utemeljitev sodnice, ki je rekla, da je to **običaj pr ciganih**.

Go (vmes): Ampak tko se je odločila ona, ona ni pravilno pravilno ravnala (Jelinčič čez njo: gospa Tina prosm)

E: Prosim, če me tule upoštevate, ker se bomo usedli in bomo eno minuto tiho.

J(v smehu): Prosm, nej utihne, nej utihne!

E(smeje): gospod Jelinčič (vsi se smejejo) ... prosim, kako je zdej s tem primerom no..

J: Ja ta primer se je na žalost zgodil in žalostna je utemeljitev te sodnice..

E: Ampak dobro, mi tega zdej ne poznamo... Jz tega primera ne poznam...

J: Kako ne poznate? Slovenska Nacionalna Stranka se izredno močno ukvarja s takimi pedofilskimi aferami, ker zagovarjamo to, da je treba pedofile močneje kaznovat. Tukejle se pa v enem segmentu, segmentu ciganov, se pa to prepušča. (Buuu iz publike)

E: Gospod Jelinčič, zakaj niste strpni, dejte mi povedat, če vas pozivamo, da bodite strpni, zakaj vendarle..

J: Poglejte, če grem v Ameriko, a ne smem govorit o Indijancih? Al moram govorit o vsakem primeru posebej? Lepo vas prosim!

E: Gospod Jelinčič, glejte, če neka beseda žali ljudi, potem verjetno..

J: Poglejte, slovenski... A nej prečrtamo vse stare lepe slovenske besede iz SSKJ?

E: Gospod Jelinčič, vi ste izjema, ki govorite.. (J vmes: Oprostite prosm!)

E: Gospod Grm dejte povedat, dejmo se vrnt nazaj na to temo. Kdaj boste vi, oziroma vi imate tri hčerke, če se ne motim, so tule v studiu tudi?

G: Ja ena je tukaj ja...

E: Kdaj, oziroma hodijo vn, ob katerih urah, kdaj ste jih pustili vn, pri katerih letih?

G: Poglejte ena hčer je stara 16 let in gre kadar gre, pride kadar pride, u glavnom pride živa in zdrava, mislim, da to ni pomembno (**Jelinčič ploska in se smeje**). V glavnem pride živa in zdrava, sem pa res proti, da alkohol uživa in drogo.

E: Gospodična Gorenjakova, pri katerih letih je sprejemljivo, da imajo mladi, recimo prvič spolni odnos? (J: Erika!)

Go: No jz mislim, da gre tukaj... (Jelinčiču) No sej še nism nč povedala..(smeh)

J: Gospa Tina, nisem klicu vs, ampak gospo Eriko.

E: Gospod Jelinčič, jz tule vodim razpravo...

Go: Jz mislim, da se je ta meja kritično pomaknla v prezgodnjo dobo ne in jz mislim, da bi mladi moral bolj dozoret za tovrstne izkušnje, gotovo pa je tudi vpliv drog, alkohola, ki kar naenkrat veljajo za nekaj relativno normalnega ne. Mislim pa da je tukaj vpliv družine ne, staršev, ki lahko naredi to, tako ali drugače. Jz mislim, da bom probala naredit tako da, ne glede da nisem strog človek, mislim pa da bom probala bit kar se tega tiče, kolikor se bo dalo stroga mama, seveda z nekim razumevanjem in ljubeznijo. (aplavz)

E: Gospod Jelinčič, kaj pa vi recimo, kdaj se vam zdi primerno, da imajo mladi spolne odnose in recimo, kdaj ste imeli vi prvo izkušnjo, če vas lahko vprašam?

J: Jes sm že mal starejši gospod pa je blo to že dolgo, dolgo nazaj.

E: Se ne spomnite ne.

J: Mislim, da je prezgodaj.. kar je prezgodaj, je prezgodaj. To.. te zadeve niso dobre. In je treba, tudi spolno mora prit, otroci oziroma mladostniki morjo spolno dozoret, da lahko pač te zadeve uredijo. **Res je da poznamo iz zgodovine in iz določenih, bi reku, socialnih grup al pa kšnih etničnih grup drugačno razmišljanje**, vendar jz še zmeri stojim na stališču, da je treba določene zadeve počakat, da se zadeve speljejo. Predvsem pa je tuki potrebna vzgoja...

E: Še pustimo da gospod Grm zaključite. Kaj pa za vas recimo, kaj mislite kdaj je ta sprejemljiva ta meja, da imajo mladi spolni odnose.

G: Jah, to se mladi sami, jz sm malo prej reku, to se mladi sami odločajo (Jelinčič vmes protestira in z dvignjenimi rokami daje geste češ saj zato pa je tako).. kdo bo pa, starši so tem, kaj? Mi mormo tako gledat, da uživamo v mladih letih in pa v starih letih (J se naglas smeje), to drugič ponavljam, da uživamo v mladih letih ne pa v starih letih (aplavz). To je moje stališče in jz bom pri tem ostal.

**J: Zato vas pa je tolk, ne!**

G(z dvignjeno roko): Bravo, gremo naprej!

E: Dobro, prosim, če se pomirita.

E (v navezavi s prejšnim prizorom): Pa še to me zanima, glede na to da je znano, da imate kar precej mlajšega partnerja, 9 let mlajšega, me zanima, ali je to zdej pri nas popularno recimo v stilu kakšnih Hollywoodskih zvezd?

Go: Ne vem, midva sva že kar precej časa skupaj tako da mislim da se nisva, nisem zato odločila iz popularnosti.. (očitno kot odgovor na Jelinčičevo repliko) Ja njegovih ranih let ne mojih!

J: Ja ja sej vem, sej vem hahahah (smeh obeh)

Go: Ne, mislim da pri ljubezni ne igrajo vlogo leta in mislim, da je to zakoličenje, da mora bit moški starejši ... ne vem... mislim, da je to nekak... zgrešeno (J: preživeto. Ja ja) ne ni preživeto, ampak mislim da ne igra take vloge. Tko kot ima gospod Jelinčič dost mlajšo ženo in mislim da je prav in da sta izjemno krasen par tko...

J(z razširjenimi rokami): Hvala lepa!

E: Rezultati.. Žirija mi sporoča, da je debata zelo vroča in to se pozna tudi pri glasovanju, torej za zdaj vam izdam samo to, torej številke so vroče očitno.

Tretja tema: Prisegam domovini

E: Gospod Jelinčič pa bi jaz za uvodno minuto prosila, če nam lahko tole prisego preberete pa nam tole mal demonstrirate kako naj bi to zgledalo

J: Jz mislim, da je smiselno, da pojasnim za kaj je prisega potrebna. Namreč, **slovensko državljanstvo se je včasih res dobilo v 90ih letih manj kot za dve kili krompirja, in to je navadna svinjarija kar se je dogajalo.** In kaj podobnega, (aplavz) kaj podobnega se nikoli več ne sme zgoditi. V bivši Titovi Jugoslaviji smo mel pionirsko prisego, mladinsko prisego in vojaško prisego. In ko smo prisegal smo bli ponosni, danes, ko živimo v svoji domovini, pa to naj bi blo prepovedano, zarad tega k enim gospodom iz Liberalne demokracije in iz bivših komunističnih krogov to ne diši. Mislim da gre za totalno svinjarijo. (E: no dejte zdej to mal prebrat) Pravim, da je bolje.. Bral jo bodo takrt ko bo to potrebno. **Mislim pa, da verjetno bi blo to res dobro prebrt k eni tmle notr (pokaže na Zorana Grma in njegovo publiko) neb znal tega prebrt.**

(vzkliki neodobravanja, Tina Gorenjak se prime za obraz v znak ogorčenja)

E: No gospod Jelinčič a boste vendar brali ali vendarle ne?

J: Ne vem če bom uspel, tmle mam še 9 sekund in ne bom prišel kej dost deleč. Naj kr sami berejo.

E: Gospod Grm, ali v recimo, slišali smo že prej v prispevku že to besedilo... Ali vi recimo tako dolgo besedilo, se vam zdi to potrebno, recimo, tako dolgo, emocionalno..

G: Poglejte jz sm 85. leta podajal to v bivši Jugoslaviji... da ne bi zdej hrvaščino ponovu... da bom dober vojak, da bom služil in da bom dobro pazil Jugoslavijo in na konc koncev je padlo po nas da smo mogli bit **samostojni Slovenci ker smo, ker smo ponosni na to.** V bistvu jz ne bi zdej reku, da bi mogli mi nekaj prisegat da bi dobili slovensko državljanstvo. (J dvigne roko: Erika!) Ker pač zavedamo se.. ker misli slovensko državljanstvo dobit, ta pogoje že ve in mislim da mu ni težko do tega da te pogoje iznajde kako je in kaj.

E: Gospod Grm se mu zdi dovolj že to, da pač.. se mu zdi dovolj že to da nekdo zaprosi za državljanstvo. Že s tem namreč izrazi verjetno namero, da bo spoštoval pravni red države.

Go: To je gotovo res.. **Tukaj se moram se moram jz strinjat z gospodom Jelinčičem,** jz mislim da takšna izjava ... Zakaj, zakaj? Jz pa mislim da je prav da nekdo pove nekaj za kaj želi biti državljan Slovenije. Mislim pa da je nekaj drugega bolj bistveno in sicer to da **ti ljudje ki pridobijo slovensko državljanstvo, da se zavedajo kaj so njihove, o kar smo že prej govorili, pravice in predvsem dolžnosti a ne.** Mislim da ni nč narobe no s to prisego, zakaj ne, zakaj ne.. **To mislim, da je najmanj kar lahko nekdo nardi.** S tem pa da si je zbral slovensko državljanstvo je pa tako ali tako pokazal to željo...

E: Ali ste vi recimo ponosni da ste državljanica Slovenije?

Go: A... (kratek premislek in zmig z glavo v stran) Moram... Ja sm (prepričljivo), seveda sm ponosna, seveda sm...

J(z razširjenimi rokami): Ha ha ha, ja upam, upam!

Go: Absolutno, seveda.

E: Gospod Grm, vi ste pač.. **vi Romi ste državljani tako vsega sveta, kakšen odnos imate vi do slovenske države?**

G: Isto kot vsi odtali slovenski državljani, tako da... (J: replika)

E: Repliko mate Jelinčič, Grm samo malo da izkoristi Jelinčič repliko.

J: Glede... **Ne bi se strinjal z gospodom Grmom, ki je reku da ima enak odnos do državljanstva kot vsi ostali državljani** (E: No to verjetno ve gospod Grm sam ne). V tem primeru ostali cigani nebi govoril da bodo pa šli nekam drugam po svetu, če jih Slovenci ne bomo hoteli. **V tem primeru jes ne bom šou nikamor drugam, jz sm tuki doma in bom vedno tuki doma in se bom boril za našo domovino in nikoli ne bom reku, če ne bo tko, bom pa šel stran!** (iz publike:Fuj)

G: Tega nisem reku..

J: Fuj ja, vem ja, vem da je fuj, sej dostkrat sami govorijo fuj na vse...

E: Stop, stop, stop, stop...

G: Gospod Zmago Jelinčič! **Tega nisem nikdar reku in nikdar se ne bom umaknu iz države Slovenije, zato ker sem Slovenec..**

J: Reku je.. Tmle gor jih mate 20 in vsaj 6 od njih je to reklo.

E: Gospod Jelinčič prosim če se usedete! Prosim... Zdej bomo pa tiho, zdej bomo pa res tiho eno minuto, gospod Grm govori.

G: Tega nism, tega sploh moji Romi sploh ne razmišljajo (J posmehljivo zmajuje z glavo: Ne ne...), ampak če jih kdo preganja morajo rečt tudi to. Strojanova družina mora prstat nekje v Sloveniji, saj so državljani Slovenije, in nikamor drugam kot v Slovenijo..

J (prekine): Zakonov nej se držijo, zakonov.

G: Seveda da se držijo ampak potem naj se tudi ostali držijo zakona (J maha z rokami in posmehljivo: Se ne, se ne držijo)

G: ...Se ne, ker se da.. Ker se ne... **da se, da se, sam nobeden jih noče met.** (E vmes se nasmiha)

J: Seveda, ja logično..

E(z nasmeškom): Prosim lepo

G: **Če to nekdo napihuje in nas blati. Lepo vas prosim, ne cigani, ampak smo Romi.**

J: **Kdo razpihuje? Na sodišče pejte pogledat kdo vas razpihuje pa na policijske kartoteke pa bote vidl..**

G: To bodo policisti že kr sami uredili.

E: **Tudi vaše kartoteke so zelo bogate gospod Jelinčič..** (ko se umiri) Dobro, gospodična Gorenjak, gremo se vrnit k temi..

Go: Jz morm rečt, da je gospod Jelinčič, ah pardon, zdej sm vas pa še jz užalila.

J: No evo, evo spet! Prosim, da me kličete spoštovani poslanec, ker drgač bom užaljen..

G (v ozadju): Tega ne bom reku

Go: **Morm mu rečt, da je izvrsten igralec in tudi izvrsten dramaturg ne, kako tole romsko problematiko, čeprav je danes sploh ni, vleče ne, čez celo oddajo ne. Zanima me pa nekaj, to ko smo se prej pogovarjali, da imate replike na to, da se ne držijo, ne, vseh pravil in tako, ali vi lahko zagotovite, da se popolnoma vsi Slovenci, ne da jz imam karkoli proti Slovincem, samo zdi se mi da tukaj delate razlike, ki mogoče niso pravične. Ali se vsi držijo oziroma zakaj se takrt država, v tistem trenutku, ko se zgodi nepravilnost, ne vmeša.**

J: Poglejte, kadar Slovenci nardijo napako in kadar nardijo kaznivo dejanje so zelo hitro procesuirani. Tamle imamo družino Strojan, ki ima 187 kazenskih ovadb, pa se nič ne zgodi (Go: Zakaj ne, zakaj ne?) Ima 110 prekrškov... ne vem vprašajte policaje. (E: tudi vaše ovadbe..) Ker se ne upajo!

E: Gospod Jelinčič!

J: **Policija, naša slovenska policija, še posebej specialci se je krasno izkazala. Pretepa Slovence, ne upa se pa posredovat kadar so cigani naredl kej, kadar streljajo [užaljeno] v zrak, (neodobravajoči vzkliki občinstva) al pa recimo proti Hrvatom na Hotizi, tega se ne upajo, Slovence pretepat, to pa ni problem.**

E: Gospod Grm..

Go: Ampak zakaj se to dogaja?



J: Treba je vprašat oblast, oblast...

E: Prosim gospod Jelinčič, a se lahko usedete! Prosim gospod Jelinčič, če se usedete..

J: Razumem! (in salutira)

G: Gospod Zmago Jelinčič, gospod Zmago Jelinčič, eno vprašanje za vas. Drugo leto predsedniku Zveze Romov propade mandat, a boste vi mogoče ta mandat sprejeli od našega predsednika, bi bil..

J: Kašen mandat?!

G: Ja. Mandat, on ma mandat.. (E: bi morda bili vi predstavnik Romov?) A si boste zavzemal da boste drugo leto predsednik Romov v Sloveniji kot Jože Horvat Muc?

J: A.. Lejte (G: A bi bil, a bi bil romski predsednik?) Še enkrat, dovolte. Še enkrat govorim, da jes ne oddobravam segregacije, zato ne govorim Romi, ker Romi so en segment. Kje mate pa Sinte pa ostale? Zato jes govorim cigani. In ne morm odgovarjat na parcialna vprašanja.

G: Dobro. Bom še malo. A bi bil ciganom predsednik potem, predsednik v Sloveniji?

J: Kokr jz vem, cigani majo kralja, ne predsednika.

G: Ker pa je ta kralj?

J: Ja... Poglejte, še vedno, ko gledam televizijo, se kaže po televiziji, po CNN-u, po Euroviziji, kako se voli ciganski kralj. Od kdaj mam pa mi ciganskega predsednika pa ne vem. (E: Dobro gospod Jelinčič nekaj vas je vprašal gospod Grm..) Razen če ne mislite konkretnega predsednika. (G: Kako?) Morda mislite konkretnega predsednika (E: ...v imenu Muca)

G: Mene je zdej publika tukej predlagala, da predlagam, da drugo leto, ko mandat Jožetu Horvatu Mucu poteče, da boste vi izvoljen za romskega predsednika.

J: To pa težko, ker nisem v LDSu.

G: Ne vem kje ste, boste mogoče.. Boste se pa prdružl takrat.

E: Gospodična Tina, dejmo se zdej spet malo vrnit na temo, ali bi vi recimo za slovensko državo dali življenje?

Go: Jz bom takole rekla. Svoje življenje bi dala za svojo hči. Mislim da edino za njo.

J: Erika, Erika!

E: Vi bi dali življenje?

J: Ja. Leta.. **Takrt k je bla naša osamosvojitvena vojna, sm jz uzel orožje in sm se šou borit in bi lahko kasiral.** (komentar Grma) **Brez skrbi! Takrt k ste vi orožje kradl pa ga pol prodajal.**

E: Gospod Jelinčič, dovolj to. Gospod Grm zaključite ja.. Prosim, ne! Zaključite.

J: Morm pa rečt, da sm tud jz neki tistga orožja kupu.

G: Gospod, vi imate toliko orožja doma, da ga 10.000... Romi nimamo...

J: Sam ga nism pokradu, nism ga pokradu, pokradu ga nism. Jz mam legalno orožje. Legalno orožje, kar je pa razlika!

E: A se lahko gospod Jelinčič usedete nazaj!

J: Razumem! (in salutira)

E: Spoštovani poslanec Zmago Jelinčič, dejte mi nekaj povedat, vi ste baje zdej mlad voznik kako to zgleda, dejte mi razložiti..

J: Morm rečt, morm rečt da je...( E: Sploh zdej ko je veseli december namreč) Ja morm rečt da sem delal izpit po šestih mescih, ko so mi ga policaji vzel ker nisem hotu pihat. In seveda kaj se je zgodilo, moral sem delat vse teste, hodit na predavanja, prvo pomoč, vse sem moral.. (E: Takšen je pač zakon a ne). Ja ampak, spet smo pr ciganih tm je.. (zgražanje publike, Grm: Erika!)

E: Ne nismo pr ciganih...

J: Občina Novo mesto ima poseben fond, ki jim plačuje..

E: Gospod Jelinčič! Nekaj drugega sem vas vprašala.

J: Ja. Govorimo o izpitih, o izpitih govorimo..

E: Ne. O vašem izoitu, o vašem izpitu govorimo..

J (čez njo): **Kljub temu, da je pol nepismenih nardijo izpite k je zelo težko razumet tista vprašanja..**

G: Erika!

E: Gospod Grm glejte zdaj nimamo teme, pustimo zdej to to zdej pač kreganje..

J: Sej ni kreganje.

E: A seveda je. Gospod Grm dejte mi povedat kdo je tisti človek, ki vam tamle prišepetuje?

G: Kdo je? To je pa tajnik Zveze Romov Slovenije pa moj prijatelj a... Svetniškega foruma

E: Dobro. Gospodična Gorenjak, samo to sem vas želela vprašati, a ste vi tudi kdaj ostali brez izpita a ste meli kašen konflikt s policisti kot spoštovani poslanec..

Go: O konflikt sem mela kakšen ne. Jz mislim da je redko kdo brez kakršnega koli prometnega prekrška, ne, izpit pa mi niso vzeli še.

J(nasmešek): Še, ja, še

E: Spoštovani poslanec prosim vas še nekaj če mi odgovorite. Slišali smo neko vašo idejo o piramidi.

(J: Da, res je)

E: Pa se vam ne zdi, da mam že Slovenci tole eno čudovito piramido, zakaj bi meli dve?

J: Ja, zaradi tega, ker tista je štiristrana tale je pa tristrana.

E: To je edini razlog?

J: Poglejte! (E: Super.)

#### Četrta tema: Ministrstvo

E: Naj samo še to povem preden začnemo res s temo. **Torej mi smo mislili za to temo imeti torej romsko problematiko, pa smo se tik pred zdajci odločili, da zaradi razgretih razmer tega ne storimo, da ne bi dodatno zaostrovali razmer.** Gospodična Tina Gorenjak, uvodna minuta.

Go: No sej jz mislim da je ta tema pravzaprav bila celo oddajo, kar pa pravzaprav ni nič narobe. Ja takole, jz bi se pri tej tematiki pravzaprav rada navezala na predlog gospoda Drobniča, da bi morale ženske plačevati 80.000 tolarjev zato, da bi lahko naredile splav. Moram se navezati na to, kajti v prejšnji oddaji ste pravzaprav imeli to temo in mislim da ni nihče rekel nekaj bistvenega ne, pogovarjali so se ali splav plačljiv ali ne. Ali nas bo zaradi tega več Slovencev ali bodo ženske rojevale več otrok. **Nihče pa ni omenil tega, da bi pravzaprav država, če že resnično želi to storiti, da bi bilo Slovencev več, omogočila ali pa pomagala mladim družinam, slovenskim družinam (nasmešek) da bi imele boljše možnosti, ne, da da.. te otroke imajo, prehranjujejo, vzgojijo in vse te stvari.** Jz morm reči da poznam veliko ljudi (J: Replika!)... ki bi meli več otrok...

E: Hvala lepa gospodična Tina. Gospod Jelinčič ali mislite da je Drobničev ne ustrezen odgovor na zahtevo premiera?

J: Mislim da je Drobnič naredu bistveno napako to se ne dela v demokratičnih družbah, kajti tisti ki ga je postavil ga ima pravico odstaviti. Vendar pa glede teh neumnosti, ki jih počne Drobnič jih je res že naredu toliko da se je naša stranka odločila, da pripravi interpelacijo. Nas je pa premier prehitu ker je je prebral tisti spisek kaj vse mu očitamo da je... (E: vaš spisek?) Ja naš spisek ki smo mu ga predstvil na novinarski konferenci. Popoldne se je pa premier odloču da bo odrezal Drobniča in v tistem spisku pa so bistvene zadeve in je... tistga je ogromno. **Konc koncev lahko bi gospo Tino vprašal, če nosi svileno spodnje perilo, ker gospod Drobnič ga je prepovedal. Treba je nositi samo bombažne ne.** (smeh v ozadju)

E: Gospodična Gorenjak ste bili izzvani, prosim.

Go: Kako? (E: Če nosite svileno spodnje perilo?) Seveda, vedno.

**J: Drobnič, Drobnič bi vam ga prepovedal in bi vam ga verjetno sleku zdejle.** (smeh iz ozadja)

Go: Sej zarad tega sem za vsak slučaj jz večkrat brez ne, tko da.. (alpavz J se smeji: Ooooo)

E: Gospod Grm, ali je sploh primerno da minister reče ne ali pa bi se tole... ali je sploh primerno da minister reče ne ali bi se moral pač za vsako ceno pokoriti volji premiera?

G: Poglejte, minister bi moral reči takoj: Odstopim, ker sem naredu napako, to se strinjam z gospodom tjale in z gospodično. In, če bi to veljalo kar je on reku bi bilo več revščine, verajmem tudi pr nas Romov in tako ... da bi mogli plačevati. Vem da, bi lahko tisti plačevali, ki imajo denar, tisti, ki pa ne bi imeli denarja bi imel pa več otrok in mislim da bi bila večja revščina.

J (čez njega): **pa barvne kovine gredo fajn v denar, ne?**

E (umirjeno): Gospod Jelinčič

G: Prosim?

E: Prosim. Ja gospod Grm nadaljujte, vi mate besedo.

J se nagajivo smeji

G: Ja nč, jz bom tako reku, gospod bi se mogu sam odločit da odstopi ne pa premier rečt da mora odstopit, to je moje.

E: Gospodična Gorenjak, kaj vi pravite, je torej ta Drobničev ne ustrezen odgovor na..

Go: Ja takole, jz mislim, da sta dosti bolj kompetentna oba moja sotekmovalca da sodita o tem ker sta le bolj, predvsem gospod Jelinčič, to je njegov poklic a ne. Tako da..

E: Ampak drugače bom vas vprašala recimo ali zaradi te dejansko te zahteve o splavu, je to prav da minister odide zaradi tega?

Go: Zgolj zaradi tega, zgolj zaradi tega predloga je to mislim da ne. Gotovo pa ni bil to absolutno ne edini razlog (J: Erika!) da je bil k temu pozvan. Gotovo..

E: Spoštovani Jelinčič izvolite.

J: No jz pa mislim, da je že prepoved splava na tak način tako huda kršitev integritete žensk, da bi že zaradi tega moral odletet. To je moje mnenje. (Go: To je res. Ja ja!) ne razumem gospe Tine da ni..

E: Repliko ima gospodična..

Go: Mogoče sem se malce nerodno izrazila, absolutno se strinjam tukaj z gospodom Jelinčičem, mislim da je to grozljivo, ta predlog je grozljiv ne. Zato ker, če ženska nima 80.000 tolarjev, da bi si plačala splav, lepo vas prosim, kje ima potem toliko denarja da lahko otroka preživi, sploh preživi, kaj šele da mu omogoči neko dostojno življenje. Tako, da mislim da je ta predlog... (aplavz)

E: gospod Grm, kakšen imate torej vi odnos do teh splav, povejte.

G: Poglejte, jz sem se odloču, govorim o sebi, mi smo se odločil: tri hčerke. **Pač, službe ni. S tem kar gospod Zmago Jelinčič pravi, da dobivamo iz centra za socialno delo, 130.000 petčlanska družina se ne mormo preživeti. (J: Ne ne ne ne ne) je. Vam jz lahko dokažem da je to res.**

**J: Podatki drugač govorijo. Ja ja (pokroviteljsko) podatki so drugačni**

E: Gospod Jelinčič.

G: 130.000 tolarjev, s tem je treba preživljat družino in smo se odločil da otroke ne bomo več pač (J: delal) imel, ker jih ne bomo mogli preživeti. Gospod Zmago Jelinčič, za vas pa smo tako, večja družina, večja socialna podpora. Ali otroc morajo jest od tega, a veste. Mi se mormo zavedat , da otroci morjo jest. (J: Kdo pa je reku kej tazga... E: Gospod Jelinčič... ) Vi ste reku več Romov, več socialne pomoči, ni res. (J: Točno.) Kako pa potem osem, devetčlansko družino živet ..

J: Kako pa, da imate osem, devetčlansko družino?

G: Pa je nimam, jz mam sam petčlansko..

J: Ja. No pol pa govrtte v svojem imenu...

E: Hvala lepa obema, prosim (s stegnjemimi rokami v smeri J in G). Gospa Tina prosim povejte mi, s čim bi vas morala država prepričati, da bi imeli recimo pet otrok. Vi imate namreč eno hčerko ne..

Go: Eno hči imam. Jz morm rečt da sem si od nekdaj želela imet vsaj tri otroke, žal temu trenutno ni tako, ampak nikoli ne vemo. Jz morm rečt, da ne glede na to, da sm relativno uspešna umetnica in ne glede na to kako uspešna v Sloveniji sem, ker je pač tako majhna deželca, da v mojem poklicu ni tolikšnega zaslužka, da bi lahko preživela pet otrok oziroma jim dala takšen način življenja kot bi ga želela, se žal za to ne morem odločit tudi če bi bila to moja izbira.

E: Spoštovani poslanec kaj pa vi recimo, vi tudi nimate... koliko imate otrok?

J: jz imam sina, ki je star 35 let, hčerko, ki bo ravnokar stara 3 leta in še en otrok je na poti.

E: Zakaj se ne odločite za še večjo družino , da bi rešili slovensko demografsko podobo(?)

J: Poglejte kako nej, če je moja soproga noseča, kako nej zdej spet družga otroka... razmišljam.. Lepo vas prosm. Narava je določene stvari določila tako. **Poznam pa določene skupine, kjer pa res ni pomembno kje se delajo otroci in to je spet drgje..**

E: No gospod Jelinčič prosim...

J: A sem kej reku?

E: Ja ste ja.

J: **Jz sm mislu severne jelene.**

E: V redu, odlično. Gospod Jelinčič samo še nekaj. A lahko slovensko demografsko politiko rešijo priseljenci?

J: Do neke mere ja, vendar pa ne popolnoma.

E: Lahko malo bolj razložite..

J: Premalo časa mava. Tamle imam še 13 sekund. V 13 sekundah sem že enkrat povedal, do določene mere ja, po večini pa ne. Ampak težko. To je debata za 5, 6 ur.

E: Gospodična Gorenjak, kaj vi pravite, ali lahko torej slovensko politiko rešijo recimo priseljenci, recimo da imajo več otrok?

Go: Aha. Tle bi se jaz kar strinjala z gospodom Jelinčičem, do neke mere ja. Mislim pa predvsem to no, kar sem rekla, da bi država nekako omogočila predvsem mladim ne, da jim pomaga, da imajo boljše pogoje za to da si ustvarijo družino... to no, to nekako se mi zdi men tle bistveno in osnovno.

E: **Gospod Grm kaj vi pravite recimo glede priseljencev, tudi Romi imate veliko otrok, na nek način seveda dviguje slovensko povprečje?**

G: Kako?

E: Pravim da seveda kako recimo da tudi Romi na nek način lahko pripomorete, ker imate seveda višje povprečje kot je slovensko, **imate veliko otrok, seveda tako tudi priseljenci imajo recimo več otrok kot slovenski pač, Slovenci.**

G: Ja sevede, naj bi bilo to ne. Zdej koker sem jaz razumel, da naj bi bilo več priseljencev, (J: Erika!) da bi imeli več otrok, to je to, jaz se strinjam s tem ja.

E: Gospod Jelinčič.

J: **Jaz se strinjam, da bi morala država te zadeve urejat, samo urejat bi jih morala na enakopravnem nivoju, ne da imajo nekateri (Go: seveda!) absolutne bonitete, medtem ko drugi, slovenske mlade družine so odrinjene na stran (Go: Sigurno!) (aplavz).** Konec koncev, če pogledamo, da je **premier Janša, nikoli še ni šel h kakšni slovenski družini, ki nimajo otroci za šolo, ki nimajo za obleč, k nimajo za jest, nikoli se ni oglasu..** (E: No dobro, gospod Jelinčič, to je druga situacija) **šou je pa k Strojnovi družini kar je nedopustno. Na ta način se to ne dela.**

E: Gospod Grm povejte ja.

G: Gospod Zmago Jelinčič to se še ni zgodilo nobenim v Sloveniji, kar se je zgodilo Strojnovim in ne želim več, da se to zgodi (J: vzklik). Želim, da družine najde svoj lepi dom, (na oder pride poštar, J: Bravo Joško!) da bo mirna, da se bodo lahko izobrazil, da bodo lahko v službo hodil...

J: **Kako hodil v službo** (E: No gospod Jelinčič usedte se prosim), **če jih vozjo na metadonsko terapijo vsak dan.**

G: Kako?

J: Na metadonsko terapijo vsak dan jih vozjo (E: No gospod Jelinčič to je zdaj pa preveč... prosim)

G: **To so tudi Neromi, to je tako da...**

J: O prosm lepo! (E: Gospod Jelinčič!)

E: **No preden pridemo na končno razglasitev, naj povem da bomo mi del prihodka iz te oddaje namenili šolanju romskih otrok.** Zdaj pa torej najprej kličemo nagrajenca iz prejšnje oddaje...

E: No preden seveda razglasimo te rezultate, smo že prej obljubili še pogovor s Strojnovimi, ki so tule pri nas v studiu. Mirko povejte nam v bistvu, ali imate kakšno sporočilo za Slovence po vsem tem kar se je zadnje tedne, zadnje dneve še posebej dogajalo v Sloveniji?

M: Lejte, mi. Naš ministrstvo za pravo.. tole... za šolstvo. Milan Zver. Čakamo te nove lokacije ne. In resno smo že pogledal te deset okolice Ljubljane, te lokacije in kjerkoli najdemo te nove lokacije [brikirajo] in **skoraj fizično napadajo**.

E: kako se počutite ob vsem tem? Glejte zdaj ste dejansko **bolj preganjani kot ne vem, radioaktivni odpadki**. (Oooo iz občinstva, G v ozadju:... da ne bo to odganjanje)

M: Lejte mi tega ne bomo preganjali, ker smo tudi, se morajo zavedat mamó državljan Slovenije.

E: Ali bi recmo na tem mestu pozvali ljudi, da vendarle vas sprejmejo nekam?

M: Tudi, tudi, tudi bi.

E: Gospod Jelinčič, še vas, poglejte. (Mirko še vedno stoji, G: Kr used se. Znaš govort.) **Kljub vsemu, kar se je dogajalo v tej oddaji**, torej vas pozivam ali imate toliko poguma, da recimo zdaj Slovence **pozovete, da naj bodo strpni in naj to družino vendarle nekam sprejmejo, ker to kar se dogaja zdaj verjetno je šlo že čez vse meje**.

J: Ne tega ne bom naredu. (Grm zmajuje z glavo: Erika!) **ker je proti mojim načelom, moja načela so ta, da se je treba držat zakona in da smo pred zakonom in Ustavo vsi enaki**.

E: Ampak gospod Jelinčič vi ste tudi človek, imate družino, če pomislite na otroke, ali ste pripravljeni kot človek, ne kot poslanec in ne kot prvak Nacionalne stranke?

J: Še enkrat bom povedal. Za vse v tej državi veljajo enaka pravila, enaki zakoni in enaka Ustava (G: Erika!), naj jih vsi tako spoštujejo kot jih drugi Slovenci pa bo vse lepo in vse prov.

E: Ampak poglejte. **Ampak gospod Jelinčič zdej kar se je zgodilo se je. Verjetno z razlogom in tako naprej, ampak poglejte, stvar je treba rešiti**, (J: Tako je) verjetno za te ljudi se mora najti verjetno neki prostor in vi kot poslanec bi lahko zdaj reagiral drugače in vendarle ljudi pozvali naj se ne upirajo...

J: **Ja imam predlog. Imam predlog. Nej jih uzame gospod Drnovšek na Zaplano in nej jih tam.. Reku je, da jih z veseljem vzame in nej grejo tja gor**. (G se zgraža: Erika!) **Prostora je dovolj in Drnovšek bo srečen**.



E: Gospod Grm prosim ja. Če lahko vi recimo..

G: Jaz bom samo takole reku, gospod ne držite besede, prosim vas, dejte se pomirit.. (J: Jz sem čist miren! ) Sej ste. **Ampak po takih vaših besedah ne bodo Rome sprejel nikjer pa sploh Strojanove** in jz bi tako reku..

E: Ali lahko vi recimo date nek poziv Slovincem..

G: **Jaz bi tako reku, naj bodo vsi Slovenci strpni. Ta družina ni toliko probleme delala koker jih je media prikazala (J: Aha! posmehljivo) Lepo jih prosim, naj vsaj probajo imet enga soseda Roma in mislim da ta družina ne bo več tega delala. Lepo jih prosim po celi Sloveniji, ljudje, otroci so preganjani, lepo jih prosim. Hvala lepa.** (J godrnja)

E: **Mirko kaj vi pravite? Ste pripravljeni recimo tudi spoštovat zakone, ste pripravljeni malo bolj bit v bistvu...**

G: Ja ja ja.

M: **Isto kot v vsaki Sloveniji smo pripravljeni da, te tud (J se posmehljivo hahlja) kar so delali probleme, obljubljam da ne bodo nobeni več problemi. (alpavz, J: Bravo!)**

E: No torej s tem pozivom, upamo da bodo, da bo ta vaš poziv tudi, da bodo slišali Slovenci. Zdaj pa še seveda k razglasitvi rezultatov.

Tretje mesto, Zoran Grm: 11%

Drugo mesto: Tina Gorenjak: 16% (G se drži za glavo in se zgraža)

Zmagovalec: Zmago Jelinčič: 73%